

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2018

Bc. Joseph Müller

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bc. Joseph Müller

**Vývoj vnímání odkazu druhé světové války
ve Švýcarsku**

Diplomová práce

Praha 2018

Autor práce: **Bc. Joseph Müller**

Vedoucí práce: **PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2018

Bibliografický záznam

MÜLLER, Joseph. *Vývoj vnímání odkazu druhé světové války ve Švýcarsku*. Praha, 2018. 113 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra západoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D.

Abstrakt

Předmětem diplomové práce je analýza toho, jak oficiální švýcarské instituce pracovaly s odkazem druhé světové války, čímž přispěly k formování kolektivní paměti na druhou světovou válku ve Švýcarsku. Druhá světová válka a především role Švýcarska v ní byla mytizována oficiálními institucemi, jež se až do druhé poloviny devadesátých let snažily udržet pozitivní mínění společnosti o akcích, které podniklo Švýcarsko během druhé světové války. Během válečných a poválečných let došlo ve Švýcarsku za tímto účelem k vytvoření třech hlavních mýtů, okolo kterých bylo vystaveno oficiální vzpomínání na druhou světovou válku - mýtu *Réduit Alpin*, mýtu neutrality a mýtu Švýcarska, jako země, jež pomáhala uprchlíkům. Mezi hlavní instituce, které během druhé světové války a následně i v poválečných letech ovlivňovaly nejvíce kolektivní paměť ve Švýcarsku, patřila armáda v čele s generálem Henri Guisanem a švýcarská vláda. Diplomová práce analyzuje vývoj vnímání odkazu druhé světové války ve Švýcarsku ve dvou obdobích. Prvním úsekem je období druhé světové války a bezprostředně po ní. Druhým časovým úsekem je období od druhé poloviny devadesátých let, kdy byla ustanovena Mezinárodní komise expertů, jejíž ustanovení znamenalo důležitý milník v debatě o švýcarské roli ve druhé světové válce. I více jak 15 let od vydání závěrečné zprávy Bergierovy komise je odkaz druhé světové války, a především problematika švýcarské imigrační politiky vůči válečným uprchlíkům během druhé světové války, ve Švýcarsku stále živým tématem, které je často spojováno i se současným přístupem Švýcarska k imigraci.

Abstract

The subject of the diploma thesis is an analysis of how the official Swiss institutions worked with the reference of World War II, thus contributing to the formation of

collective memory of the Second World War in Switzerland. World War II and, above all, Switzerland's role in it, was covered in myths by official institutions in order to maintain a positive attitude towards the actions of Switzerland during the Second World War until the second half of the 1990s. For this purpose, three major myths were made during the war and post-war years in Switzerland around which the official remembrance of World War II was built - the myth of *Réduit Alpin*, the myth of neutrality and the myth of Swiss solidarity. Main institutions that influenced collective memory in Switzerland during World War II and subsequently in the post-war years were the army headed by General Henri Guisan and the Swiss government. This diploma thesis analyzes the evolution of the perception of the legacy of World War II in Switzerland in two periods. The first one is the period of the Second World War and immediately afterwards. The second one is the period from the second half of the 1990s, when the International Commission of Experts was established which was an important milestone in the debate on the Swiss role in the Second World War. Even more than 15 years after the release of the final report the legacy of the World War II, and in particular the issue of Swiss immigration policy towards the war refugees during the Second World War, is still a live topic in Switzerland and is often associated with Switzerland's current immigration approach.

Klíčová slova

Švýcarsko, druhá světová válka, kolektivní paměť, syndrom Vichy, Bergierova komise, historické mýty, Réduit Alpin, neutralita

Keywords

Switzerland, second world war, collective memory, the Vichy Syndrome, Bergier commission, historical myths, Réduit Alpin, neutrality

Rozsah práce: 286 477

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Joseph Müller

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu diplomové práce, PhDr. Ondřeji Matějkovi, Ph.D., za cenné rady a pomoc, kterou mi poskytl při psaní diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat profesorce Kateřině Rose, Martině Konečné, rodině a Velvyslanectví Švýcarské konfederace za pomoc, která byla nezbytná k dokončení diplomové práce.

TEZE Diplomové práce

Jméno: Joseph Muller

E-mail: muller.joseph@seznam.cz

Semestr: LS

Akademický rok: 2017/18

Název práce: Vývoj vnímání odkazu druhé světové války ve Švýcarsku

Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok): LS, 2018

Vedoucí diplomového semináře: PhDr. Zuzana Kasáková, Ph.D.

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D.

V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce?

Původně jsem chtěl zpracovat obchodní a zahraničně politické vztahy Švýcarska se zeměmi obou zneprátelených bloků, tak, abych mohl na základě konkrétních čísel ukázat, do jaké míry bylo skutečně Švýcarsko neutrální. A tím potvrdit, nebo vyvrátit závěry mnoha diskuzí o švýcarské neutralitě, které se objevily v druhé polovině devadesátých let. Nicméně postupem času jsem došel k tématu švýcarského vyrovnání se s traumatickou minulostí druhé světové války.

Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu?

Časové a teritoriální vymezení zůstalo beze změny. Věcné vymezení se změnilo společně s cílem práce, který je popisován výše.

Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)?

Struktura práce doznala značných změn. Jde především o přeorientování na "švýcarskou verzi" Vichy syndromu. Chtěl bych proto rozdělit práci především na část, kde se budu věnovat oficiálnímu postoji švýcarských institucí ke kolektivní paměti na druhou světovou válku a následně na změnu vnímání vlastní minulosti v druhé polovině devadesátých let. Za oficiální postoj švýcarské vlády můžeme považovat závěry takzvané Bergierovy komise.

Jakým vývojem prošla metodologická koncepce práce?

Původně práce měla být kvalitativní jednopřípadovou studií, ale ve finále byla jako metodologie stanovena tematická analýza s prvky historicky-diskurzivní analýzy Ruth Wodakové. Výzkum je postaven na kvalitativní (hermeneutické) metodě, nikoli na kvantitativní metodě. Výhodou kvalitativní metody, na rozdíl od kvantitativních technik, je, že zohledňuje proměnlivost významu (kategorií).

Které nové prameny a sekundární literatura byly zpracovány a jak tato skutečnost ovlivnila celek práce?

Nově jsem práci rozšířil o mediální pokrytí tématu se zaměřením na nejvýznamnější noviny ve Švýcarsku. Dále byla do práce zařazena důkladnější analýza práce skupiny *Histoire Vécue*, která byla nejvýraznějším kritikem závěrů Bergierovy komise a která je klíčovou součástí debaty o kolektivní paměti na druhou světovou válku.

Charakterizujte základní proměny práce v době od zadání projektu do odevzdání tezí a pokuste se vyhodnotit, jaký pokrok na práci jste během semestru zaznamenali (v bodech):

-vymezení tématu

-změna zaměření primární i sekundární literatury

-vypuštění původně zamýšlené ekonomické části diplomové práce

Podpis studenta a datum:

Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	5
PROHLÁŠENÍ.....	7
OBSAH	1
ÚVOD.....	2
1. Základní vymezení tématu a cíl práce	2
2. Prameny.....	2
3. Stav literatury	6
4. Výzkumný rámec.....	9
4.1. Teoretické koncepty.....	9
4.2. Teoretický rámec	16
4.3. Metodologie výzkumu.....	20
5. Struktura práce.....	21
1. POVÁLEČNÁ LÉTA - VZNIK ŠVÝCARSKÝCH MÝTŮ.....	22
1. <i>Geistige Landesverteidigung</i> - Národní duchovní obrana.....	22
1.1. Role švýcarské kinematografie v rámci národní duchovní obrany.....	25
2. Mezinárodní kontext po konci druhé světové války	29
3. Švýcarské mýty.....	30
3.1. Mýtus Réduit Alpin	30
3.2. Mýtus neutrality.....	32
3.3. Mýtus švýcarské solidárnosti.....	35
4. Armáda a role generála Henriho Guisana.....	37
4.1. Analýza vybraných projevů generála Guisana.....	40
2. SOUČASNÉ VNÍMÁNÍ HISTORICKÝCH MÝTŮ A ROLE ŠVÝCARSKA VE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	56
1. Změna oficiálního stanoviska - Bergierova zpráva	57
2. Přijetí Bergierovy zprávy.....	61
2.1. Skupina <i>Histoire Vécue</i> (Prožitá historie) a její přijetí Bergierovy zprávy.....	65
2.2. Významné publikace kritizující závěry Bergierovy komise.....	72
2.3. Přijetí Bergierovy zprávy akademickou sférou.....	73
2.4. <i>Archimob</i> - <i>Archives de la mobilisation</i> a výstava: <i>L'histoire c'est moi. 555 version de l'histoire suisse 1939-1945</i> (Historie jsem já, 555 svědectví švýcarské historie 1939-1945).....	74
2.5. Přijetí Bergierovy zprávy švýcarskými médii	77
3. Role kinematografie v proměně vnímání vlastní minulosti.....	81
4. Historické mýty a jejich současné vnímání.....	89
ZÁVĚR	94
SUMMARY	100
POUŽITÁ LITERATURA.....	107

Úvod

1. Základní vymezení tématu a cíl práce

Předmětem této diplomové práce je analýza toho, jak oficiální švýcarské instituce pracovaly s odkazem druhé světové války, čímž přispěly k formování kolektivní paměti na druhou světovou válku ve Švýcarsku. Druhá světová válka a především role Švýcarska v ní byla mytizována oficiálními institucemi, jež se až do druhé poloviny devadesátých let snažily udržet pozitivní mínění společnosti o akcích, které podniklo Švýcarsko v průběhu druhé světové války. Během válečných a poválečných let došlo ve Švýcarsku za tímto účelem k vytvoření třech hlavních mýtů, okolo kterých bylo vystaveno oficiální vzpomínání na druhou světovou válku - mýtu *Réduit Alpin*, mýtu neutrality a mýtu Švýcarska, jako země, jež pomáhala uprchlíkům, především Židům z Německa a z jiných nacisty okupovaných zemí.¹

Mezi hlavní instituce, které během druhé světové války a následně i v poválečných letech ovlivňovaly nejvíce kolektivní paměť ve Švýcarsku, patřila armáda v čele s generálem Henri Guisanem a švýcarská vláda. Obě instituce měly především v době konání světového konfliktu rozšířenou pravomoc, díky kterým mohly silněji ovlivňovat vnímání druhé světové války a společenský diskurz o ní. Například švýcarská válečná kinematografie byla silně ovlivněna cenzurou a filmy, které v té době vznikaly a měly silný patriotický podtext, který byl ovlivněn strategií *Geistige Landesverteidigung* (Národní duchovní obrana).²

2. Prameny

V rámci snahy o dosažení co největší možné míry objektivit jsou zastoupeny jak prameny, které kritizovaly vnímání švýcarské role ve druhé světové válce, které bylo založeno na historických mýtech, a které toto vnímání označovaly jako příliš nekritické a přikrášlené, ale zároveň i prameny, které se i v současnosti vracejí k oficiálnímu poválečnému náhledu na historii a vymezují se tak proti závěrům plynoucím z práce Bergierovy komise, které označují za příliš kritické a za málo komplexní na to, aby byly schopny pochopit kontext dané doby. Toto rozdělení v literatuře reflektuje rozpoložení

¹ Eric Hobsbawm *Zeitalter der Extreme* in Markus Furrer, *Die Nation im Chulbuch* (Hannover, Verlag Hajsche Buchhandlung, 2004), 234-235.

² Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 74.

společnosti vůči odkazu druhé světové války ve Švýcarsku a také ilustruje debatu, jež započala po zveřejnění závěrečné zprávy Bergierovy komise.

Základním pramenem pro analýzu diskurzu armády, tedy jedné z nejdůležitějších švýcarských institucí, na téma druhé světové války a jejího odkazu je kniha *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)* od Pierra Streita.³ Tato publikace přináší výběr nejdůležitějších proslovů vrchního generála švýcarské armády Henriho Guisana, pocházejících z období druhé světové války a je využita především v části diplomové práce, ve které jsou analyzovány proslovy generála Guisana, na kterých je poukázáno na využívání jednotlivých historických mýtů v oficiálním diskurzu v rámci strategie Národní duchovní obrany.

Dalším pramenem, který ilustruje postoj armády k jednotlivým historickým mýtům, je *Revue švýcarské armády (Revue militaire Suisse)* z června roku 1947, kde je mýtus *Réduit Alpin* a švýcarský odboj s ním spojený považován za nezpochybnitelný fakt.⁴

Kromě knižních pramenů se práce zaměřuje na analýzu vybraných filmů, které souvisely s tématem druhé světové války a rolí Švýcarska v ní. Konkrétně byly vybrány filmy z obou zkoumaných časových období. Z období války to jsou tři filmy: *Füsilier Wipf*,⁵ *Landammann Stauffacher*⁶ a *Gilberte de Courgenay*,⁷ které velmi dobře ilustrují tvorbu filmů těsně před začátkem a v průběhu druhé světové války ve Švýcarsku. Tyto tři filmy byly vybrány pro analýzu nejen z hlediska jejich obsahu a poselství, jež ilustruje strategii Národní duchovní obrany, ale i vzhledem k tomu, že se jedná o filmy, které byly z hlediska zisků jedny z nejúspěšnějších v dějinách švýcarské kinematografie.⁸

Z druhého zkoumaného období, tedy od druhé poloviny devadesátých let po současnost, byly vybrány dokumentární filmy *La Forteresse*⁹ (Pevnost) z roku 2008 a *Vol spécial*¹⁰ (Zvláštní let) z roku 2011. Oba tyto dokumenty odkazují jednak na jiný, dnes

³ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 19.

⁴ Jean Baptiste, „La Suisse et la Deuxième Guerre“, *Revue Militaire Suisse*, č. 6 (červen 1947): 28.

⁵ *Füsilier Wipf* [film]. Režie Hermann Haller a Leopold Lindtberg. Švýcarsko, Praesens - Film, 1938.

⁶ *Landammann Stauffacher* [film]. Režie Leopold Lindtberg. Švýcarsko, Praesens - Film, 1944.

⁷ *Gilberte de Courgenay* [film]. Režie Franz Schynder. Švýcarsko, Praesens - Film, 1942.

⁸ Christelle Maire, „De la “défense nationale spirituelle” a l’accueil des réfugiés: le visage de l’étranger dans le cinema de Leopold Lindtberg“, *Association Décadragé -Cinema, a travers champs*, č. 14 (duben 2009), 2.

⁹ *La Forteresse* [film]. Režie Fernand Melgar. Švýcarsko, Association Climage - Film, 2008.

¹⁰ *Vol Spécial* [film]. Režie Fernand Melgar. Švýcarsko, Association Climage - Film, 2011.

již kultovní švýcarský film *Das Boot ist voll* z roku 1981,¹¹ ale také na frázi “*Lod’ je plná*”, kterou ve vztahu k žadatelům o azyl v roce 1942 pronesl tehdejší šéf federální policie Dr. Heinrich Rothmund. Tato fráze reprezentovala postoj části politiků, kteří požadovali omezení přijímání válečných uprchlíků. Její koncept tvrdí, že pro Švýcarsko bylo nemožné přijmout veškeré válečné uprchlíky, kteří do Švýcarska směřovali, protože by jim, stejně jako švýcarskému obyvatelstvu, nebylo možno zajistit dostatečnou životní úroveň.¹²

Dalším analyzovaným filmem ze současnosti je *Le Général*,¹³ který byl natočen k výročí padesáti let od úmrtí generála Henriho Guisana. Dokument byl poprvé odvysílán 7. dubna 2010, tedy přesně padesát let od úmrtí generála, a popisuje osobnost generála Guisana, který se stal symbolem mýtu *Réduit Alpin*.

Poslední film, který byl zařazen do analýzy, byl dokumentární film *L’Honneur perdu de la Suisse*¹⁴ (Ztracená čest Švýcarska), který se přímo vracel k tématu druhé světové války a švýcarské roli v ní. Tento dokumentární film byl poprvé odvysílán televizí v roce 1997 a nedlouho poté se stal terčem trestní žaloby. Kritici filmu, kteří podali tuto žalobu, mu vyčítali především tendenčnost a nerefektování různorodosti názorů na danou tematiku. Dále mu bylo vyčteno, že “nutí” diváka vytvořit si značně zkreslený a nesvobodný obraz o švýcarské roli ve druhé světové válce a že tento film špiní pověst Švýcarska v zahraničí. Tento názor byl následně vyvrácen Evropským soudem pro lidská práva, jenž se postavil za autora dokumentu, Daniela Monnata.¹⁵

V druhé části diplomové práce, která je zaměřena na období od druhé poloviny devadesátých let, byly kromě filmů využity dva základní prameny. Prvním z nich byla práce skupiny *Histoire Vécue* (Prožitá historie), která silně rezonovala švýcarským veřejným prostorem.¹⁶ Skupina byla složena především z lidí, kteří měli osobní zkušenosti z období druhé světové války, a je detailněji představena v kapitole 2.1.. Vzhledem k zastoupení mnoha veřejně známých a uznávaných osobností byla skupina a její práce považována za relevantní a nebyla bagatelizována. Celkově se dá říci, že

¹¹ *Das Boot ist voll* [film]. Režie Markus Imhoof. Švýcarsko, Limbo film AG - Film, 1981.

¹² Ludwig Carl, *La Politique pratiquée par la Suisse a l’égard des réfugiés au cours des années 1933 - 1955*. (Bern, Rapport officiel 1957).

¹³ *Le Général* [film]. Režie Felice Zenoni, Švýcarsko, Mesch & Ugge AG, SRG SSR - Film, 2010.

¹⁴ *L’Honneur perdu de la Suisse* [film]. Režie Daniel Monnat, Švýcarsko, Le Temps - Film, 1997.

¹⁵ “L’Honneur perdu de la Suisse”, RTS, <https://www.rts.ch/archives/tv/information/temps-present/3442363-l-honneur-perdu-.html> (staženo dne 20.4.2018).

¹⁶ “Arbeitskreis Gelebte Geschichte”, Site officiel du groupe de travail Histoire Vécue, https://www.geschichte.ovh/allgemein/de/Arbeitskreis_Gelebte_Geschichte (staženo dne 27.4.2018).

skupina *Histoire Vécue* se stala nejviditelnějším symbolem nesouhlasu s Bergierovou komisí a závěry její práce, a právě kolem skupiny se formoval odpor vůči novému náhledu na roli Švýcarska během druhé světové války. Ještě před samotným vydáním závěrečné zprávy Bergierovy komise napsala skupina *Histoire Vécue* otevřený dopis, který byl zveřejněn ve švýcarských celostátních novinách *Le Temps* 9. února 2000.¹⁷ Další významnou prací této skupiny je kniha *Wir ziehen Bilanz*, která vyšla roku 2005, a která je koncipována jako sborník třinácti odborných článků analyzujících vybrané aspekty švýcarské role během druhé světové války. Každá z kapitol je napsána odborníkem na dané téma. Pro účely diplomové práce je nejrelevantnější kapitolou *La politique Suisse envers les réfugiés en 1939-45 mythes et réalité*, jejímž autorem je Jean-Christian Lambelet, profesor ekonomie na univerzitě v Lausanne.¹⁸

Druhým zásadním pramenem byla práce samotné Bergierovy komise. A to nejen její závěrečná zpráva vydaná roku 2002, která byla zaměřena na několik jasně definovaných otázek, jež se začaly diskutovat v devadesátých letech, a které byly v přímém rozporu s do té doby oficiální verzí historie, ale i některé projevy Jeana-Francoise Bergiera.¹⁹ Přidanou hodnotou práce komise oproti ostatním publikacím, které analyzovaly druhou světovou válku z pohledu Švýcarska, je, že se její závěry staly těmi oficiálními závěry, které přijala švýcarská vláda. Což se následně promítlo i do faktu, že se závěrečná zpráva komise stala součástí nových školních osnov.²⁰

V části diplomové práce, kde je analyzováno mediální pokrytí vydání a přijetí závěrečné zprávy Bergierovy komise, byla jako základní pramen využita primárně tištěná periodika. Novinové články, které vyšly bezprostředně po vydání závěrečné zprávy, byly vybrány na základě tří hlavních kritérií. Nejdůležitějším kritériem pro výběr bylo, aby vybrané noviny reprezentovaly jak frankofonní, tak i německy mluvící část Švýcarska. Druhým kritériem byl objem nákladů jednotlivých novin tak, aby byl vybraný vzorek pokud možno co nejvíce reprezentativní. Posledním praktickým kritériem, podle kterého byly vybrány jednotlivé noviny, byla dostupnost jejich internetových archivů, ve kterých se dají dohledat několik let staré články. Některá švýcarská periodika splňující první a

¹⁷Groupe de travail "Histoire Vécue", „Otevřený dopis“, *Le Temps*, 9. února 2000.

¹⁸ Jean-Christian Lambelet, *La politique Suisse envers les réfugiés en 1939-45 mythes et réalité* in Groupe de travail histoire vécue: *Wir ziehen Bilanz* (Basilej: AGG, 2005), 14.

¹⁹ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 82.

²⁰ Charles Heimberg, *Le rapport Bergier a l'usage des élèves. La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale ; la question des réfugiés*, (Genève, Cycle d'orientation de Genève, 2002).

druhé kritérium nebyla zařazena pouze kvůli tomu, že jejich internetové archivy nebyly veřejně dostupné.

Nicméně se domnívám, že nabízený přehled reakcí v novinách je dostatečně ilustrativní pro poskytnutí obecnějšího závěru. Vybranými novinami jsou: *Tribune de Genève*, *Le Nouvelliste*, *24 Heures*, *Le Matin*, *Le Courrier*, *Le Temps* a *La Liberté* z francouzsky psaných švýcarských novin. *A Neue Zürcher Zeitung*, *Blick* a *Tages Anzeiger* reprezentují německy psané deníky.

3. Stav literatury

Tématem švýcarského vyrovnávání se s odkazem druhé světové války se věnuje bakalářská práce kolegyně Sary Ormanes z Univerzity v New Orleans *A Masterable Past? Swiss Historical Memory of World War II*.²¹ Nicméně její práce popisuje především vývoj vztahu švýcarské vlády k odkazu druhé světové války od jejího konce do začátku devadesátých let, kde práce končí. Má diplomová práce je naopak zaměřena především na válečná léta, kdy měly oficiální instituce nejsilnější pravomoce, a kdy se rozvíjely jednotlivé historické mýty, které se díky jejich častému využívání staly součástí švýcarského veřejného prostoru. V první části práce je tak analyzována role švýcarské vlády a především švýcarské armády, která měla v té době, díky své pozitivní pověsti plynoucí a posílené historickými mýty, které sama propagovala, nejsilnější vliv na švýcarskou společnost.

Druhým časovým úsekem, který je v diplomové práci analyzován, je období od druhé poloviny devadesátých let, kdy byla ustanovena Mezinárodní komise expertů. Její ustanovení znamenalo důležitý milník v debatě o švýcarské roli ve druhé světové válce. Toto časové období bylo vybráno z toho důvodu, že velmi dobře ilustruje, do jaké míry se stala oficiální verze historie a samotné mýty součástí švýcarské kolektivní paměti. Zároveň se jedná o období, které je spojeno s počátky debaty o roli Švýcarska ve druhé světové válce, která se pojí s širší medializací problematiky druhé světové války a především s medializací otázky finanční spolupráce Švýcarska s nacistickým Německem, ke které došlo na základě nátlaku především zahraničních médií.

Pro většinu švýcarské společnosti byla samotná diskuze o roli Švýcarska ve druhé světové válce něčím naprosto novým a nečekaným, jelikož od konce války jim byl institucemi podáván jednotný a ucelený pohled. Tato verze vlastní minulosti postavená

²¹ Sara Ormanes, *A Masterable past? Swiss historical memory of World War II*. (New Orleans, New Orleans University, 2011).

na jednotlivých historických mýtech přetrvala i přes některé kauzy až do devadesátých let. Ani měnící se filmová produkce v průběhu šedesátých až osmdesátých let neměla na společnost natolik silný dopad, aby vyvolala celonárodní diskuzi a i případnou revizi vnímání role Švýcarska ve druhé světové válce.

Samotný vznik debaty na téma, ke kterému bylo dříve přistupováno jako k věci, jež byla jasně dána a jakákoli diskuze byla tabu, způsobil, že se Švýcarsko do velké míry rozdělilo na dva základní tábory podle toho, jak přistupovaly k roli Švýcarska ve druhé světové válce. Jeden tábor byl zastáncem oficiální verze historie, která do té doby byla podporována napříč všemi institucemi, jako je vláda či armáda. Druhý tábor tvořili lidé, kteří byli ovlivněni novou uměleckou tvorbou a některými nově vznikajícími odbornými publikacemi. Ti zaujali daleko kritičtější pohled, jenž byl v rozporu s oficiální verzí vlastní historie.

Tato práce vychází z mnoha rozličných relevantních zdrojů sekundární literatury tak, aby bylo jejich spektrum co nejšířší a nabízelo tak ucelený pohled na danou problematiku. Jsou zde tak zastoupeny odborné knižní publikace mapující období druhé světové války ve Švýcarsku. Mezi ně patří odborné publikace renomovaných švýcarských historiků, které se kriticky vymezovaly vůči určitým aspektům švýcarské politiky v období druhé světové války a především vůči politice přijímání válečných uprchlíků, kterou neshledávaly na úrovni humanistických tradic, ke kterým se Švýcarsko hrdě hlásilo. Jedná se především o publikace: *Le salaire des neutres*²², *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses*²³ a *Du Bonheur d'être Suisse sous Hitler*.²⁴ Tyto odborné publikace byly vybrány jednak pro ilustraci proměny vnímání jednotlivých historických mýtů ve Švýcarsku, ale také jako ukázka kritičtější literatury vůči do té doby převládající verzi historie. Výše zmíněné publikace a jejich autoři jsou představeni v kapitole 2.4. věnující se současnému vnímání historických mýtů ve Švýcarsku.

Naopak mezi publikace, které odmítaly nový kritičtější pohled na problematiku švýcarské role ve druhé světové válce, a které inklinovaly k diskurzu oficiálních švýcarských institucí z období druhé světové války a z poválečných let, patří kromě práce již zmiňovaná skupiny *Histoire Vécue* i kniha *Le Défi de la neutralité* známého

²² Hans Ulrich Jost, *Le salaire des neutres* (Paříž: Denoel, 1999), 70.

²³ Hans Ulrich Jost, Pierre Ducrey et col., *Nouvelle histoire de la Suisse et des Suisses*, (Lausanne, Payot Lausanne 2004), 736.

²⁴ Jean-Baptiste Mauroux, *Du bonheur d'être Suisse sous Hitler*, (Lausanne, Edition d'en bas, 1997 - deuxième édition), 136.

švýcarského historika a někdejšího prezidenta konfederace Georges-André Chevallaze. Tato publikace je zajímavá nejen tím, že její autor je významná postava ve švýcarském prostoru, ale také tím, že byla napsána a vydána roku 1995, tedy v období, ve kterém již převažovaly odborné publikace, které se stavěly kritičtěji k roli Švýcarska ve druhé světové válce.²⁵

Mezi další nejznámější publikace, které zpochybňovali závěry Bergierovy komise patří: *Le contre Rapport Bergier: anatomie d'une falsification de l'histoire* (2000) jejíž autor zůstal v anonymitě, *Pour en finir avec le Rapport Bergier* od Franka Bridela (2009), *La Suisse face aux nazis* Stephena P. Halbrooka (2011) a *Les Justes Suisses, Des actes de courage méconnus au temps de la Shoah* od François Wisarda (2008).²⁶ Podrobnější představení významných publikací kritizujících závěry Bergierovy komise se nachází v kapitole 3.2.2..

Oběma názorovým skupinám a závěrům, které vycházejí z jejich výzkumů, je věnována velká část druhé kapitoly, která je zaměřena především na analýzu přijetí závěrečné zprávy Bergierovy komise a na následnou debatu, která stále není uzavřená a pokračuje do dnešních dnů.

Důležitou doplňkovou literaturou, ze které byly čerpány informace o švýcarském filmovém průmyslu v období druhé světové války, byl článek *De la "défense nationale spirituelle" a l'accueil des réfugiés: le visage de l'étranger dans le cinema de Leopold Lindtberg*.²⁷ Tento článek z roku 2009 shnuje tvorbu režiséra Leopolda Lindtberga, který je často označován za nejvýznamnější postavu švýcarského filmu od třicátých let až do své smrti roku 1984. Právě on je autorem dvou výše zmíněných filmů *Füsilier Wipf* a *Landammann Stauffacher*. Režisérův židovský původ ovlivňoval jeho tvorbu a je tak velmi zajímavé sledovat jeho filmy týkající se války i z toho hlediska.²⁸

²⁵ Georges-André Chevallaz, *Le défi de la neutralité: Diplomatie et défense de la Suisse, 1939-1945*, (Genève, L'Aire historique, 1995), 235.

²⁶ "La Suisse et les nazis, 17 ans après la Commission Bergier", *Le Temps - blogs*, <https://blogs.letemps.ch/christophe-vuilleumier/2018/01/22/la-suisse-et-les-nazis-17-ans-apres-la-commission-bergier/> (staženo dne 30.3.2018).

²⁷ Christelle Maire, "De la "défense nationale spirituelle" a l'accueil des réfugiés: le visage de l'étranger dans le cinema de Leopold Lindtberg", *Association Décadrage -Cinema, a travers champs*, č. 14 (duben 2009), 2.

²⁸ Christelle Maire, "De la "défense nationale spirituelle" a l'accueil des réfugiés: le visage de l'étranger dans le cinema de Leopold Lindtberg", 2.

Do seznamu využití sekundární literatury je třeba zařadit i knihy *Concise History of Switzerland*²⁹ od Clivea H. Churcha a Randolpha C. Heada a *Switzerland and the Second World War*.³⁰ V této publikaci jsou v šestnácti kapitolách analyzovány nejdůležitější aspekty švýcarské role ve druhé světové válce. Kniha byla editována Georgem Kreisem, profesorem historie na univerzitě v Basileji, členem Bergierovy komise a editorem renomovaného *Swiss Journal of History*. Každá z kapitol je napsána renomovaným odborníkem na dané téma. Pro účely diplomové práce byly nejpřínosnější zejména kapitoly Josefa Moosera a Luca van Dongena na téma Národní duchovní obrany a kolektivní paměti švýcarské společnosti bezprostředně po válce. Obě publikace poskytují nejen informace k období druhé světové války ve Švýcarsku, ale i obecnější pohled na švýcarskou historii jako celek. To je velmi důležité pro pochopení kontextu a širších okolností, jež ovlivňovaly tvorbu švýcarské identity, a na které bylo často odkazováno v projevech o roli Švýcarska ve druhé světové válce.

4. Výzkumný rámec

4.1. Teoretické koncepty

V souvislosti s tématem je též nutné definovat některé pojmy, s nimiž text pracuje. Jedná se zejména o pojem paměť. Pojem paměť prostupuje mnoha různými vědními obory. V sociálních a humanitních vědách jsou nejčastěji zastoupené dvě hlavní teoretické pozice: individualismus a holismus. Fokus individualistického přístupu je na individuálním aktérovi a jeho jednání, kterému je přisuzován subjektivní smysl. Mezi nejznámější představitele individualistického přístupu k paměti se řadí Bergson či Husserl. Individualistické pojetí paměti je založeno na předpokladu, že člověk disponuje autonomní svobodou, určitými znalostmi a morálními zásadami. Hlavní pozornost je tak zaměřena na individuální sociální jednání, prožívání, interpretování a připisování kulturních významů určitým entitám či jevům. Holistický přístup naopak akcentuje nutnost zohlednění sociálních celků, které jsou považovány za základ sociální teorie. V rámci holistického přístupu je tak využívána analýza procesů a struktur a jejich vlivu na jedince.³¹

²⁹ Clive H. Church a Randolph C. Head, *Concise History of Switzerland* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013).

³⁰ Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000).

³¹ Hana Maříková, Alena Vodáková et Miloslav Petrusek *Velký sociologický slovník I.* (Praha: Karolinum 1998). 421

Pro potřeby diplomové práce se více hodí holistický přístup k pojmu paměť, v rámci kterého existuje nepřehledné množství definic paměti. Proto je třeba zúžit jejich výběr a zaměřit se na koncepty, které jsou využitelné pro analýzu toho, jak oficiální švýcarské instituce a vrcholní představitelé ovlivňovali svým diskurzem kolektivní paměť na druhou světovou válku a švýcarskou roli v ní.

Koncept kolektivní paměti:

Častým pojmem, se kterým je v diplomové práci operováno, je pojem kolektivní paměť. Koncept kolektivní paměti byl představen francouzským filozofem a sociologem Maurice Halbwachsem v knize *Les Cadres sociaux de la mémoire*.³² Halbwachsem definovaná kolektivní paměť je neustále měnící se sociálně vykonstruovaná idea. I přesto, že paměť a vzpomínání jsou individuální “procesy”, jsou do velké míry ovlivňovány vlivem okolní společnosti, protože právě ve společnosti si lidé vytvářejí své vzpomínky: „*Individuum vyrůstající v naprosté osamělosti by nemělo žádnou paměť - tím, kdo má paměť je sice vždy jednatel, avšak jeho paměť získává tvar až v kolektivu.*“³³ Na základě tohoto principu jsou pak jednotlivé vzpomínky spojeny s určitým kontextem nebo místem a vzniká tak kolektivní paměť.³⁴

Pro Halbwachse je minulost sociálním konstruktem, který reaguje na soudobé potřeby. Jsou to tedy především současné zájmy, které mohou měnit pohled na historické události tak, aby reflektovaly současný svět a společnost. Koncept paměti se tedy dá, pokud je správně použit, využít i jako politický nástroj.³⁵

Koncept místa paměti:

Francouzský historik Pierre Nora navazuje na předchozí koncept kolektivní paměti, kterou stejně jako Maurice Halbwachs považuje za ovlivnitelnou pro potřeby současnosti. Proto je dle Norry potřeba odlišovat kolektivní paměť od historie, jejímž úkolem a cílem

³² Maurice Halbwachs, *Les Cadres sociaux de la mémoire*. (Paříž, Editions Albin Michel 1994).

³³ Maurice Halbwachs, “*Les Cadres sociaux de la mémoire*”, 55.

³⁴ Maurice Halbwachs, *Kolektivní paměť*. (Praha, Sociologické nakladatelství, 2009), 51.

³⁵ Maurice Halbwachs, *Les Cadres sociaux de la mémoire*. (Paříž, Editions Albin Michel (1994), 55.

je co nejobektivněji rekonstruovat minulost. Naproti tomu kolektivní paměť je živoucím poutem s minulostí a je spojena s takzvanými místy paměti. Místa paměti mohou být jak reálné lokace (muzea, sochy, nebo výše zmiňované Rütli), tak i abstraktní pojmy (oslavy, instituce, nebo i švýcarská neutralita). Jejich účelem je připomínat konkrétní historické události. Místa paměti mohou být také “uměle” vytvářena, když se nedaří uchovávat spontánní vzpomínky na minulost, formou různých připomínkových akcí. Koncept míst paměti je dodnes historiky velmi hojně využívanou koncepcí.³⁶

Koncept kulturní paměti:

Jan Assmann navazuje na Pierra Noru a Maurice Halbwachse a rozšiřuje jejich přístup k paměti o rozdělení komunikativní paměti a kulturní paměti na základě toho, jak dávno se odehrála událost, která je předmětem paměti. Komunikativní paměť se skládá z výpovědí očitých svědků, kteří událost sami zažili. Tudíž je časově limitována pouze na období několika desítek let. Naopak kulturní paměť, kromě větší časové vzdálenosti od minulosti, kterou popisuje, také pomáhá vytvářet národní identitu, jelikož uchovává vzpomínky, které často poukazují na unikátnost a jednotu národa či jiné skupiny.³⁷

Další charakteristikou konceptu kulturní paměti je možnost její rekonstrukce. Podobně jako Maurice Halbwach i Jan Assmann bere paměť jako konstrukt, který je ovlivňován a reinterpretován na základě současných požadavků. I přesto, že každý člověk si ukládá vlastní historické zkušenosti, tak při tvorbě vzpomínek zohledňuje i další zdroje informací. Tyto různé druhy informací potom vzájemně spojujeme do subjektivní sítě vztahů a teprve na základě jejich selekce a následné syntézy vzniká samotná vzpomínka. Z toho tedy plyne, že individuální vnímání dějin je výsledkem vysoce komplexního komunikačního procesu, z něhož je patrné, že dějiny vznikají neustále novou současnou aktivitou a jsou do minulosti vnášeny.³⁸

Kolektivní paměť tedy není daností, ale sociální konstrukcí, která je v případě skupiny konstruována s ohledem na zajištění její koherence a identity. Sdílená paměť je

³⁶ Pierre Nora, “Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire”, *Representations*, no. 26 (1989).

³⁷ Jan Assmann, “Collective Memory and Cultural Identity”, *New German Critique*, no. 65 (1995)

³⁸ Jan Assmann, “Collective Memory and Cultural Identity”

tak více než jen součtem osobních vzpomínek individuí, protože zahrnuje pouze ty vzpomínky, které jsou společně sdíleny všemi členy dané skupiny. Z těchto společně sdílených zážitků poté vzniká nejen podstata skupinové identity, ale také současná podoba a vize budoucnosti, která je předávána skrze vypravování a převypravování příběhů.³⁹

Využití minulosti pro politické účely

Všechny výše zmiňované koncepty pracující s pojmem paměti se shodují v tom, že paměť je sociálním konstruktem, který je ovlivňován mnoha rozličnými faktory. Paměť je vždy konstrukcí minulosti a nikdy nemůže být objektivní, protože vždy, i nevědomky, reaguje na soudobé potřeby. Minulost ovšem může být, dle výše zmíněných konceptů, využívána také vědomě jako politický nástroj. Proto je třeba si položit otázku, jakou roli mohou a mají mít historikové v politické debatě?

Eric Hobsbawm varoval před využitím minulosti pro politické účely: *“Myslel jsem si, že historie jako profese nemůže, na rozdíl od nukleární fyziky například, napáchat zlo, teď si to již myslet nemůžu.”* Čímž upozornil na to, že se mnohdy historik stává soudcem, který posuzuje minulost na základě svých osobních preferencí. Protože každý historik je ovlivněn prostředím, ze kterého pochází, svou výchovou a svými názory, skrze které nahlíží na svět a na historii. I přesto dle Hobsbawma má práce historika velký význam, pokud se drží patřičných historických metod.⁴⁰

Německý historik Martin Sabrow navazuje na Erica Hobsbawma a k tématu využití historie pro politické paměti a roli historika přidal varování před příliš blízkou spoluprací historiků s politiky: *“Nemíním doporučovat politikům, aby se přestali zajímat o historii, ale je nutné podotknout, že vztah mezi historií a politikou může být fatální. Kromě veřejného zájmu má za následek zničení nezávislost historického výzkumu a schopnost přehodnotit historii.”*⁴¹ Jako příklad negativního vlivu politiky na práci historiků uvádí Rusko, kde Vladimir Putin vnímá jako primární cíl jejich práce posílení ruské identity a národní hrdosti.⁴²

³⁹ Jan Assmann, *Kultura a paměť*. (Praha, Prostor, 2001), 22

⁴⁰ Eric Hobsbawm *On History* (New York, The New Press, 1998), 89

⁴¹ Martin Sabrow, *The Use of History to Legitimize Political Power: The case of Germany*, in Hannes Swoboda, Jan Marinus Wiersma, *Politics use of the Past. The Use and Abuse of history* (Renner Institut, Brusel, 2009). 97.

⁴² Martin Sabrow, “The Use of History to Legitimize Political Power: The case of Germany”, 101.

Holandský historik Wim van Meurs k debatě o politickém vlivu na historika a jeho práci dodal: *“Debaty o využívání a zneužívání minulosti v politice a snaha o separaci zaujatého pohledu z historických interpretací, které mají za cíl propagovat hodnoty demokracie, individuální svobody a národní identifikace, jsou ve své podstatě politické.”* Van Meurs poukazuje na fakt, že politika je snaha o hledání přijatelného kompromisu, kdežto podstatou jakéhokoli výzkumu je porovnávání odlišných názorů a pohledů.⁴³

Vzhledem k faktu, že stále žijí svědci, kteří pamatují události druhé světové války ve Švýcarsku, tak je důležitým pojmem takzvané duální využití historie. Což je koncept, který analyzoval mimo jiné polský historik Andrzej Friszke: *“Již ze své podstaty je historie, a především nedávná historie, velmi specifickým druhem poznání. Existuje v nelehkém vztahu se vzpomínkami těch, kteří danou dobu zažili. A může hrát velmi důležitou roli v legitimizaci, či naopak při snaze o delegitimizaci, státu, režimu a vládnoucí třídy.”*⁴⁴ Ostatně otázka legitimacy historika vyjadřovat se k nedávné historii, ke které ještě jsou naživu svědci, je klasickým motivem debat na historiografickém poli. Především otázka, zda je osobní svědectví použitelným zdrojem, který může doplnit historický výzkum, či zda pro svou subjektivitu není natolik relevantní jako psané prameny.

Diskuze o legitimitě a případně komplementaritě výpovědí historiků a svědků historických událostí se výrazněji začíná objevovat během první světové války, kdy dochází k nárůstu počtu vydaných pamětí vojáků a dalších přímých účastníků konfliktu, které se setkávají s ohromným zájmem publika, který velmi často převyšuje zájem o práce historiků. Dle Jaye Wintera a Antoina Prosta můžeme rozfázovat vývoj mezi svědectvím pamětníků a prací historiků do tří zásadních etap ve dvacátém století.⁴⁵

Pro první etapu, která začala již během první světové války a následně byla potvrzena trendem v letech bezprostředně po jejím konci, je signifikantní snaha o popsání vojenských aspektů války. Tedy hlavním cílem bylo popsat a zanalyzovat proč daná bitva a potažmo i celá válka skončila, jak skončila. Až s postupem času byly v analýzách zohledňovány ostatní faktory, jako například politická situace v zemích a diplomatické

⁴³Wim van Meurs, *Historians and Political Agendas*, in Hannes Swoboda, Jan Marinus Wiersma, *Politics use of the Past. The Use and Abuse of history* (Renner Institut, Brusel, 2009), 87.

⁴⁴Andrzej Friszke, *Historical Bias in Poland: Lustration as a Political Instrument*, in Hannes Swoboda, Jan Marinus Wiersma, *Politics use of the Past. The Use and Abuse of history* (Renner Institut, Brusel, 2009), 105.

⁴⁵Antoine Prost et Jay Winter, *Penser la Grande Guerre. Un essai d'historiographie* (Édition Seuil, Paříž 2004), 9.

vztahy. Tato etapa se vyznačovala také relativně malou rolí, která byla přiřknuta svědkům a jejich výpovědím. Příkladem takového přístupu je například práce Pierra Renouvina, který v roce 1939 napsal: *“Byť jsou svědectví vojáků z fronty velmi užitečné pro pochopení atmosféry boje, tak nemohou sami o sobě podat relevantní informaci o tom, jak proběhla operace, protože rozhled svědka je velmi omezený.”*⁴⁶

Druhá etapa začíná na pomezí padesátých a šedesátých let dvacátého století a klade daleko větší důraz na přímé účastníky konfliktů a především tedy na vojáky. Tento trend je šířeji ovlivněn rozvojem sociální historiografie, která se vyznačuje odklonem od generálů, politiků a diplomatů směrem k “obyčejným” aktérům. Jay Winter a Antoine Prost poukazují také na ohromný úspěch knihy *Vie et mort des Français*, která podpořila tento nový trend. Kniha byla napsána třemi bývalými vojáky, kteří ovšem vystudovali historii na École Normale, a byla tak jakýmsi “hybridem” mezi pracemi historiků a svědectvími vojáků. Nicméně až postupem času byla svědectví přímých účastníků válek více reflektována i v pracích samotných historiků. Především doktorantské práce Antoina Prosta a Jeana-Jacquesa Beckera, které obě byly publikovány v roce 1977, pomohly prosadit přímá svědectví jako relevantní pramen.⁴⁷

Poslední etapa započala na konci osmdesátých let a značí se definitivním etablování přímých svědectví, jakožto relevantních pramenů. Pro toto období je také signifikantní zaměření se na individuální příběhy, prožitky, utrpení, traumata a zkušenosti přímých svědků obou světových válek. Navíc účastníci dobových událostí nejsou již jen zdrojem, ale stále více se stávají i hlavním cílem rozličných historických studií. V tomto období je také svědectví přímých účastníků kromě prací historiků reflektováno stále více i v populární kultuře, která zaznamenala nárůst produkce filmů či komiksů, které jsou inspirovány nebo napsány na motivy přímých svědectví z obou světových válek. A tedy byť by se mohlo a priori zdát, že s postupným vymíráním přímých svědků obou světových válek ubude publicita a zájem o jejich svědectví, tak opak je pravdou.⁴⁸

Henry Rousso porovnal paměť na obě světové války s přístupem historiografie takto: *“Zatímco kontroverze spojené se vzpomínkami na okupaci a především na zapojení Francie do uskutečňování genocidy Židů postupně rostly v devadesátých letech, tak na poli historiografie panoval určitý konsensus. Autorů, kteří obhajovali tehdejší režim, jak bylo zvykem v šedesátých a sedmdesátých letech, razantně ubylo kvůli absenci solidních*

⁴⁶Antoine Prost et Jay Winter, “Penser la Grande Guerre. Un essai d’historiographie”, 27.

⁴⁷Ibid., 9.

⁴⁸Ibid., 9.

*argumentů. Oproti tomu polemika, která nedávno rozdělila francouzské historiky, zda vojáci v zákopech přijali zvýšenou úroveň násilí sami od sebe, či zda k ní byli dotlačeni, proběhla veřejnou a politickou diskuzí během jednoho týdne a zase zmizela. To značí, že lidé raději vzpomínají na válku dnes, když prakticky nejsou žádní přímí svědci, kteří by byli o sto let později zpovídáni.*⁴⁹

Výše zmíněné citáty historiků poukazují na to, že vztah mezi politikou a historií a pamětí je dlouhodobý komplexní fenomén, který má vliv na celou společnost. Cílem této diplomové práce je poukázat na to, jak ve Švýcarsku docházelo k využívání minulosti pro současné potřeby skrze jednotlivé historické mýty.

Role mýtů

V kontextu válečného a poválečného Švýcarska byly pro politické využití paměti vytvořeny historické mýty, okolo kterých byla komunikována a formována kolektivní paměť na roli Švýcarska během druhé světové války. Každá společnost má svou politickou kulturu. To je předpokladem toho, co francouzský filozof Paul Ricoeur nazval narativní identitou, tedy identitou, která obsahuje společnou minulost, společné úspěchy, ale i neúspěchy. Bez tradice a historického dědictví nelze dosáhnout vytvoření politického společenství a sounáležitosti. Národní mýty hrají v procesu tvorby národní identity důležitou roli, protože pomáhají vytvářet pocit sounáležitosti.⁵⁰ Systému mýtů je také důležitou součástí symbolických propagandistických praktik.⁵¹ Dle Jowetta a O'Donnellové „mýtus není jen fantazie nebo lež, ale spíše model pro sociální jednání...Mýtus je příběh, jehož význam je ztělesněn v určitých symbolech a událostech, ale také idea, ke které se již lidé přimkli; tudíž je to predispozice k určitému jednání.“⁵²

Je důležité podotknout, že mýtus nelze zaměňovat za záměrné uvádění nepravdivých informací a nemusí mít tedy nutně pejorativní konotaci. Výše zmíněné tři historické mýty, okolo kterých byla ve Švýcarsku vystavěna kolektivní vzpomínka druhé

⁴⁹ Rouso, Henry, 'Preface', in Beaupré, Nicolas, Christian Ingrao et Anne Duménil, 'Des Guerres 1914-1918 et 1939-1945 à l'étude des expériences de guerre de 1914-1945', in *Id.* (eds.), *L'Ère de la guerre T.1: Violence, mobilisations, deuil (1914-1918)*, (A. Viénot, Paříž 2004), 7.

⁵⁰ Patrick Crowley, "Paul Ricoeur: the Concept of Narrative Identity, the Trace of Autobiography", *Paragraphe*, č. 26 (listopad 2003, 3), 2.

⁵¹ John Corner, *Theorising media: Power, form and subjectivity* (Manchester University Press, Manchester: 2011), 134.

⁵² Jowet S. Garth, Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion (Fifth Edition)*, (Sage, Los Angeles: 2006), 292.

světové války, nebyly zcela vymyšlené fiktivní koncepty. Švýcarsko skutečně pomáhalo válečným uprchlíkům a bylo neutrální během války. A na druhé straně švýcarská armáda měla vypracovaný systém opevnění, který se nacházel v alpských oblastech, a který tak korespondoval s konceptem mýtu *Réduit Alpin*.

Nicméně je faktem, že jednotlivé mýty byly oficiálními institucemi prezentovány v silně pozitivním světle, které odmítalo jakoukoli kritiku, a které mnoho informací neuvádělo, či upravovalo. Oficiální komunikace mýtů, podobně jako propaganda, často pracuje s pravdivými, avšak těžko ověřitelnými fakty, které jsou prezentovány a interpretovány dle zamýšlených záměrů. Zvýšení efektivity bez uvádění nepravdivých informací lze rovněž dosáhnout vhodným výběrem faktů, které budou recipienta vybízet k vytvoření logických závěrů.⁵³

4.2. Teoretický rámec

Nejzásadnější historickou prací, která posloužila jako teoretická inspirace pro sepsání této diplomové práce, je bezesporu *Le Syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*.⁵⁴ Syndrom Vichy je nejznámější a zároveň i nejdetailnější analytickou sondou do problematiky odkazu druhé světové války, který je přítomný v každé evropské zemi v trochu odlišné podobě. Henry Rousso při zkoumání syndromu Vichy navazuje na Pierra Noru a jeho výzkum komplexního vzájemného působení historie a paměti. Zároveň Henry Rousso pracuje s několika vybranými mýty, jako například s “mýtem o odporu”, tedy mýtu, který byl vytvořen generálem Charlesem de Gaullem, a který prezentoval francouzský národ, jako jednotný národ sdružený v odboji proti nepříteli.⁵⁵

Samotný pojem „syndrom Vichy“, dle Henryho Roussoa, představuje různorodý soubor určitých projevů v politickém, sociálním a kulturním životě, které odkrývají dlouhotrvající poválečný traumatismus vyvolaný německou okupací, který je úzce spojený s vnitřním rozštěpením francouzské společnosti.⁵⁶

Důležitým aspektem syndromu Vichy je také samotná válka 1939-1940, která byť byla velmi krátká, tak zanechala ohromné stopy na morálce Francouzů a Francie. Během jednoho roku zemřelo přes 90.000 francouzských občanů a dva miliony jich bylo zajato. Porážka Německem byla naprosto nečekaná i vzhledem k odkazu první světové války,

⁵³ Jacques Ellul, *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes* (Vintage Books A Division Of Random House, New York: 1962), 55-58.

⁵⁴ Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*. (Paříž, Édition du Seuil, 1990).

⁵⁵ Henry Rousso, “Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours”, 60.

⁵⁶ *Ibid.*, 18.

kteřou Francie považovala za své vítězství, i díky čemuž nedošlo k modernizaci armády a především jejího velení, které stále spoléhalo na taktiku a praktiky, které přinesly vítězství před více jak 20 lety. Navíc tato drtivá vojenská porážka definitivně ukončila představu o výsadním postavení Francie jako světové supervelmoci. Následné ponížení z podrobení cizí mocností a kolaborace části společnosti vedlo k rozštěpení společnosti a určité formě civilní války, která vrcholila roku 1944, po níž přišlo osvobození.⁵⁷

Dle Roussoa se vývoj syndromu Vichy dá rozdělit do několika etap. Prvním obdobím, které Henry Rousso popisuje, je období “nedokončeného truchlení”, tedy období bezprostředně po konci druhé světové války. Hlavní otázkou po konci druhé světové války bylo, jak se samotná vláda postaví ke vzniku a existenci režimu Vichy. Zda se vláda rozhodne do určité míry popřít francouzskou účast na vytvoření Vichistického režimu tím, že podpoří kontinuitu francouzské historie a nebude brát režim Vichy jako francouzskou republiku a na třetí republiku, která zanikla roku 1940, naváže republika čtvrtá a nikoli pátá.⁵⁸

Sám generál De Gaulle byl velkým obhájcem tvrzení, že Francie byla osvobozena Francouzi. Tento názor zazněl při nejslavnějším generálově projevu po osvobození Paříže. Toto tvrzení podporovalo obraz hrdinného odboje, který i přes velké utrpení způsobené okupací, byl schopen na základě francouzských hodnot a tradic osvobodit a znovu spojit celou zemi.⁵⁹

Navíc velmi brzo po osvobození a konci druhé světové války se objevují nové problémy, které osvobozená Francie musí řešit, a které odsouvají vzpomínky na válku a okupaci do pozadí. Jako příklad uvádí Henry Rousso fakt, že část nově vzniklé pravicové vlády byla složena i z lidí, kteří kolaborovali v éře režimu Vichy. Jedním z důvodů, proč si De Gaulle vybral do své vlády i kolaboranty, byla téměř okamžitá polarizace světa na Západ a Východ a vznik studené války.⁶⁰

Tato éra končí částečným znovuoživením Pétainismu. Významným datem je smrt maršála Pétaina, která do určité míry mění náhled nejen na samotnou osobu maršála, ale také na celý režim Vichy, který byl buďto prezentován, jako jasný důkaz kolaborace části francouzské společnosti a nebo jako nezbytnost, která umožnila zachování francouzského státu a kultury i po válečné porážce.⁶¹

⁵⁷ Ibid., 13.

⁵⁸ Ibid., 29.

⁵⁹ Ibid., 48.

⁶⁰ Ibid., 50.

⁶¹ Ibid., 55.

Druhým obdobím dle Roussovi periodizace bylo takzvané “potlačení”, které bylo vymezeno ve Francii roky 1954 až 1968. Jednalo se o období, kdy byly vzpomínky na druhou světovou válku vytlačovány velkým ekonomickou prosperitou, kterou Francie tehdy zažívala. Období klidu bylo narušeno pouze válkou o samostatnost Alžírsko, ve které se angažovalo mnoho osob, které byly spojeny s odkazem Vichistického režimu. Toto období se, dle Henryho Roussoa, dá také charakterizovat všeobecnou snahou o vytvoření „mýtu o odporu“, jehož základy byly vytvořeny Charlesem De Gaullem již během slavného proslovu po osvobození Paříže v roce 1944.⁶²

Nicméně až rok 1968 s sebou přináší zásadní změnu v chápání okupace a role Francouzů během ní. Tato změna v chápání vlastní minulosti byla vyvolána několika faktory. Jednak studentskými a levicovými protesty, které odstartovaly v roce 1968, ale také tím, jak byla okupace prezentována v kultuře od sedmdesátých let. Prvním dokumentem, který přinesl odlišný pohled na typické město a jeho obyvatele během okupace, a nezaměřilo se tedy na hrdinské činy členů odboje, byl dokument *Le Chagrin et la Pitié*, který se začal v kinech po Francii vysílat roku 1971, a který odstartoval fázi “rozbitého zrcadla”. Tedy období, kdy se dlouho prezentovaná představa francouzské historie zborčila a byla vytlačována novým a daleko více kritickým náhledem na období druhé světové války.⁶³

Poslední etapou vyrovnávání se s odkazem druhé světové války, kterou Henry Rousso v Syndromu Vichy popisuje, je fáze “obsese”. Tato fáze začala po v osmdesátých letech a vyznačuje se silným nutkáním vracet se k tématu druhé světové války a Vichistickému režimu. To bylo dáno několika rozličnými faktory. Prvním z nich byla ekonomická krize, která způsobila to, že se Francouzi zaměřili na minulost místo toho, aby hleděli do budoucnosti. Dalším a důležitějším faktorem, který je spojen s fází obsese je “renesance židovské vzpomínky”. Tento fenomén nebyl pouze striktně francouzský, ale byl viditelný globálně, a navazoval na krizi na Blízkém východě a vzestup antisemitismu. Vzestup antisemitismu byl znatelný i ve Francii, kde pomalu nastupovala generace politiků, kteří osobně nezažili válku, a kteří mnohdy velmi zkreslovali roli Francie během války a okupace. Některé extrémně pravicové politické uskupení se svým programem a rétorikou v mnohém podobaly jejich předchůdcům z let 1940-1944. Posledním faktorem, který Henry Rousso zmiňuje v souvislosti s fází obsese ve Francii je definitivní odklon od Gaullismu, ke kterému dochází v roce 1974, kdy jako prezident

⁶² Ibid., 77.

⁶³ Ibid., 121.

končí umírněný Gaullista Georges Pompidou a je nahrazen Valérym Giscardem d'Estaingem, který s sebou přináší i nový náhled na minulost nezatíženou silným odkazem generála De Gaulla.⁶⁴

Vektory vzpomínek

Důležitým aspektem, se který Henry Rousso v knize *Le Syndrome de Vichy de 1944 à nos jours* pracuje, je koncept vektorů vzpomínek. Kolektivní paměť národa je formována okolo různých důležitých momentů. Vektorem vzpomínek je nazýváno vše, co rekonstruuje události minulosti. Ať již vědomá či nevědomá, explicitní či implicitní reprezentace události z minulosti je součástí kolektivní paměti. Henry Rousso rozděluje vektory do čtyř kategorií. První kategorií jsou oficiální vektory vzpomínek, pod které patří různé upomínkové akce, národní oslavy a rozhodnutí soudů. Tyto vektory prezentují sjednocené vnímání historických událostí a jsou kompromisem vytvořeným nesourodými skupinami.⁶⁵

Druhou kategorií tvoří organizační vektory vzpomínek. Ty, jak autor argumentuje, jsou tvořeny specifitějšími vzpomínkami, které se vyznačují i větší neměnností v průběhu let. Další kategorie jsou kulturní vektory, tedy média, filmy a literatura, které představují historii a vzpomínky ve více implicitní formě. Posledním druhem vektorů vzpomínek je vektor školní. Od školního vektoru vzpomínek se očekává, že bude striktně objektivní, i když to není vždy pravda.⁶⁶

Koncept vektorů tak, jak byl představen Roussoem, dle mého, je relevantní i pro aplikaci na švýcarský syndrom Vichy. Aby byla diplomová práce kompaktní a zároveň zpracovatelná do rozsahu diplomové práce, tak jsem se rozhodl zaměřit se především na analýzu oficiálních a kulturních vektorů.

Diplomová práce operuje především s komunikací švýcarských institucí a vrcholných představitelů na téma odkazu druhé světové války a švýcarské role v ní, jakožto oficiálními vektory. V rámci analýzy toho, jak se proměnily kulturní vektory od konce druhé světové války, je největší fokus zaměřen na vybrané švýcarské filmy a knihy, které zpracovávaly odkaz druhé světové války a pracovaly s rolí Švýcarska v ní.

⁶⁴ Ibid., 156.

⁶⁵ Ibid., 251.

⁶⁶ Ibid., 251.

4.3. Metodologie výzkumu

Jako metodologický přístup pro tuto práci byla zvolena tematická analýza s prvky historicky-diskurzivní analýzy Ruth Wodakové. Tematická analýza spočívá v procesu hledání a nalézání klíčových témat pro charakterizování patřičného fenoménu.⁶⁷ Klíčem je odhalení vzorců obsahové organizace a vztahů v rámci analyzovaných dat, pomocí nichž se vynořivší se témata stávají analytickými kategoriemi.⁶⁸ Pro prvky diskurzivní analýzy je charakteristické, že ve svých nejrůznějších variantách zkoumají proces, kterým se významy a jednotlivé kategorie sociálního světa utváří podle toho, jakým způsobem člověk svět kategorizuje. Diskurzivní analýza předpokládá, že text dává význam jiným textům a zároveň je jeho význam utvářen jinými texty.⁶⁹

Uvedená metoda umožní určit využívání historických mýtů v projevech a také poukázat na to, jakým stylem s nimi bylo nakládáno. To může přispět k identifikaci toho, jaké aspekty mýtů a různých připomínek historických událostí byly nejvíce používány v projevech se snahou o dosažení určitých soudobých cílů. Důležitým prvkem je také to, jakým stylem se využívání minulosti proměnilo v čase.

Prvním krokem pro výzkum je opakované čtení a seznamování se zkoumaným materiálem, jeho vyhodnocování a sledování určitých vzorců. V druhé fázi jsou data organizována na základě jednotlivých vypořizovaných témat, která zároveň podporují či rozporují teoretická východiska. Následujícím krokem badatele je logické uspořádání dat a vytvoření širších tematických okruhů na základě dílčích témat. V poslední fázi badatel tematické okruhy komentuje, propojuje a interpretuje. Výsledkem tematické analýzy je formální text, obsahující kromě interpretace i vzorky dat, na kterých autor demonstruje své závěry.⁷⁰

V rámci komunikace oficiálních švýcarských institucí a vrcholných představitelů se širší švýcarskou veřejností je diplomová práce zaměřena na ty části, které obsahují odkaz

⁶⁷ Jeanne Daly, Allan Kellehear, Michael Gliksman, *The Public Health Researcher: A Methodological Approach* (Oxford University Press, Melbourne: 1997).

⁶⁸ Erica Burman, Ian Parker, *Discourse Analytic Research: Repertoires and Readings of Texts in Action* (Palgrave, London: 1993).

⁶⁹ Jan Karlas, „Diskurzivní analýza“, in *Jak zkoumat politiku*, ed. Petr Drulák et al. (Praha: Portál, 2008), 97-99.

⁷⁰ Shari Parsons Miller, Thematic analysis, (Salem Press Encyclopedia: 2016), (Přístup: EBSCO, Research Starters).

na jednotlivé historické mýty či na historické události, které využívají pro současné potřeby. Jednotlivé části projevů jsou zařazeny do kategorií, podle toho na co odkazují, a následně hlouběji analyzují význam jejich sdělení.

Výzkum je postaven na kvalitativní (hermeneutické) metodě, nikoli na kvantitativní metodě. Výhodou kvalitativní metody, na rozdíl od kvantitativních technik, je, že zohledňuje proměnlivost významu (kategorií).⁷¹ Naopak mezi možná úskalí spojená s tímto metodologickým postupem patří subjektivita. Protože již samotný výběr pramenů a dat a jejich následná interpretace je ovlivněna subjektivitou.

5. Struktura práce

Struktura práce je následující. První kapitola se věnuje analýze Národní duchovní obrany, důvodům jejího vzniku a samotným třem historickým mýtům, o které bylo opřeno vzpomínání na druhou světovou válku a roli Švýcarska v ní. Nejdůležitější součástí první kapitoly je analýza vybraných proslavů vrchního generála švýcarské armády Henryho Guisana, na kterých je ukázáno, jak byly jednotlivé historické mýty využívány v komunikaci pro podporu oficiálního výkladu části švýcarské historie.

Druhá kapitola je věnována Bergierově komisi, jež svou závěrečnou zprávou změnila oficiální stanovisko švýcarských institucí v čele s vládou k otázce švýcarské role ve druhé světové válce. Proto analyzuji dopad závěrečné zprávy komise a její přijetí společností. V této části diplomové práce jsou také zmíněny publikace, které nesouhlasí se závěry Bergierovy komise a s revizí švýcarské historie a které mají vliv na širší publikum, jež se v tento moment definitivně rozděluje na dvě části podle toho, jak nahlíží na roli Švýcarska ve druhé světové válce.

Aby na sebe obě kapitoly navazovaly, tak je v obou kapitolách krátká analýza role kinematografie ve vnímání vlastní minulosti se zaměřením na rozdíly v prezentaci jednotlivých historických mýtů oficiálními institucemi a jejich vnímání ve společnosti.

V závěrečné části práce je shrnut vývoj formování kolektivní paměti na druhou světovou válku ve Švýcarsku skrze diskurz oficiálních institucí během a bezprostředně po konci druhé světové války, a poté v období od druhé poloviny devadesátých let až po

⁷¹ Jan Karlas, „Diskurzivní analýza“, in *Jak zkoumat politiku*, ed. Petr Drulák et al. (Praha: Portál, 2008), 97-99.

současnost, které s sebou přineslo přehodnocení vlastní minulosti, jak oficiálními institucemi, tak i částí společnosti, což přispělo k jejímu částečnému rozštěpení.

1. Poválečná léta - vznik švýcarských mýtů

Období druhé světové války a několik let bezprostředně po konci války byly ve Švýcarsku ve znamení *Geistige Landesverteidigung* (Národní duchovní obrany). Byť bylo Švýcarsko oficiálně neutrální zemí, která do druhé světové války nijak vojensky nezasáhla, tak i přesto došlo k celonárodní mobilizaci a k posílení pravomoci oficiálních institucí se záměrem o zajištění svobody a bezpečnosti Švýcarska. Z tohoto důvodu je pro toto období signifikantní komunikace oficiálních institucí, především armády a vlády, ve které jsou silně akcentovány jednotlivé historické mýty.

V této kapitole je vysvětlen koncept *Geistige Landesverteidigung*, který byl po dlouhou dobu strategií propagace švýcarské kultury a jejího vymezení vůči cizím kulturám. *Geistige Landesverteidigung* byl využíván v mnoha různých odvětvích, ale nejvíce patrný je v kinematografii, která byla silně ovlivněna cenzurou.

Dále je v kapitole krátce nastíněn mezinárodní kontext po konci druhé světové války a představeny jednotlivé historické mýty. Nejdůležitější částí kapitoly je pak analýza vybraných projevů generála Guisana odkazujících na tři nejznámější historické mýty. Tato analýza ilustruje jakým způsobem a s jakým cílem byly mýty využívány.

1. *Geistige Landesverteidigung* - Národní duchovní obrana

Během válečných a poválečných let došlo ve Švýcarsku k vytvoření třech hlavních mýtů, na kterých bylo vystavěno oficiální vzpomínání na druhou světovou válku. Jedná se o mýtus *Réduit Alpin*, o mýtus neutrality a o mýtus Švýcarska jako země, jež pomáhala uprchlíkům - hlavně Židům z Německa a z jiných, nacisty okupovaných zemí.⁷²

Tyto historické mýty byly vytvořeny a následně zdůrazňovány oficiálními švýcarskými institucemi, především vládou a armádou, se snahou ovlivnit konstrukt švýcarské kolektivní paměti a vnímání druhé světové války. Považuji za důležité, kromě samotného rozboru jednotlivých kroků švýcarských vrcholných představitelů, stručně

⁷² Eric Hobsbawm *Zeitalter der Extreme* in Markus Furrer, *Die Nation im Chulbuch* (Hannover, Verlag Hajsche Buchhandlung, 2004), 234-235.

nastínit globální kontext, ve kterém se Švýcarsko nacházelo před, během a bezprostředně po konci druhé světové války. Tento kontext je velmi důležitý pro pochopení, proč ve Švýcarsku existovala snaha o kontrolu vnímání švýcarské role ve druhé světové válce.

Po jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem na počátku roku 1933 a nástupu Národně socialistické německé dělnické strany k moci se začali švýcarští političtí představitelé soustředit na podporu švýcarské národní identity. NSDAP a její program silně apeloval na germánskou kulturu a tento apel přímo ohrožoval i švýcarskou suverenitu. Švýcarsko se totiž na rozdíl od Německa nemohlo opřít ani o etnickou jednotu svých obyvatel a ani o historické odůvodnění své multikulturní společnosti, jako je tomu například v případě Francie.⁷³ Proto bylo potřeba vytvořit koncept, okolo něhož by se dala utužit národní identita tak, aby německy mluvící část švýcarského obyvatelstva cítila soudržnost se zbytkem země a nestala se snadným cílem Hitlerovy propagandy, jako se to stalo například v Rakousku.

Proto vzniká *Geistige Landesverteidigung* - v překladu Národní duchovní obrana.⁷⁴ Koncept národní duchovní obrany původně vzešel z levicových kruhů a v počátku byl zaměřen především na antigermánské vymezení a na propagování jedinečné kultury a identity Švýcarska.

Vzhledem k rozdělení Švýcarska na čtyři jazykové a kulturní části - francouzskou, německou, italskou a retorománskou, můžeme pozorovat rozdíly v aplikaci konceptu národní duchovní obrany v jednotlivých kantonech. Francouzsky mluvící části nebyly, na rozdíl od německy mluvících kantonů, primárním cílem propagace švýcarské kultury, protože zde tolik nehrozila fascinace apelem Adolfa Hitlera na společné germánské kořeny. Naopak v kantonu Ticino, jediném italsky mluvícím kantonu, *Geistige Landesverteidigung* - duchovní obrana - zdůrazňuje odlišnost Ticina od Itálie a jeho příslušnost ke Švýcarsku. Obecně zde koncept národní duchovní obrany bývá označován jako *Elvetismo* a jeho hlavní myšlenkou bylo vytvořit opozici k italskému iredentismu.⁷⁵

Nejvýraznějším příkladem národní duchovní obrany v předválečných letech byla švýcarská Národní výstava, která se konala roku 1939 v Curychu. Jedním z jejích hesel

⁷³ Thomas Ricklin, *Worin unterscheidet sich die schweizerische "Nation" von der Französischen bzw. Deutschen "Nation"*, <http://www.thomasfleiner.ch/files/documents/Nation.pdf>, (staženo dne 3. ledna 2018).

⁷⁴ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 74.

⁷⁵ Joseph Moser, *"Spiritual National Defense" in the 1930s: Swiss Political Culture between the Wars* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 236.

bylo: *Landigeist* - duch národa.⁷⁶ Jedním z hlavních cílů výstavy byla podpora a rozšíření švýcarské národní identity a víry v to, že švýcarský národ dokáže vzdorovat i větším zemím. Na výstavě byly prezentovány kulturní specifika Švýcarska, které spojují jednotlivé části země, a kterými se Švýcarsko odlišuje od sousedních zemí, a především od Německa. Podpora národní jednoty byla velmi důležitá vzhledem k mezinárodní situaci, protože po anexi Rakouska a Sudet k Říši panovala obava z rozšíření nacistického Německa o švýcarské německy mluvící kantony. Dále byly na výstavě prezentovány i nejdůležitější momenty společné švýcarské historie, na kterých bylo poukázáno, že se Švýcarsko mnohokrát v historii ubránilo i početnější zahraniční převaze.

Národní duchovní obrana byla podporována jak švýcarskými politickými institucemi, tak i médii a představiteli inteligence. Jejím hlavním úkolem v předválečných letech, později i během války, bylo čelit německé a italské propagandě především formou rádiového vysílání a knižních publikací, které se dostávaly do Švýcarska. Proto v rámci *Geistige Landesverteidigung* - duchovní obrany byly vytvořeny kulturní instituce, které se naopak snažily šířit “švýcarskou propagandu”. Mezi nejznámější nově vzniklé instituce patří: *Pro Helvetia* (vytvořena v roce 1939) a *Heer und Haus* - Armáda a Domov (vytvořena v listopadu 1939).⁷⁷

Poprvé také ve větší míře dochází ke státní podpoře švýcarského filmového průmyslu v rámci podpoření a rozšíření konceptu národní duchovní obrany. Mezi nejdůležitější filmy z tohoto období, které vznikly před a v průběhu války, patří tato filmová díla: *Füsilier Wipf* (1938), *Landammann Stauffacher* (1941) nebo *Gilberte de Courgenay* (1941).

V rámci strategie národní duchovní obrany byla využívána i rozsáhlá cenzura. V roce 1939 Federální shromáždění (*Assemblée Fédérale*) odsouhlasilo výjimečné pravomoci Federální vládě (*Conseil Fédéral*). Do výjimečných pravomocí patřilo nejen zrychlené schvalování zákonů, ale i možnost cenzury. O samotnou cenzuru se staralo *Abteilung Presse und Funkspruch* - oddělení pro vysílání a tisk, které využívalo výjimečných pravomocí a silně cenzurovalo jak tištěná média, tak i televizní a rádiová vysílání.⁷⁸

⁷⁶ Joseph Moser, ““Spiritual National Defense” in the 1930s: Swiss Political Culture between the Wars”, 236.

⁷⁷ Ibid., 237.

⁷⁸ Ibid., 236-237.

1.1. Role švýcarské kinematografie v rámci národní duchovní obrany

Nedlouho před začátkem druhé světové války byly zavedeny kvóty na import zahraničních filmů. To vedlo k tomu, že švýcarský filmový průmysl byl silně podporován a stal se jedním z nástrojů národní duchovní obrany. Filmově zpracovaný pohled na válku a válčící státy je mnohdy daleko lépe přijímaný než obyčejný soubor novinek a zpráv podléhajících cenzuře. Proto se stal film důležitým nástrojem pro předávání a šíření “oficiálních” názorů.⁷⁹

V rámci národní duchovní obrany byla roku 1937 vytvořena *Chambre suisse du cinéma* (švýcarská komora pro kinematografii), která se skládala z 25 členů, kteří byli jmenováni v létě 1938 členem Federální vlády Phillipem Etterem a Albertem Masnatou. Náplní jejich práce byl dohled nad švýcarskou filmovou produkcí, od níž se očekávalo podpoření politiky národní duchovní obrany. Mezi tradiční hodnoty, jež měly být filmy vyzdvihovány a zdůrazňovány, patřila především armáda a morální odboj švýcarské společnosti.⁸⁰

Dalším z nástrojů, který měl za cíl informovat a ovlivňovat veřejné mínění byl *Ciné-Journal suisse* (CJS), jenž byl založen v roce 1939. Jednalo se o oficiální informační kanál Švýcarska, který fungoval mezi lety 1940 až 1975. Byl vytvořen na základě požadavku Národní rady a podléhal plně kontrole švýcarské komory pro kinematografii. Jednalo se o formu televizních novin, jež byly vysílány povinně před každým promítaným filmem v kině. *Ciné-Journal suisse* byl vysílán ve francouzštině, němčině a italštině. Až do roku 1954, kdy začínají fungovat televizní zprávy, se jedná společně s rádiovým vysíláním a tiskem o jediný zdroj oficiálních informací. Nicméně již od roku 1946 je zrušeno povinné každodenní vysílání v kinosálech.⁸¹

Samotná cenzura filmů promítaných ve švýcarských kinech během druhé války se dá rozdělit do dvou rovin. Tou první byl již výběr zahraničních filmů, které mohly být promítány. I když byly filmy propagující obě válčící strany oficiálně zakázány, tak v době války byla na komentářích k filmům a i na jejich výběru vidět averze vůči Německu jako k možnému potencionálnímu agresorovi. Naopak spojenecké válečné úsilí se ve filmech promítaných ve Švýcarsku setkalo s daleko pozitivnějším přijetím. Paradoxní ovšem je,

⁷⁹ “Guerre et cinéma”, *Le Temps*, <https://www.letemps.ch/culture/guerre-cinema> (staženo dne 6.1.2018).

⁸⁰ Hans Ulrich Jost, *Le salaire des neutres* (Paříž: Denoel, 1999), 70.

⁸¹ “Les archives du Ciné-Journal suisse bientôt en ligne”, *24 Heures*, <https://www.24heures.ch/culture/cinema/archives-cinejournal-suisse-bientot-ligne/story/25135684> (staženo dne 6.1.2018).

že pokud se film netýkal primárně bojišť a války, tak byl tento trend do určité míry opačný. Americké a francouzské předokupační filmy byly často kritizovány pro svůj morální odkaz. Naopak lépe byly z tohoto hlediska přijímány pétainistické či fašistické filmy s důrazem na tradiční hodnoty jako rodina či stát.⁸²

Druhou rovinou cenzury filmů byla ovlivněna jejich produkce. Výše zmíněné filmy: *Füsilier Wipf* (1938), *Landammann Stauffacher* (1941) a *Gilberte de Courgenay* (1941) ilustrují tvorbu filmů těsně před začátkem a v průběhu druhé světové války ve Švýcarsku. Tyto tři filmy jsem si vybral pro analýzu nejen z hlediska jejich obsahu a poselství, ale také proto, že i z dnešního hlediska se jedná o jedny z nejúspěšnějších švýcarských filmů. Všechny tři filmy, především *Füsilier Wipf*, který viděla až jedna třetina švýcarského obyvatelstva, se staly fenoménem, jenž přetrval i dlouho po jejich uvedení do kin.⁸³

Dalším důležitým prvkem, který je potřeba zmínit, a který spojuje filmy *Füsilier Wipf* a *Landammann Stauffacher*, je osoba režiséra Leopolda Lindtberga. Lindtberg byl ústřední postavou švýcarské filmové tvorby od třicátých let až do své smrti roku 1984. Lindtberg byl původem rakouský Žid, který do Švýcarska emigroval roku 1933 před narůstající hrozbou nacismu a antisemitismu. Jeho původ a do určité míry i jeho levicové vyhranění sehrály důležitou roli při tvorbě jeho filmů, jež velmi často poukazovaly na problematiku válečných uprchlíků.⁸⁴

Füsilier Wipf je film, který vypráví příběh Reinholda Wipfa, který pracuje až do vyhlášení mobilizace 1. srpna 1914 v kadeřnictví. Po ohlášení mobilizace je odvelen sloužit na švýcarské hranice. Hlavní důraz film klade na osobnostní proměnu mladého kadeřníka, jenž především díky vojenské službě dospěje. Na začátku filmu je Reinhold vykreslen jako zženštilý, nešikovný a tichý chlapec. Naopak s tím, jak si postupně zvyká na vojenskou službu vlasti, je tak ve filmu silně akcentována povahová změna, kdy se z Reinholda stává sebevědomý občan, který si zasloužil úctu a respekt svých kamarádů spolubojovníků i svých velitelů. Díky povinné armádní službě se mladý Reinhold zamiluje do dívky Vreneli, jejíž charakter je v přímém kontrastu s bývalou přítelkyní

⁸² Gianni Haver, *Les Luers de la guerre. Ecrans vaudois 1939-1945*. (Payot, Collection Cinéma, 2003), 488.

⁸³ Christelle Maire, “De la “défense nationale spirituelle” a l’accueil des réfugiés: le visage de l’étranger dans le cinema de Leopold Lindtberg”, *Association Décadrage -Cinema, a travers champs*, č. 14 (duben 2009), 2.

⁸⁴ Christelle Maire, “De la “défense nationale spirituelle” a l’accueil des réfugiés: le visage de l’étranger dans le cinema de Leopold Lindtberg”, 2.

Reinholda, Rosou Wiederkehr. Rosa je dcerou Reinholdova zaměstnavatele a je ve filmu vyličena jako namyšlená a rozmazlená holka.⁸⁵

Gilberte de Courgenay je filmovou adaptací života Gilberte Montavon podle románu Rudolfa Bolo Maeglina. Z pohledu národní duchovní obrany Gilberte Montavon reprezentovala “ideální prototyp” ženy. Gilberte byla empatickou postavou, jež vojákům zdůrazňovala důležitost patriotismu a jejich poslání. Zároveň byla za všech okolností silná a nikdy neklesala na mysli. To je velmi explicitně zdůrazněno na konci filmu, kdy se Gilberte vzdá muže, do kterého je zamilována, a to proto, že respektuje morální zásady a hodnoty.

Samotný děj filmu se odehrává v zimě roku 1916 v hostinci v malé vesnici Courgenay, kde jsou ubytováni vojáci 38. oddílu. Místní servírka Gilberte pro vojáky přichystá oslavu Vánoc, aby je povzbudila a motivovala, čímž se stane jejich oblíbenkyní a do určité míry i oporou v nelehkých časech mobilizace. Samotná Gilberte se zamiluje do vojáka Petera Hasslera, jenž je nešťastný, protože mu jeho snoubenka Tilly neodpovídá na dopisy. Jak se později ukáže, Tilly na dopisy neodpovídá, protože je její otec skrývá. Nejslavnější scéna z celého filmu je, když Peter spolu s ostatními vojáky zpívá Gilberte oslavnou píseň a v tom momentu do hostince přijíždí Tilly. Gilberte projeví svůj soucit a morální zásady, když pošle Petera za Tilly.⁸⁶

V obou výše zmíněných filmech je armáda a povinná vojenská služba prezentována v silně pozitivním světle. Hlavní důraz je kladen na kamarádství, které s sebou přináší vojenská služba a kterého není jinak možné dosáhnout. Stejně tak jako respektu, který službou vlasti dosáhne každý Švýcar. Zde je vidět silná paralela s projevy generála Guisana, které také propagovaly tyto hodnoty. Dalším důležitým prvkem, který je akcentován v obou filmech, je povahový vývoj hrdinů. Filmy vyobrazují službu v armádě a patriotické smýšlení jako zásadní nutnost pro dosažení plné vyspělosti. Již jen samotná podpora mýtu *Réduit Alpin* je tedy vnímána jako morálně správné rozhodnutí, které by měl zaujmout každý švýcarský občan.

Oba filmy jsou zasazeny do období první světové války, která byla režiséry vybrána záměrně pro svou částečnou podobnost s druhou světovou válkou. V obou konfliktech zastávalo Švýcarsko striktní neutralitu, ale zároveň bylo nuceno na počátku obou konfliktů vyhlásit veřejnou mobilizaci, protože bylo obklíčeno válčícími státy. První

⁸⁵ *Füsilier Wipf* [film]. Režie Hermann Haller a Leopold Lindtberg. Švýcarsko, Praesens - Film, 1938.

⁸⁶ *Gilberte de Courgenay* [film]. Režie Franz Schynder. Švýcarsko, Praesens - Film, 1942.

světová válka byla vybrána jako kulisa pro oba filmy i z toho hlediska, že její odkaz byl ve Švýcarsku do určité míry pozitivní. I když, stejně jako v ostatních evropských státech, došlo po konci války i ve Švýcarsku k rozšíření pacifistických nálad, tak se dá říci, že švýcarská role byla v první světové válce hodnocena většinou společností jako úspěšná. A to již jen z toho hlediska, že se Švýcarsku podařilo po celou dobu války udržet status neutrální země i přes některé aféry, jež status Švýcarska ohrozily (Grimm-Hoffmannova aféra). Část švýcarských firem, hlavně bankovní sektor, naopak využila první světové války a zaznamenala růst obrátu. Zároveň se Švýcarsko stalo cílem mnoha emigrantů, kteří napomohli rozvoji kultury (především zástupci dadaistického hnutí) a i jiným aspektům švýcarského života.⁸⁷

Nicméně hlavním důvodem, proč na první světovou válku ve Švýcarsku nebylo pohlíženo tak negativně jako v jiných evropských státech, byl fakt, že nedošlo k výrazným ztrátám na životech švýcarských občanů (k největším ztrátám na životech švýcarských občanů došlo, když bylo několik desítek civilistů zabito při spojeneckém bombardování ve švýcarských lokacích na severu země způsobeného fatálním omylem pilotů). A i když měla válka reálný dopad na obyvatelstvo a také odhalila napětí mezi frankofonní a germanofonní částí obyvatelstva, tak se dá říci, že se zároveň stala symbolem hodnot, na které filmy a později i oficiální diskurz švýcarských institucí často odkazovaly.⁸⁸

Naopak film *Landmann Stauffacher* pracuje s odkazem na historickou událost. Jedná se o filmové zpracování jednoho z nejdůležitějších historických momentů Švýcarské konfederace. Film vypráví příběh Wenera Stauffachera, jednoho ze tří zakladatelů Švýcarské konfederace. Stauffacher byl hlavní postavou v boji proti Fridirichovi I. Habsburskému. Samotný film odkazuje na sjednocení tří zakládajících kantonů smlouvou z roku 1291. Werner Stauffacher byl představitelem kantonu Schwyz, dalšími kantony byly Unterwalden a Uri. Podepsání sjednocovací dohody vedlo k vyslání habsburských vojsk za účelem zklidnění situace. Rozhodující bitva, která rozhodla o švýcarské nezávislosti, se odehrála u Morgartenu, kde švýcarská armáda hrdinně přemohla početnější habsburskou armádu. Připomenutí boje za švýcarskou nezávislost bylo hlavním motivem filmu, ale zároveň je ve filmu přiblížena i samotná postava Wenera Stauffachera, který byl představen jako člověk velmi čestný a pokorný. Ve filmu

⁸⁷ Clive H. Church a Randolph C. Head, *Concise History of Switzerland* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013), 132.

⁸⁸ Clive H. Church a Randolph C. Head, "Concise History of Switzerland", 133.

je vidět snaha o připodobnění Wernera Stauffachera k tehdejšímu vrchnímu generálovi švýcarské armády Henrimu Guisanovi. Jednak již volbou herce, který generála připomínal vzhledem i svým projevem, ale také prezentací obou osob jakožto hlavních postav v boji za švýcarskou nezávislost a svobodu.⁸⁹

Jednou z nejpamátnejších a nejdůležitějších scén v tomto filmu je proslov Wernera Stauffachera k vojákům těsně před bitvou proti Habsburkům. V proslovu Stauffacher zdůrazňuje důležitost boje za svobodu a za svou identitu. Dále je v proslovu silně akcentována nutnost být hrdý na svou vlast.⁹⁰

Pro celý film je symbolická prezentace armády jako základního prvku zaručujícího svobodu národa. Dále je zde vyzdvižována odvážnost všech vojáků, kteří se odhodlali bránit svou vlast vůči vnějšímu nebezpečí. Zajímavá je také snaha o propojení připomínky slavného historického vítězství s tehdejší politickou a bezpečnostní situací. Tím chtěli autoři snímku podpořit duch odboje ve společnosti. To ostatně přiznal i režisér snímku Leopold Lindtberg: *“Film se stal vědomě součástí kontextu národní duchovní obrany tím, že operoval s konceptem Réduit militaire, důležitostí Alp a totální izolací Švýcarska, které nemohlo počítat se zahraniční pomocí... Již před začátkem natáčení bylo rozhodnuto, že hlavní „raison d’être“ bude snaha o připodobnění děje filmu k aktuální politické situaci.”*⁹¹

2. Mezinárodní kontext po konci druhé světové války

Koncept národní duchovní obrany můžeme ve Švýcarsku pozorovat až do poloviny šedesátých let dvacátého století. Po ukončení války a hrozby ze strany nacistického Německa se svět opět rozdělil na dva zneprátelené bloky. Často o mezinárodním postavení jednotlivých zemí rozhodovala mimo jiné i role daného státu v druhé světové válce. Proto bylo pro Švýcarsko naprosto nemyslitelné odhalovat některá fakta z války. Především pak ta fakta, která by mohla kompromitovat vytvořenou a zaběhlou kolektivní vzpomínku na válku. Jako například, že Švýcarsko nebylo striktně neutrální zemí, protože spolupracovalo jak s nacistickým Německem, tak i se státy Dohody. Nebo fakt, že s uprchlíky bylo před válkou zacházeno kvůli jejich původu a vyznání rozdílně.

⁸⁹ Landmmann Stauffacher[film]. Režie Leopold Lindtberg. Švýcarsko, Praesens - Film, 1944.

⁹⁰ Landmmann Stauffacher[film]. Režie Leopold Lindtberg. Švýcarsko, Praesens - Film, 1944.

⁹¹ Hervé Dumont, *Leopold Lindtberg et le cinéma suisse: 1935 - 1953*. (Lausanne, Travelling, 1975), 23.

Pro švýcarské vrcholné představitele se otázka minulosti a kolektivní paměti národa stala jednou z priorit poválečných let. A právě díky *Geistige Landesverteidigung* měla švýcarská vláda v rukou nástroj, jak ovlivňovat kolektivní paměť, ať již skrze různé kulturní instituce, které byly financovány, či cenzuru filmového průmyslu a zpráv. Jedním z primárních cílů *Geistige Landesverteidigung* byla snaha šířit “švýcarskou propagandu”. Tento fenomén nazývá Joseph Moser “konstrukcí identity”.⁹²

3. Švýcarské mýty

Tři hlavní mýty, okolo kterých byla vystavěna “oficiální verze vzpomínky” na druhou světovou válku a roli Švýcarska v ní, byly kombinací odkazů na tradiční švýcarské hodnoty. Jedná se o odkaz na sílu malého počtu, o odkaz na specifitu švýcarského terénu (především na Alpy, které mnohokrát v historii sehrály důležitou roli ve prospěch Švýcarů) a nově o odkaz vytvořených hodnot, které měly pomoci prezentovat Švýcarsko jako zemi, která se i bez přímé účasti ve válce podílela na pomoci potřebným.

3.1. Mýtus Réduit Alpin

Mezi jeden z tradičních mýtů patří mýtus nazývaný *Réduit Alpin*, též známý jako *Réduit National* - mýtus národního opevnění. Podle něhož by se Švýcarsko v případě invaze nepřátelských vojsk stáhlo do horských oblastí na jihu země a odtud by se bránilo. Výhodná geografická poloha by zajistila, že by se Švýcarsko teoreticky bylo schopno ubránit i několikanásobně početné a logistické převaze nepřítele.

Koncept *Réduit Alpin* vzniká již v osmdesátých letech devatenáctého století, po zprovoznění gotthardské železnice, která vede z jihu na sever Švýcarska přes Alpy. Švýcarsko se inspirovalo u Belgie, jež začala o pár let dříve budovat systém opevnění. Původní opevnění vzniklo v oblasti centrálních Alp okolo průsmyků Oberlap, Furka a Grimsel. Po konci první světové války nedošlo k výraznému rozšiřování či modernizaci systému obrany *Réduit Alpin*. To se změnilo až s nástupem Hitlera k moci v Německu a s výstavbou francouzské Maginotovy linie a také s výstavbou opevnění na československých hranicích. V tento moment dochází ve Švýcarsku k přehodnocení přístupu a rozhodnuto o rozšíření opevnění. Obrana byla soustředěna především u

⁹² Joseph Moser, "Spiritual National Defense" in the 1930s: Swiss Political Culture between the Wars in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 237.

německé a italské hranice. Mezi tři nejdůležitější oblasti opevnění se zařazuje Svatý Mořic, Svatý Gotthard a Sargans.⁹³ Švýcarská vláda také využila práce na opevnění jakožto prostředku, jak zvýšit zaměstnanost v době velké deprese.⁹⁴

Hlavní premisou celého konceptu *Réduit National* bylo ukázat potencionálním agresorům, že invaze Švýcarska by vzhledem k obtížnosti dobývání nepřístupných horských oblastí byla velmi zdlouhavá a nákladná jak z materiálního hlediska, tak i z hlediska ztrát na životech vojáků. Mýtus *Réduit Alpin* měl zároveň ohromný význam i pro morálku obyvatelstva a následně okolo něho byly záměrně soustředěna kolektivní paměť na válečná léta.

Historické mýty tvořily a do jisté míry stále tvoří identitu Švýcarska. Jak již bylo zmíněno, Švýcarsko, na rozdíl od států jako je Německo, není etnicky jednotné. Jeho etnická různorodost nemá takové kulturní opodstatnění, jako je tomu například u Francie. Národní identita, která by měla zaštiťovat pospolitost a sounáležitost francouzsky, německy, italsky a rétorománsky mluvících Švýcarů, je často diskutovaným tématem.⁹⁵ Proto se čelní představitelé snažili zkomponovat různé historické mýty tak, aby podpořili národní identitu. To je především patrné v těžkých časech, kdy je ještě důležitější než obvykle dbát na národní jednotu. A právě období druhé světové války a následných let bylo jednou z náročných zkoušek švýcarské identity.⁹⁶

Mýtus *Réduit Alpin* v sobě kombinuje nejen konceptuální *lieu de mémoire* (místo paměti), ale i skutečné místo - Alpy. Alpy byly místem, kam se Švýcarsko mělo v případě invaze stáhnout a odkud by bylo schopno odolávat obléhání. Staly se tak symbolem švýcarské připravenosti bránit zem i proti početnějšímu a materiálně lépe vybavenému nepříteli.⁹⁷

Jednou z hlavních postav, jež se stala symbolem mýtu *Réduit Alpin*, byl generál švýcarské armády Henri Guisan. Post hlavního generála švýcarské armády je velmi vzácně užívaný titul a fakt, že od smrti generála Guisana Švýcarsko nemělo žádného

⁹³ J.E. Kauffman a R. Jurga, *Fortress Europe: European Fortifications of World War II* (USA, Da Capo Press, 2002), 152.

⁹⁴ Clive H. Church a Randolph C. Head, *Concise History of Switzerland* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013), 205-206.

⁹⁵ Thomas Ricklin, *Worin unterscheidet sich die schweizerische "Nation" von der Französischen bzw. Deutschen "Nation"*, <http://www.thomasfleiner.ch/files/documents/Nation.pdf>, (staženo dne 3. ledna 2018).

⁹⁶ Thomas Ricklin, *Worin unterscheidet sich die schweizerische "Nation" von der Französischen bzw. Deutschen "Nation"*, <http://www.thomasfleiner.ch/files/documents/Nation.pdf>, (staženo dne 3. ledna 2018).

⁹⁷ Sara Ormes, "A masterable past? Swiss historical memory of world war II." (New Orleans, New Orleans University, 2011), 23

dalšího vrchního generála armády, ukazuje na výjimečnost a důležitost jeho postavy. Jedná se bezesporu o nejslavnějšího vojáka v historii Švýcarska, jenž byl dokonce roku 2010 vyhlášen čtvrtým nejvýznamnějším švýcarským občanem všech dob. A právě i díky své oblíbenosti dokázal do velké míry zpopularizovat mýtus *Réduit Alpin*.

Jako nejznámější příklad využití mýtu *Réduit Alpin* se dá označit proslov generála Guisana vrchním důstojníkům a celému národu z roku 1940. Tento projev byl odvysílán rozhlasem a nese název *Rütli*report. V atmosféře narůstajícího strachu poté, kdy Německo obsadilo postupně Polsko, Dánsko, Norsko, Francii, Belgie, Nizozemsko a Lucembursko, bylo potřeba zmobilizovat jak armádu, tak i národ a pozvednout všeobecnou morálku. Generál si pro proslov vybral Rütli, což je pro Švýcarsko historické místo, ve kterém první tři kantony podepsaly smlouvu o vzájemné pomoci v roce 1291. Právě podpis této dohody je všeobecně brán jako začátek švýcarského národa.⁹⁸

Volba místa, kde se odehrál slavný proslov, pochopitelně nebyla náhodná a byla cílena na to, aby povzbudila národ za pomoci paměti. Generál Guisan použil vzpomínky na jeden z nejslavnějších historických momentů, aby zdůraznil, že i přes početní nevýhodu, se Švýcarsko dokáže znovu ubránit vpádu jakýchkoli cizích vojsk.⁹⁹ Podrobnější analýza vybraných částí *Rütli*reportu je v části diplomové práce rozebírající projevy generála Guisana.

Celkově se dá říci, že ve válečných i poválečných letech měla armáda daleko větší roli a vliv na společnost. Tomu napomohl i mýtus *Réduit Alpin*, jenž zdůrazňoval oddanost armády bránit zemi a její až hrdinský přístup k obraně, byť se Švýcarsko neúčastnilo přímo žádných vojenských operací během druhé světové války.

3.2. Mýtus neutrality

I když bylo Švýcarsko oficiálně neutrální zemí během druhé světové války a jeho vojska skutečně nikdy nezasáhla do bojů, přeci jen došlo na kooperaci se zneprátenými stranami. Se zeměmi Dohody šlo o spolupráci na zpravodajské úrovni, protože Švýcarsko nechávalo bez povšimnutí aktivity tajných služeb spojenců na svém území. S nacistickým Německem Švýcarsko spolupracovalo v oblasti ekonomiky. Švýcarsko bylo jednou z mála zemí, vyjma států Osy, která byla ochotna přijímat říšskou marku. Švýcarsko se na

⁹⁸ Clive H. Church a Randolph C. Head, *Concise History of Switzerland* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013), 24.

⁹⁹ Henri Guisan, *Rapport du Général Guisan a l'Assemblée Fédérale sur le Service Actif 1939-1945* (Bern, 1946), 203-204.

začátku čtyřicátých let de facto začlenilo do hospodářského průmyslu třetí říše. Odhaduje se, že v letech 1941-42 pracovalo pro Němce přes 60% švýcarského zbrojního průmyslu, 50% optického a 40% strojírenského průmyslu.¹⁰⁰ Roku 1940 Švýcarská národní banka (SNB) umožnila otevřít účet německé Říšské bance, kam se po celou dobu války odesílalo ukořistěné zlato.¹⁰¹ Ekonomická spolupráce s nacistickým Německem, a především vysoce kontroverzní téma uložení německého bohatství ve švýcarských bankách, které bylo získáno perzekucí židovského obyvatelstva, bylo odhaleno veřejnosti až v průběhu následujících několika desítek let. A právě ekonomická činnost Švýcarska se stala v devadesátých letech “rozbuškou”, jež vedla ke změně vnímání vlastní minulosti a i k nabourání části tradičních švýcarských hodnot.

Výše zmíněné příklady švýcarského zapojení do druhé světové války pochopitelně nebyly slučitelné s proklamovanou striktní neutralitou. Proto byly “zapomenuty” a nikde nebyly oficiálně připomínány. Mýtus neutrality byl využit jako jeden z dalších opěrných bodů švýcarské identity a také jako zásadní bod kolektivní paměti na druhou světovou válku a roli Švýcarska v ní. Problematické na takovémto pojetí mýtu neutrality bylo to, že vyvracel a zatajoval jakoukoli vzpomínku na spolupráci s nacistickým Německem. A proto nemohli být vrcholní představitelé Švýcarska, politici a především významní zástupci bankovního sektoru, až na výjimky, potrestáni za své činy, které spáchali během války tím, že spolupracovali s nacistickým Německem.

Ze všech tří zmíněných hlavních mýtů byl mýtus neutrality v průběhu druhé světové války nejméně využíván pro rámování komunikace oficiálních švýcarských institucí. Armáda mýtus neutrality prakticky vůbec nezdůrazňovala ve své komunikaci, a ani vláda ho, oproti ostatním mýtům, nijak výrazněji neakcentovala. Z hlediska armády se jeví jako logické zdůvodnění tohoto přístupu fakt, že zdůrazňováním mýtu neutrality by mohlo dojít k relativizaci bojového nasazení a ostražitosti armády, která by příliš spoléhala na neutralitu, a tím i k následnému snížení úrovně bezpečnosti Švýcarska.

Druhým důvodem, proč nebyl mýtus neutrality během války tolik vidět v komunikaci švýcarských institucí, jako po jejím konci, bylo, že udržení proklamované striktní neutrality nezáleželo na samotném Švýcarsku, ale spíše na záměrech států Osy a především Německa. Existuje reálný předpoklad, že pokud by státy Osy byly ve vedení

¹⁰⁰ Hans Ulrich Jost, *Le salaire des neutres: Suisse, 1938-1948* (Paris, Nenoel 1999).

¹⁰¹ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 74.

války úspěšnější, tak by dříve či později napadly a obsadily i Švýcarsko nehledě na jeho neutralitu. Přes veškeré závazky, které Švýcarsko před začátkem války dostalo od Adolfa Hitlera, rozvíjelo Německo plán *Tannenbaun* na obsazení Švýcarska.¹⁰²

Po válce došlo ve Švýcarsku k velmi podobné situaci, jakou popisuje Henry Rousso ve své knize *Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*.¹⁰³ Jak ve Francii, tak i ve Švýcarsku existovala snaha vyhnout se některým ožehavým tématům z válečných let, které byly spojeny s vrcholnými představiteli. Případné skandály by totiž oslabily už tak velmi křehký demokratický systém. Roli sehrála i rostoucí popularita komunistického hnutí a komunistických stran po celé Evropě, jež byly na západě vnímány jako hrozba pro demokratické režimy. Oslabení tradičních demokratických stran by tak mohlo způsobit převzetí vlády komunisty.¹⁰⁴

V poválečných letech Švýcarsko dále rozvíjelo a podporovalo mýtus neutrality. Proto zpočátku odmítlo začlenění do Spojených národů. Naopak rozšířilo mýtus neutrality o koncept mezinárodní solidarity, který je analyzován v následující podkapitole věnující se rokům bezprostředně po konci druhé světové války. Od zařazení konceptu mezinárodní solidarity si Švýcarsko slibovalo, že i přes svou proklamovanou striktní neutralitu, bude po válce mít obraz země, která se aktivně snažila pomáhat obětem války.¹⁰⁵

Švýcarsko se snažilo udržet mýtus neutrality do takové míry, že aktivně bránilo zveřejnění nalezených německých dokumentů o německé zahraniční politice během druhé světové války. Tyto dokumenty obsahovaly důkazy o švýcarsko-francouzské vojenské spolupráci a popřely by koncept neutrality, který byl oficiálně prezentován švýcarskou vládou. Švýcarsku se nakonec nepodařilo zabránit zveřejnění dokumentů, které byly publikovány v roce 1961, nicméně na odlákání pozornosti občanů byl "obětován" vyšší důstojník švýcarské armády Ulrich Wille junior. Prakticky ve stejný moment, kdy byly zveřejněny dokumenty o spolupráci Švýcarska s Francií, vyšla najevo Willeho kauza. Wille, důstojník švýcarské armády, udržoval až příliš blízké vztahy s představiteli Třetí říše. Mimo jiné k sobě pozval i Adolfa Hitlera a příliš se netajil svým

¹⁰² Stephen P. Halbrook, *Target Switzerland: Swiss Armed Neutrality in World War II* (Rockville Centre, NY: Sarpedon, 1998), 30.

¹⁰³ Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*. (Paříž, Édition du Seuil, 1990).

¹⁰⁴ Henry Rousso, "Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours", 21.

¹⁰⁵ Eric Hobsbawm, *Zeitalter der Extreme* in Markus Furrer, *Die Nation im Chulbuch* (Hannover, Verlag Hajsche Buchhandlung, 2004), 234-235.

pozitivním postojem k nacistickému Německu. Díky Willeho kauze se podařilo švýcarské vládě udržet mýtus o neutralitě prakticky nedotčený odhalenými dokumenty.¹⁰⁶

3.3. *Mýtus švýcarské solidárnosti*

Posledním mýtem, který byl vytvořen po druhé světové válce a který ovlivňoval kolektivní paměť na švýcarskou roli v ní, je mýtus švýcarské solidárnosti. Mýtus solidárnosti byl silně spojen s mýtem o neutralitě. Původně byl princip švýcarské solidárnosti kvůli válečným uprchlíkům začleněn tehdejšími ministrem zahraničních věcí Maxem Petitpierrem (ve funkci mezi lety 1945 až 1961) do konceptu neutrality.¹⁰⁷

Mýtus švýcarské solidárnosti měl především poukázat na to, že Švýcarsko, byť se přímo nezúčastnilo druhé světové války, aktivně poskytovalo pomoc potřebným. A to především lidem, kteří kvůli válce a nacistické ideologii museli opustit své domovy. Pro podporu tohoto mýtu bylo často využíváno i faktu, že Mezinárodní Červený kříž byl původně založen jakožto Ženevská veřejně prospěšná společnost právě ve Švýcarsku. Mýtus se tedy snažil poukazovat na kontinuitu mezinárodní solidarity Švýcarska.¹⁰⁸

Mýtus švýcarské solidárnosti se stal velmi důležitým opěrným bodem, na kterém vláda ukazovala, že ve válce i přes neutralitu Švýcarsko “stálo na správné straně barikády”. Z toho důvodu bylo velmi důležité, aby mýtus vydržel nedotčený. Příkladem toho, jak se vláda snažila ochraňovat mýtus před čímkoli, co by ho mohlo ohrozit, jsou dvě aféry - aféra bílá kniha a aféra s J razítky.

Aféra bílá kniha se vztahuje k roku 1946, kdy se dva členové Národní rady dožadovali zveřejnění dokumentů o činech neslučitelných s demokracií během válečných let. Na základě této žádosti zadala švýcarská vláda historikovi Wereneru Năfovi, aby vypracoval vhodnou odpověď. Năf předložil vládě tři možné postupy, jak se vypořádat s požadavkem členů Národní rady. První možností byla publikace bílé knihy k danému tématu. Druhým možným postupem bylo pověření historika švýcarskou vládou, který by sestavil komplexní souhrn švýcarské zahraniční politiky během druhé světové války.

¹⁰⁶ Sacha Zala, *Governmental Malaise with History: From the White Paper to the Bonjour Report* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 326.

¹⁰⁷ Eric Hobsbawm, *Zeitalter der Extreme* in Markus Furrer, *Die Nation im Chulbuch* (Hannover, Verlag Hajsche Buchhandlung, 2004), 265.

¹⁰⁸ Eric Hobsbawm, “Zeitalter der Extreme”, 234-235.

Poslední navrhanou možností bylo poskytnutí volného přístupu k dokumentům pro akademické účely.¹⁰⁹

Näf osobně doporučil druhou možnost, kterou vnímal jako nejvhodnější a nejméně nebezpečnou. Vypracování bílé knihy by dle Näfa bylo v rozporu s historickým přístupem švýcarské vlády a navíc by mohlo vzbudit podezření, zda skutečně Švýcarsko jednalo vždy tak, jak skrze jednotlivé historické mýty tvrdilo. Třetí možnost, tedy volný přístup k vybraným materiálům pro akademické účely, byla zavrhnuta z obavy, zda by k dokumentům bylo skutečně přístupováno z akademického pohledu a nedošlo by k jejich dezinterpretaci a zneužití. Naopak druhá navrhaná možnost umožňovala švýcarské vládě vybrat historika, který si plně uvědomuje důležitost a závažnost konstrukce paměti na druhou světovou válku ve světle rodící se studené války.¹¹⁰

Výsledkem bylo to, že místo komplexní analýzy vládních aktivit během druhé světové války vznikla práce, která se zabývala především švýcarskou humanitární pomocí a která byla v souladu s obrazem Švýcarska tak, jak ho dlouhodoběji vykreslovaly jednotlivé oficiální instituce. Zároveň celá aféra ilustruje to, jakým způsobem oficiální švýcarské instituce “kontrolovaly minulost” ať již skrze výběr historiků, kterým byl umožněn přístup k vybraným dokumentům, nebo skrze možnost zamítnout vydání nevhodných částí takovýchto publikací.¹¹¹

Aféru J razítek odstartovala závěrečná zpráva Dr. Carla Ludwiga. Dr. Carl Ludwig byl profesorem práv na univerzitě v Basileji, který byl roku 1957 pověřen švýcarskou vládou prošetřením švýcarské imigrační politiky. Ve své závěrečné zprávě zveřejnil potvrzení informace, že židovským uprchlíkům z Rakouska a Německa byly ve Švýcarsku označovány pasy písmenem J. Dále Dr. Ludwig kritizoval málo vstřícný přístup některých kantonů k otázce přijímání válečných uprchlíků. Švýcarská vláda v otázce J razítek opět využila strategie obětního beránka, kterým se stal Dr. Rothmund, policejní šéf v období druhé světové války. Měl to být právě tehdejší šéf policie, který z “bezpečnostních” důvodů zavedl v roce 1938 razítkování pasů židovských imigrantů přicházejících z Německa a Rakouska.¹¹²

¹⁰⁹ Sacha Zala, *Governmental Malaise with History: From the White Paper to the Bonjour Report* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 315.

¹¹⁰ Sacha Zala, “Governmental Malaise with History: From the White Paper to the Bonjour Report”, 315.

¹¹¹ *Ibid.*, 315.

¹¹² Georg Kreis, *Swiss Refugee Policy, 1933-45* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 105.

Tím, že byl nalezen viník, se celá aféra hodnotila jako selhání jednotlivce a nikoli systému. Proto se povedlo uchránit mýtus švýcarské solidárnosti, který byl výrazněji napaden až s uvedením filmu *Das boot ist voll* (Loď je plná) v devadesátých letech.¹¹³ Až o několik let později vyšlo najevo, že o označování pasů na základě původu imigrantů věděla i Federální vláda, která celou proceduru schválila.¹¹⁴

4. Armáda a role generála Henriho Guisana

Byť by se mohlo zdát, že role armády a jejího hlavního představitele v zemi, která jako jedna z mála evropských zemí nebyla napadena cizími vojsky, není až tak podstatná, tak při bližší analýze je třeba konstatovat, že armáda byla jedním z primárních aktérů v konstrukci jednoty země a udržování morálky národa.

Proto v této části není analyzována materiální ani lidská síla švýcarské armády, ani kvalita švýcarského opevnění, ale hlavní fokus je zaměřen spíše na roli armády ve společnosti během válečných let. Postupem času došlo ve Švýcarsku k vývoji vnímání role armády ve druhé světové válce a s tím i k vývoji vztahu veřejnosti k samotné armádě. Především 70. a 90. léta znamenají definitivní změnu ve vnímání armády a pokles její popularity ve společnosti. V této kapitole se věnuji striktně analýze vybraných akcí, proslovů a citátů, které armáda často prostřednictvím svého vrchního generála Henriho Guisana využívala během válečných let ke zvýšení obranyschopnosti země.

Nejprve je ovšem důležité upozornit na některá švýcarská specifika, která mají za následek rozdílnou pozici švýcarské armády ve společnosti oproti klasickým armádám států západní Evropy. Prvním důležitým rozdílem je, že švýcarská armáda je neprofesionální, tudíž i během období míru je složena z civilního obyvatelstva. Odpadá zde tak rozdíl mezi stálou profesionální složkou armády a nově příchozími branci z časů mobilizace. Druhým signifikantním rozdílem je fakt, že pozice vrchního generála švýcarských ozbrojených sil existuje jen ve válečných obdobích. V době míru je tato pozice neobsazena.¹¹⁵ Dalším specifikem, které se pojí s postavou vrchního generála, je fakt, že je volen celým parlamentem a ne pouze vládou, jako je tomu u většiny ostatních zemí západní Evropy.¹¹⁶ Tento fakt propůjčuje osobě generála daleko větší legitimitu,

¹¹³ *Das Boot ist voll* [film]. Režie Markus Imhoof. Švýcarsko, Limbo film AG - Film, 1981.

¹¹⁴ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 148-149.

¹¹⁵ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 19.

¹¹⁶ Pierre Streit, "Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)", 19.

jelikož se na jeho jmenování musí shodnout celé spektrum zvolených zástupců elektorátu, tedy občanů Švýcarska. Tento systém je funkční pouze ve vyspělých demokratických státech, jelikož takto velká legitimita (stejnou legitimitou disponuje snad jen Federální vláda) generála by mohla svádět k autoritářskému způsobu rozhodování.

Údělem vrchních představitelů armády v období přímého vojenského ohrožení nebo v časech velkého mezinárodního konfliktu je nejen dohlížet na bojeschopnost a připravenost armády, ale také promlouvat k obyvatelstvu. To platí především pro země a jejich armády, které se přímo neúčastní války. Zároveň jsem přesvědčen, že situaci, ve které se Švýcarsko nacházelo během druhé světové války, je nutné klasifikovat jako přímé vojenské ohrožení. Od roku 1940 bylo celé území Švýcarska de facto obklíčeno přímo zeměmi Osy, anebo státy, které byly napadeny a podrobeny německé okupaci.

Právě promlouvání k národu byl jeden z nejdůležitějších úkolů, který měl na starosti generál Guisan. Druhá světová válka s sebou přinesla do té doby nevídaný rozmach zpravodajství. Díky rozšíření rádia a televize mohli vrchní představitelé jednotlivých států najednou promlouvat k desítkám tisíců lidí zároveň. Důležitým aspektem jednotlivých proslovů určených veřejnosti bylo informovat obyvatelstvo. Jak již bylo zmíněno v předchozí části své diplomové práce, cenzura se v době druhé světové války nevyhnula ani neutrálnímu Švýcarsku. Velmi explicitním příkladem cenzury švýcarských médií byl rozdíl mezi tím, jak jednotlivé rádiové stanice přistupovaly k mezinárodním a naopak vnitrostátním zprávám. Zprávy, které informovaly o mezinárodní situaci a vývoji války, byly na rozdíl od zpráv rádiových stanic ze zemí Osy anebo i Dohody oproštěny o propagandu. Díky tomu bylo švýcarské mezinárodní zpravodajství posloucháno a oceňováno pro svou nezabarvenost a vyváženost i za hranicemi Švýcarska.¹¹⁷

Naopak zpravodajství, které se týkalo vnitrostátní situace Švýcarska, podléhalo paradoxně daleko přísnější cenzuře. Takovéto zpravodajství vždy muselo klást důraz na jednotu a soudržnost švýcarského lidu. I styl podání zpráv byl odlišný. Zatímco mezinárodní zprávy byly většinou prezentovány velmi neutrálně až suše, tak naopak vnitrostátní zprávy byly více ovlivňovány emocemi novinářů.¹¹⁸

Dále pak detailně připravený diskurz k obyvatelstvu, jenž měl za cíl povzbudit v těžkých momentech, kdy byla nalomena morálka, což by mohlo mít za následek případnou snadnější porážku Švýcarska. To si velmi dobře uvědomovalo vedení armády

¹¹⁷ Ibid., 15.

¹¹⁸ Ibid., 15.

v čele s generálem Guisanem, který v roce 1938 na konferenci před studenty Národní Polytechnické Univerzity v Curychu, tedy ještě předtím, než byl v roce 1939 jmenován vrchním generálem švýcarské armády, prohlásil: *“Obrana obyvatelstva má dvě roviny: rovinu morální, která se projevuje patriotismem obyvatel a materiální rovinu, která je reprezentována armádou země.”*¹¹⁹

Dalším příkladem citátu, který poukazuje na fakt, že si velení armády bylo vědomo role a důležitosti proslovů k lidu a využívalo je v kontextu národní duchovní obrany, je projev generála Guisana z roku 1939. Generál Guisan tehdy prohlásil: *“V armádě, která se skládá z občanů-vojáků (odkaz na neprofesionální armádu Švýcarska), je nejdůležitější přesvědčit a bojovat proti falešným zprávám. Jde také o to, jak jednoduše vysvětlit komplexní záležitosti, jako je Réduit National, tak aby ho všichni pochopili. Protože armáda je lid a lid je armáda.”*¹²⁰ Toto tvrzení také potvrzuje fakt, že si generál uvědomoval důležitost svého mediálního obrazu a obrazu armády v očích veřejnosti.

Generál Guisan byl výtečným řečníkem, který vždy projevy četl jak ve francouzštině, tak i v němčině proto, aby žádná z dvou hlavních jazykových skupin Švýcarska neměla pocit, že se jí proslov netýká. Proslovy byly následně přeloženy i do italštiny a dodnes jsou ve všech oficiálních jazycích k dohledání.

Kromě projevů generála Guisana využívala armáda ještě jeden způsob komunikace s okolím. Byla jím armádní sekce *Armée et Foyer*, která byla založena na základě rozkazu generála Guisana v listopadu 1939. *Armée et Foyer* znamená v překladu Armáda a Domov (nebo rodinný kruh). Tento název poukazuje na návaznost mezi společnostmi a armádou, kterou chtělo vedení armády zdůraznit. Jádrem nové sekce *Armée et Foyer* bylo vytvořeno z části projektu *Pro Helvetia*, který vznikl ten samý rok na základě rozhodnutí Federálního shromáždění. Projekt *Pro Helvetia* spadl do plánu posílení národní duchovní obrany, která měla za úkol čelit cizí totalitární propagandě, a naopak propagovat švýcarské kulturní hodnoty za cílem posílení národní jednoty.¹²¹ Původní projekt je v rámci švýcarských reálií o to zajímavější, protože se jedná o částečné popření dosavadní decentralizace federace, která vždy kladla důraz na zachování co největší role jednotlivých kantonů v procesu tvorby politiky a propagace kultury.

¹¹⁹ André Lasserre, *La Suisse des années sombres* (Lausanne, Payot 1989), 5. [projev z 9/12/1938]

¹²⁰ Henri Guisan, *Notre peuple et son armée* (Geneve, Edition Polygraphiques 1939), 16.

¹²¹ Josef Mooser, *“Spiritual National Defense” in the 1930s: Swiss Political Culture between the Wars* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 226.

Nově vzniklá sekce *Armée et Foyer* měla původně za hlavní cíl informovat a vzdělávat vojáky o historii Švýcarska tak, aby byla povzbuzena jejich morálka během mobilizace. Za tímto cílem byla část vrchního velení armády přerazena přímo k sekci *Armée et Foyer* v Bernu. Náplní práce představitelů sekce v jejich počátcích bylo získat a připravit informace, které byly následně využity mimo jiné i v proslovech generála Guisana.¹²²

Roku 1941 dochází k úpravě cílů sekce, která se nově zaměřuje i na obyvatelstvo. Novým cílem bylo prostřednictvím různých akcí (konferencí, kulturních a sportovních akcí či vysílání pořadů v rádiu a v kinech) oslovit i širokou veřejnost a povzbudit jejich zájem o Švýcarsko a resistenci vůči možným vlivům cizích mocností. *Armée et Foyer* se tak stalo prostředkem v psychologickém boji proti propagandě šířené Německem a Itálií. Nicméně důležitým rozdílem mezi propagandistickými nástroji států Osy na jedné straně a *Armée et Foyer* na straně druhé, je kromě obsahu i forma a metoda šíření propagandy.¹²³

4.1. Analýza vybraných projevů generála Guisana

Pro analýzu bylo vybráno několik projevů na základě jejich důležitosti a kontextu. Každý z nich patří mezi nejznámější proslovy a citáty, které byly proneseny generálem Guisanem, a které nejvíce rezonovaly švýcarským prostorem. Všechny proslovy a citáty také spojuje fakt, že i po konci války se k nim pro jejich symbolickou hodnotu často vracelo. U každého z proslovů či citátů také krátce vysvětlím okolnosti, které předcházely jeho vzniku.

Jednotlivé projevy jsou zařazeny do dvou hlavních kategorií. V první kategorii jsou projevy, které odkazují a čerpají z historie Švýcarska a z tradičních hodnot, jako je například víra nebo různé zvyklosti. Druhou kategorií tvoří projevy, které jsou přímo spojené s jednotlivými historickými mýty. V této kategorii jsou projevy přiřazeny k jednotlivým mýtům, i když často v jednom proslovu generál Guisan zmiňoval najednou vícero historických mýtů. Analýza vybraných proslovů ilustruje to, jak bylo v konkrétních případech pracováno s mýty a tradičními švýcarskými hodnotami v komunikaci s obyvatelstvem. Dále také znázorňuje roli, kterou během války a

¹²² Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 22.

¹²³ Josef Mooser, "Spiritual National Defense" in *the 1930s: Swiss Political Culture between the Wars* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 226.

bezprostředně po ní měly mýty ve společnosti a odpovídá na otázku, zda byly jednotlivé historické mýty skutečně dominantním aspektem kolektivní paměti druhé světové války.

Projevy odkazující na historii a tradiční hodnoty Švýcarska

Ve svých projevech se generál Guisan často odkazoval na tradiční švýcarské hodnoty. Mezi generálem nejčastěji zmiňované hodnoty patřila víra v armádu a sílu národa. S tím souvisí další tradiční švýcarská hodnota, a to síla malého počtu. Tyto hodnoty byly prezentovány jako zásadní přednosti, kterými Švýcarsko disponuje narozdíl od potenciálních nepřátel a díky kterým by bylo schopno bránit své hranice i před početnější a lépe vybavenou armádou. Tradiční hodnoty byly často zmiňovány i připomínkami vybraných momentů ze švýcarské historie. Většinou byly generálem Guisanem vzpomínány momenty, kdy se Švýčari dokázali ubránit početnější přesile. Z těchto momentů také generál Guisan odvozoval část švýcarské identity. Například v publikaci *Notre Peuple et son armée* zmiňuje: *“Válka formuje národní cítění, politickou jednotu konfederace a napomáhá k udržení integrity území a vnitřního míru. Ale především skrze vítězství a utrpení formuje lid dostatečně silný a jednotný, který ustojí veškeré bouře, které se proženou Evropou, stejně jako vnitrostátně politické, sociální nebo náboženské krize. Jako například reformní krizi či katastrofu roku 1798. Náš lid vždy najde sílu budovat a vydržet.”*¹²⁴

Další tradiční hodnotou, která úzce souvisí s pojmem síla malého počtu, je individualita. Individualita, která byla často vyzdvihována a která měla přesvědčit, že nejdůležitějším aspektem armády není výzbroj, technika či počet vojáků, ale je jím každý jednotlivý voják.

Posledními dvěma tradičními švýcarskými hodnotami, jež byly často zmiňovány v projevech generála Guisana, byly víra a role armády ve společnosti. Víra ve Švýcarsku plní důležitou roli. Nejvýrazněji zastoupeno je římsko-katolické vyznání a protestanství. To je ve Švýcarsku o to důležitější kvůli tomu, jakou roli ve formování moderního Švýcarska sehráli přední kalvinističtí reformátoři Jan Kalvín a Ulrich Zwingli.

Jak již bylo zmíněno, švýcarská armáda se skládá tradičně z občanů-vojáků, a proto je její role ve společnosti historicky odlišná, nežli je tomu ve státech s profesionální armádou. S tím úzce souvisí i role militarizace společnosti a přístupu ke zbraním. Zbraně

¹²⁴ Henri Guisan, *Notre peuple et son armée* (Geneve, Edition Polygraphiques 1939), 24.

tradičně ve Švýcarsku zastávají důležitou roli i v rámci zvyků a rodinných vztahů, kdy je mimo jiné zvykem předávat zbraň z generace na generaci a vysvětlit její důležitost.

Všechny výše zmíněné tradiční hodnoty existovaly ve švýcarském prostoru již dávno před začátkem druhé světové války. Nicméně rozhodně stojí za zamyšlení, proč si velení armády vybralo zrovna tyto tradiční švýcarské hodnoty a co jimi chtělo sdělit a jakým stylem projevy obsahující odkazy na tyto hodnoty rezonovaly společností.

Mezi projevy, které nejvíce odkazují na historii a tradiční hodnoty Švýcarska, patří *Ordre de jour* a *Ordre d'armée* z 3. června roku 1940. Hlavním cílem obou proslovů byla “duchovní mobilizace armády a obyvatelstva”. Nejen Švýcarskem, ale i celou Evropou se šířil strach, jenž vyvolal úspěšný bleskový postup německých vojsk směrem k Francii. Pro Švýcarsko a jeho bezpečnost znamenal postup Německa na západ zásadní ránu pro dosavadní obrannou strategii, která počítala s tím, že by Německo na Švýcarsko případně zaútočilo ze severovýchodu nebo z jihu za pomoci Itálie, ale nikoli že by se postupem přes Francii dostalo Švýcarsku do zad ze západu.¹²⁵

Důvod, proč byl proslov vytvořen a pronesen 3. června, má své opodstatnění i ve faktu, že právě tento den skončila operace “Dynamo”, která měla za následek, že okolo 350.000 spojeneckých vojáků bylo z Dunquerku evakuováno do Velké Británie, což udělalo z okupace Francie Německem *fait accompli*.¹²⁶

Oba proslovy z 3. června 1940 zdůrazňovaly výhodu, kterou Švýcarsko má v topografii a pro kterou by případná invaze nepřátelských vojsk, byť početnějších a lépe vybavených, byla velmi složitá. Dalším společným bodem obou proslovů byl boj proti defetistickým náladám, jež zaplavily celou Evropu po postupu německé armády. Oproti proslovu pro veřejnost byl proslov, který byl určen pouze pro příslušníky armády, zaměřen především na individuální roli, kterou má každý jednotlivý voják při obraně svého národa. *“Úspěch obranného boje nezávisí pouze na rozhodnutích, které přijalo vedení armády či na topografických výhodách. Naše věrnost vlajce, naše neochvějná chuť bojovat do posledního dechu dokazují, že jsme schopni obstát se ctí ve válce. Každý den můžete vidět, že během těžkých bojů závisí především na těchto principech: Bojovat za vaši zemi znamená maximálně obětovat svůj život. Žádný nový styl boje, či nová ofenzivní strategie tuto starou pravdu, která platí již několik století, nezmění. Není to pouze*

¹²⁵ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 63.

¹²⁶ Pierre Streit, “Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)”, 63.

efektivnost zbraní, která zaručuje úspěch, ale je to především vůle obránců bojovat do posledního dechu.”¹²⁷

Na této vybrané části proslovu je vidět, jak byl kladen důraz především na fakt, že zásadní roli při obraně před cizí invazí nehraje početní nebo materiální převaha, ale odhodlání bránit svou zemi. A pokud každý jednotlivý voják bude připraven plnit příkazy svých nadřízených i v zdánlivě bezvýhodných situacích, pak bude budoucnost svobodného Švýcarska zajištěna. Dále je v proslovu určeném pro armádu zmíněn i jeden z nejikoničtějších momentů švýcarské historie, a to boj rolníků ze Saint Jacques sur-la-Birse, kteří heroicky položili svůj život za svobodu vlasti v boji proti ohromné přesile.¹²⁸

Naopak proslov pro obyvatele Švýcarska se vyznačoval důrazem, který generál kladl na víru. Jednak na víru v armádu, její velitele a kroky, které byly učiněny od začátku války, které měly zajistit adekvátní obranu Švýcarska. Zároveň tím generál chtěl uklidnit společnost, jež sledovala bleskový postup Německa. *“Někteří z našich spoluobčanů byli silně udiveni nedávným vývojem války a osudem některých menších národů. To je pochopitelné. Proto se pochybnosti o naší obranné síle můžou vkrást do našich duší. Proto je důležité reagovat a nenechat se nahlodat touto válkou nervů. Máme před sebou trojí úkol. Musíme se připravit materiálně, morálně a duchovně. Pomož sobě a bude ti pomoheno, praví antické pořekadlo. To je ostatně také důvod, proč v posledních měsících vše, co bylo možné, bylo uděláno z pohledu obrany. K naší přípravě bylo přistupováno energicky. Žádný Švýcar by tak neměl podceňovat přípravy, které byly učiněny.*”¹²⁹

Dále pak proslov obsahoval odkaz na víru v samotný národ, který mnohokrát v historii čelil ohrožení ze strany mocnějších sousedů, ale jako jeden z mála menších evropských národů, nebyl nikdy podroben. Posledním a zároveň podle generála i nejdůležitějším bodem proslovu byl důraz na víru jako takovou. V proslovu byla zmíněna historická role náboženství a víry ve Švýcarsku. Především byl kladen důraz na víru, jakožto spojovací prvek společnosti, ale také na jednotlivé historické události, kdy víra v Boha a národ pomohla švýcarskému národu v kritických situacích. Zde generál opět poukazoval na boj rolníků z roku 1291.¹³⁰

Víru jako takovou generál Guisan považoval za silný symbol a za jeden z pilířů švýcarské identity. *“Naši předci, plni rytířských principů, se považovali za vojáky*

¹²⁷ Ibid., 67. [projev z 3/6/1940]

¹²⁸ Ibid., 68.

¹²⁹ Ibid., 69. [projev z 3/6/1940]

¹³⁰ Ibid., 70 - 71.

křesťanství, milites Christi. Jejich vlajka je symbolem víry. Náboženský odkaz, diskrétní a tolerantní, se možná postupem času zmenšil, ale nikdy nezmizel i přes záludné útoky a infiltraci sovětského ducha...¹³¹

Na mnoha projevech generála je také vidět, že on sám byl silně věřící člověk, což je například patrné z predestinace, kterou velmi často zmiňoval a která je silně spojená s protestantismem. Predestinace vnímá Boha jako nadpřirozenou sílu, ta určuje a řídí život lidí. Jako jeden z mnoha příkladů se dá uvést konec proslovu z 1. srpna roku 1942: *“Švýcarský vojáku roku 1942, abys zůstal pánem svého vlastního osudu - jediným pánem svého osudu po Bohu, říd' se pokyny, které jsem ti udělil na začátku tohoto roku: Zůstaň tvrdý a věrný!”¹³²*

Mimo dvě výše zmíněné verze proslovu byla připravena i krátká zpráva pro jednotlivé velitele armádních pluků. Zpráva zadávala jednotlivým velitelům ukázat a vysvětlit vojsku aktuální válečnou situaci v Evropě po obsazení několika zemí Německem. Dále generál nabádal ve zprávě své velitele, aby povzbudili morálku svých pluků a to za použití dvou základních apelů.

1/ Poukázat na důležitost obrany nezávislosti Švýcarska - tedy vysvětlit vojákům, jak by se jejich dosavadní život ve svobodném Švýcarsku změnil v případě okupace cizí mocností. A naopak zdůraznit přednosti života ve svobodné zemi.¹³³

2/ Vysvětlit, že obrana Švýcarska je možná - vysvětlit vojákům výhody, které Švýcarsko díky své topografii a geografické lokaci má při případné obraně země. Uvést historické příklady, kdy se Švýcarsko ubránilo početnější armádě především díky své poloze. Zmínit také, že země, které byly doposud obsazeny Německem a jeho spojenci, těmito výhodami nedisponovaly, a proto jejich obrana proti početnější a lépe vybavené německé obraně nebyla možná.¹³⁴

Do kategorie projevů odkazující na historii a tradiční pojetí individuality spadá následující citát: *“Nejdůležitější ze všeho jsou muži. Účinnost zbraní záleží na tom, kdo je ovládá, na jeho schopnostech, na jeho reflexech, na jeho těle a na jeho morálce.”¹³⁵*

¹³¹ Henri Guisan, *Notre peuple et son armée* (Geneve, Edition Polygraphiques 1939), 25. [projev z 1/8/1940]

¹³² Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 102. [projev z 1/8/1942]

¹³³ Pierre Streit, “Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)”, 64.

¹³⁴ *Ibid.*, 64.

¹³⁵ Henri Guisan, *Notre peuple et son armée* (Geneve, Edition Polygraphiques 1939), 25.

Tento citát pochází z publikace *Notre Peuple et Son Armée* z roku 1940. Publikace z velké míry reprodukovala, co budoucí vrchní generál švýcarských ozbrojených sil Henri Guisan prezentoval na již zmíněné konferenci, která se konala v Národní Polytechnické Univerzitě v Curychu roku 1938.¹³⁶ Proslov a následná publikace představují základní myšlenky generála, na nichž stavěl během období mobilizace. Hlavní myšlenkou, jež zde byla prezentována, bylo konstatování, že ve švýcarském kontextu je aspekt duchovní obrany minimálně stejně důležitý jako vojenský aspekt obrany státu.¹³⁷

Další důležitou myšlenkou, která prostupuje celým proslovem, byl odkaz na historii vzniku novodobého Švýcarska a tradice, které spojují rozdílné kantony v jeden národ. Henri Guisan zde připomíná historii vzniku novodobého Švýcarska, k němuž došlo díky spojení vícero kantonů proti zahraničním agresorům. Dále generál připomíná hodnoty jako například víru nebo historické tradice, kolem kterých se formovala švýcarská identita.¹³⁸

Jednou z nejzajímavějších myšlenek, jež je v publikaci prezentována, je pohled na roli armády ve švýcarské společnosti. Generál Guisan označuje armádu jako první a na dlouhou dobu i jedinou instituci, která spojovala rozdílné kantony a fungovala tak jako prvek, který spojoval národ skládající se jinak ze značně rozdílných skupin. At' již z hlediska jazykového, z hlediska sociálně ekonomického postavení různých skupin nebo z hlediska kulturního odkazu. Existují velké rozdíly mezi jihem a severem a západem a východem Švýcarska, které se ovšem díky vlivu armády relativizují, jelikož všichni občané-vojáci brání Švýcarsko jako celek a nikoli jednotlivé kantony, ze kterých pochází.¹³⁹

Armáda je podle generála Guisana zároveň i nositelem tradic a zvyků, které napomáhají ke zvýšení soudržnosti obyvatelstva. Na ilustraci tohoto aspektu armády jsem si vybral dva citáty generála Guisana. Oba citáty pocházejí z výše zmíněné publikace *Notre peuple et son armée*: “*Malá armáda, ano, ale silná díky tradicím, které má v srdci a v krvi.*”¹⁴⁰ a “*Jak vidíme, národ a armáda se navzájem silně prolínají. Stejně jako Národní Polytechnická Univerzita je symbolem jednoty konfederace na základě vysokého*

¹³⁶ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 31.

¹³⁷ Henri Guisan, *Notre peuple et son armée* (Geneve, Edition Polygraphiques 1939), 2.

¹³⁸ Henri Guisan, “Notre peuple et son armée”, 2

¹³⁹ Ibid., 2

¹⁴⁰ Ibid., 6

vzdělání na poli techniky, armáda je inkarnací federálního myšlení. To je poutem, které spojuje lid a armádu. Lid je armáda a armáda je lid.”¹⁴¹

Tyto citáty jasně poukazují na fakt, že švýcarská armáda je částečně založena na tradicích, ale také, že jsou tradice do velké míry založeny a čerpají i z armády a její role ve společnosti, která byla vždy historicky významná a ovlivňovala všechny části jinak rozdílné švýcarské společnosti. První z citátů se dá zařadit do kategorie citátů odkazujících na sílu malého počtu. K této tradiční hodnotě se generál ve svých projevech vracel velmi často. Jednak proto, aby poukázal na to, v čem tkví tradiční přednost švýcarské armády, která jen ve velmi malém počtu ozbrojených konfliktů byla početnější než protivníková, ale také proto, aby zabránil šíření defetistické nálady ve společnosti. Jako příklad se dá využít část projevu z *Rütli-rapport*: *“Neposlouchejte ty, kteří se vás snaží uvést v pochyby, ať již kvůli tomu, že jsou sami špatně informováni, či tak činí se špatným úmyslem. Věřte nejen v naše dobré úmysly, ale také v naši sílu, a pokud někdo chce, v efektivnost naší obrany.*”¹⁴²

Druhý citát odkazuje přímo na roli armády ve společnosti. Armáda vždy zastávala ve Švýcarsku důležitou funkci, nejen jakožto obranné a bezpečnostní složky, ale také jako složky společenské. Generál Guisan se k důležitosti armády ve švýcarské společnosti v průběhu dějin vyjádřil mimo jiné i ve výše zmíněné publikaci *Notre Peuple et Son Armée*: *“To co nejvíce charakterizuje švýcarskou vojenskou tradici je vytrvalost s jakou se její hlavní principy udržely v průběhu naší historie. Určeny povinnou vojenskou službou vydržely i přes změny, kterou s sebou přinesla různá staletí. Nutnost “být připraven” v každý moment vyžaduje rychlou mobilizaci a zaměření se na daný problém. Každý občan proto měl své vybavení a své zbraně doma. Pro zajištění pokračování a racionality vyzbrojení bylo třeba dozoru a kontroly. Odtud pochází instituce kontroly (ať již skrze obce, úředníky, nebo místní šlechtice). “Vždy připraven” se stalo ústředním heslem. Fyzická příprava mládeže, instruktáž od zkušených mužů a cvičení zaručují připravenost jednotek na válku. Tyto instituce si spolu s armádními zvyklostmi udržely až do našich dnů svou důležitost a svou hodnotu. Povinná vojenská služba zůstala základním stavebním kamenem švýcarského domu. Dnes, stejně jako tomu bylo předtím, je každý*

¹⁴¹ Ibid., 6

¹⁴² Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 81. [projev z 25/7/1940]

Švýcar schopen používat zbraně. Dnes, stejně jako tomu bylo před 600 lety, má voják u sebe doma své zbraně, své vybavení a svého koně.”¹⁴³

S rolí armády ve švýcarské společnosti byly a jsou spojeny různé zvyky, svátky nebo umění, které byly během druhé světové války často zdůrazňovány tak, aby podpořily oficiální stanoviska armády a státu. I proto generál Guisan málokdy vynechal příležitost využít výročí slavných událostí, při nichž se často připomínal národu proslovem, který připomínal jednotlivé hrdinské činy.

Další citát, který zdůrazňoval víru v armádu a národ, byl součástí proslovu proneseného 28. prosince 1943 při příležitosti ceremoniálu povýšení důstojníků: *“Velení není jen o vědění, předvídání a vůli. Velení - v naší armádě pravděpodobně více než kde jinde - je také hlavně o víře: víra v naší zemi a v její svobodu, víra, že morální síla kompenzuje početní nevýhodu.*”¹⁴⁴

Výše zmíněné citáty pronesené v rozmezí několika let zároveň ukazují, že si generál Guisan a nejužší vedení švýcarské armády bylo vědomo situace, ve které se nacházela armáda na začátku druhé světové války. Většina velících důstojníků měla jen teoretické znalosti, které byly již několik let díky překotnému vývoji vojenské techniky a způsobu vedení moderní války zastaralé. Výcvik vojáků byl nedostatečný v porovnání s výcvikem většiny ostatních evropských armád. Materiální vybava švýcarské armády v těchto letech byla naprosto nedostačující. Dělostřelectvo a další těžké zbraně byly nedostatkem anebo byly natolik staré, že se nedaly využívat v novodobém konfliktu. Například švýcarská armáda během druhé světové války nedisponovala žádným stíhacím letounem, jenž by byl schopen létat i v noci a zabránit tak nočnímu bombardování nepřátelskými bombardéry.¹⁴⁵

K tématu připravenosti, materiální vybavě armády a bojeschopnosti se generál Guisan vracel ve svých proslovech i po konci druhé světové války. V poválečných projevech na toto téma můžeme zaznamenat, že generál v proslovech o armádě přestal zdůrazňovat především morální aspekt připravenosti armády a obyvatelstva a začal více mluvit o materiální vybavenosti (viz. *Rapport sur le service actif*, 1946).¹⁴⁶ To je pochopitelné i vzhledem k faktu, že vybavení a celkový stav armády během války byl

¹⁴³ Henri Guisan, *Notre peuple et son armée* (Geneve, Edition Polygraphiques 1939), 6.

¹⁴⁴ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 111. [projev z 18/12/1943]

¹⁴⁵ Pierre Streit, “Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)”, 17.

¹⁴⁶ Henri Guisan, *Rapport du Général Guisan a l'Assemblée Fédérale sur le Service Actif 1939-1945* (Bern, 1946), 20.

záměrně tajen, aby neposkytl strategickou výhodu možným agresorům. Nicméně se domnívám, že hlavním důvodem, proč generál po válce vědomě poukazoval na špatný stav armády, které v roce 1939 začal velet, bylo, aby ještě více zdůraznil morální kvality vojáků a potažmo i obyvatel Švýcarska.

Vzhledem ke všem výše zmíněným důvodům se role generála švýcarské armády během druhé světové války nemohla omezovat pouze na vojensko-taktické aspekty (ty by pravděpodobně při případné německé invazi nepomohly ubránit Švýcarsko)¹⁴⁷, ale také se především orientovala na morální podporu národa.

Proto byl ostatně generál Guisan vnímán širokou veřejností nejen jako čistě vrchní vojenský představitel, ale jako osobnost, která spojovala národ a dodávala mu energii v těžkých časech. Jako příklad se dá uvést dobové svědectví, jež bylo prezentováno na výstavě *L'Histoire c'est moi. 555 versions de l'histoire suisse 1939-1945*: "*Henri Guisan byl nejen představitelem armády, ale zároveň jakousi otcovskou postavou, která nám dodávala sílu věřit, že je vše možné.*" (Karl Schöttli).¹⁴⁸ Velmi podobný pohled na generála sdílel i zbytek švýcarského obyvatelstva. A i proto byl generál Guisan později zvolen čtvrtým nejvýznamnějším švýcarským občanem všech dob a dodnes je brán jako hlavní představitel švýcarského odboje během druhé světové války.¹⁴⁹

Výše zmíněná připravenost armády a materiální stav výbavy také mimo jiné vysvětlují, proč se generál Guisan rozhodl pro strategii *Réduit Alpin*, která poskytovala alespoň naději na ubránění se v případě invaze cizích mocností. Konvenční boj na otevřeném prostranství by pro Švýcarsko skončil velkými ztrátami a kapitulací v rámci hodin až dnů.¹⁵⁰

Projevy odkazující na historické mýty

Využívání jednotlivých mýtů v projevech s cílem podpory národní jednoty a posílení pocitu soudržnosti národa v období, které představovalo zatěžkávací zkoušku pro Švýcarsko, bylo naprosto logickým krokem. Švýcarský historik Walter Schaufelberg na toto téma napsal: "*Z historie a z mýtů čerpá národ v případě nouze proto, aby se ubránil. Žalostný je lid, který mýty nemá.*"¹⁵¹

¹⁴⁷ Henri Guisan, "Rapport du Général Guisan a l'Assemblée Fédérale sur le Service Actif 1939-1945", 22

¹⁴⁸ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 18.

¹⁴⁹ Pierre Streit, "Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)", 18.

¹⁵⁰ Ibid., 17.

¹⁵¹ Walter Schaufelberg, *Blätter aus der Schweizer Militärgeschichte* (Frauenfeld, Huber 1995), 40.

Nejvíce byl v jednotlivých projevech generála Guisana akcentován mýtus *Réduit Alpin* pro svou přímou spojitost s obranou a obranyschopností země. Dalším mýtem, který byl využíván, i když o poznání méně často, byl mýtus švýcarské solidárnosti, který se rozvíjel především v letech bezprostředně po konci války.

Naopak mýtem, který v proslovech generála Guisana nebyl prakticky vůbec zastoupen, byl mýtus švýcarské neutrality. Domnívám se, že je to především z důvodu možné obavy, aby přílišné zdůrazňování švýcarské neutrality v probíhajícím válečném konfliktu nemělo vliv na mentalitu vojáků a jejich bojovou připravenost. Existuje předpoklad, že zdůrazňováním mýtu neutrality by mohlo dojít k relativizaci bojového nasazení a ostražitosti armády, a tím i k následnému snížení úrovně bezpečnosti Švýcarska.

Projevy odkazující na mýtus švýcarské solidárnosti

“*Myslete jako Švýcaři a chovejte se jako Švýcaři*”¹⁵² je citát vybraný z proslovu generála Guisana z prvního srpna roku 1940. Jednalo se o krátký projev do rádia, který připomínal 650 let od spojení prvních kantonů a de facto tedy od vzniku Švýcarska. Projev následoval nedlouho po již zmíněném *Rütli* *rapport* a byl určený celému národu.¹⁵³ Zároveň tento proslov se silnou patriotickou notou napomohl tomu, že generál Guisan byl vnímán jakožto hlavní postava švýcarského odboje. Zde je vidět kontrast mezi generálem Guisanem a pravděpodobně druhým nejvýznamnějším představitelem Švýcarska během druhé světové války, prezidentem Švýcarské konfederace a pozdějším ministrem zahraničních věcí Marcelem Pilet-Golazem, který se naopak k tehdejší situaci a vývoji druhé světové války vyjadřoval ve smyslu, že je potřeba přizpůsobit se novému statutu quo v Evropě, který lépe reflektuje průběh a výsledky války.¹⁵⁴

Detailnější porovnávání obou tehdejších nejvyšších představitelů Švýcarska je ovšem prakticky irelevantní. To především z toho důvodu, že oba představitelé zastávali diametrálně rozdílné role, od kterých se očekával i odlišný přístup k otázce druhé světové války a zajištění bezpečnosti Švýcarska. Pilet-Golaz byl v pozici hlavního představitele Švýcarska navenek, což s sebou pochopitelně obnáší komunikaci s představiteli zemí jak Dohody, tak i Osy. Celkově je pozice prezidenta Švýcarské konfederace a pozice ministra

¹⁵² Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 85. [projev z 1/8/1940]

¹⁵³ Pierre Streit, “Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)”, 83.

¹⁵⁴ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 83.

zahraničních věcí daleko více diplomatickou funkcí, nežli je tomu u vrchního generála švýcarských ozbrojených sil. Proto musel Pilet-Golaz velmi často volit více diplomatický přístup, který byl v kontrastu s patriotisticky založenými projevy generála Guisana.

Důkladnější analýze postojů ministra Pilet-Golaze a dalších čelních politických představitelů a jejich vnímání společností je věnována následující kapitola. Protože společnost začala vnímat a diskutovat výrazněji roli vlády a politických stran v období druhé světové války až se zveřejněním zprávy Edgara Bonjoura. Považuji však za nezbytné již zde krátce zmínit, že oba tehdejší vrcholní představitelé Švýcarska sehráli velmi důležitou a přesto diametrálně rozdílnou roli. Pilet-Golazovy projevy často napomohly uklidnit napjaté švýcarsko-německé vztahy.¹⁵⁵ Naproti tomu generál Guisan si mohl dovolit být ve svých projevech více odvážný, což Pilet-Golaz považoval ze své pozice za nevhodné či až kontraproduktivní.¹⁵⁶

Generál ovšem své projevy primárně mířil na vojáky a občany Švýcarska za účelem pozvednutí jejich morálky. Je tedy jasné, že generál a jeho projevy byly širokou veřejností daleko lépe vnímány nejen během války, ale i po jejím skončení, protože lépe zapadaly do vytvořené představy o minulosti. Jako příklad rozdílného přijetí projevů obou představitelů se dají uvést dva proslovy, které po sobě následovaly v krátkém časovém úseku. *“Francie se vzdala Německu a Itálii. Přes veškerý smutek, který každý křesťan cítí při pohledu na ruiny a ztráty, je pro nás Švýcary velkou úlevou, že naši tři sousedé se blíží míru. Ti sousedé, se kterými máme intelektuální a ekonomické vztahy tak silné. Ti sousedé, se kterými sdílíme místo pod majestátnými Alpami...”* *“Díky tomu, že válka není již přímo u našich hranic, se můžeme začít bavit o částečné demobilizaci naší armády. Nicméně tato demobilizace nebude lehká pro naši upravenou ekonomiku. Protože mezinárodní spolupráce, která je tak důležitá pro prosperitu všech lidí, ještě stále není obnovena. Britské impérium trvá na pokračování války na zemi, na moři a ve vzduchu. Aby Evropa dosáhla opět rozkvětu, je třeba nejprve najít novou rovnováhu, která bude velmi odlišná od té minulé, která nevydržela”.*¹⁵⁷

Tento projev Pilet-Golaze z 25. června 1940 byl vnímán jako příliš defetistický v porovnání s projevem generála Guisana z 3. června téhož roku, ve kterém mimo jiné zmiňuje švýcarské horaly, kteří byli odkázáni jen sami na sebe a na víru v sebe samé a v

¹⁵⁵ Neville Wylie, *Pilet-Golaz and the Making of Swiss Foreign Policy: Some Remarks* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 159.

¹⁵⁶ Neville Wylie, “Pilet-Golaz and the Making of Swiss Foreign Policy: Some Remarks”, 159.

¹⁵⁷ “Discours de Pilet-Golaz du 25 juin 1940”, Histoire Suisse, <http://www.yrub.com/histoire/discoursgolaz.htm> (staženo dne 6.2.2018).

Boha. *“Pokud se ocitnete v situaci, která se Vám bude zdát bezvýchodná, a ve které nebudete vidět na obzoru žádnou naději na úspěch, vzpomeňte si na 1.500 hrdinů ze St. Jacques sur-la-Brise, jejichž heroická smrt zachránila náš národ a dodala Švýcarsku nesmrtelnou slávu.”*¹⁵⁸ Tímto projevem generál zdůrazňoval důležitost národního semknutí, které je nejdůležitější právě v těžkých chvílích.

Samotný výrok: *“Myslete jako Švýcaři a chovejte se jako Švýcaři”* byl dále dovysvětlen generálem: *“Myslet jako Švýcaři znamená: milovat naši krásnou zemi, zůstat pokorní a věrní tomu, kdo jsme, sekulární svobodě našeho Švýcarska, jednotného a zároveň plného rozdílů. Chovat se jako Švýcaři znamená: Sloužit své zemi, respektovat naše sousedy a jejich přesvědčení, pokračovat v naší misi civilní solidarity, pokračovat ve vzájemné pomoci a udržet tradiční kvalitu naší práce.”*¹⁵⁹

Tento proslov jako jeden z mála obsahuje přímý odkaz na historický mýtus švýcarské solidarity. Solidarita zde pomáhá dokreslit obraz švýcarského odboje, který byl reprezentován především armádou. Švýcarský odboj se zakládal na dvou hlavních aspektech. Prvním byla právě armáda, která od vyhlášení mobilizace, byla i přes neutrální status Švýcarska připravena bránit národ v případě přímého vojenského ohrožení cizím státem. Druhým aspektem odboje byla právě solidarita s válečnými uprchlíky, ze které byl po konci války vytvořen historický mýtus, jenž vláda úmyslně zdůrazňovala, aby obraz Švýcarska během druhé světové války byl pozitivně vnímán jak veřejností ve Švýcarsku, tak i v zahraničí.

Druhý významný generálův výrok a zároveň také jeden z posledních, který se bezprostředně týkal mýtu švýcarské solidárnosti, byl součástí proslovu ze Svatého Gothardu 23. prosince 1943. Tento generálův proslov byl koncipován nejen jako přání vojákům k Vánocům, ale především jako apel na morálku a připravenost armády. Vánoce roku 1943 byly již pátými Vánocemi, které celá Evropa “slavila” ve stínu druhé světové války. Generál Guisan proto na začátku projevu poděkoval švýcarským vojákům, že svou připraveností a morálkou byli a jsou oporou národa, který je obklopen zeměmi zasáhnutými válečným konfliktem. Dále explicitně zmiňuje vánoční svátky, jako symbol míru a lidskosti, ke kterýmžto hodnotám by se Evropa stížená válkou měla opět vrátit.¹⁶⁰ Jednou z nejdůležitějších částí tohoto generálůva proslovu je část, ve které nabádá

¹⁵⁸ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 68. [projev z 3/6/1940]

¹⁵⁹ Pierre Streit, “Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)”, 83. [projev z 1/8/1940]

¹⁶⁰ Ibid., 107.

švýcarské vojáky a občany k solidaritě nejen vůči spoluobčanům, ale také vůči cizincům, a to více než kdy dříve: *“V průběhu minulých let zasáhla válka celý svět. Válka, jež představuje dosud nepoznanou zkoušku pro milióny lidí, kteří trpí a přejí si jen jedině: Mír všem, kteří si ho zaslouží. To je ostatně i podstatou Vánoc...”* *“Díky vůli země, bdělosti armády, ale také především díky prozřetelnosti boží se nám doposud podařilo vyhnout se nejhoršímu zlu války. To ovšem neznamena, že by většina obyvatel Švýcarska netrpěla nedostatkem základních potřeb. Vojáci a občané, je naším prvním úkolem pomoci našincům. Ale zároveň se neodvracejme a nezapomínejme na problémy, které panují za našimi hranicemi. Nenechme si utéct tuto příležitost, zachovejme se více lidsky a projevme soucit, který je tak důležitý a inspirativní.”*¹⁶¹

Neodvažují se soudit, do jaké míry již na konci roku 1943 vrcholní představitelé Švýcarska pracovali s mýtem solidárnosti vůči obětem války, tak aby zlepšili obraz Švýcarska jak v zahraničí, tak i před vlastními občany. Nicméně ta část generálova projevu, kde říká: *“Nenechme si utéct tuto příležitost, zachovejme se více lidsky a projevme soucit”*¹⁶², přesně zapadá do konceptu mýtu solidarity, který byl vládou, a především tehdejším ministrem zahraničních věcí Maxem Petitpierreem, po konci války prezentován.¹⁶³

Dalším důležitým prvkem, které kromě odkazu na mýtus solidárnosti, generál v proslovu využil, byl odkaz na tradiční švýcarské hodnoty a na mýtus *Réduit Alpin*. Mýtus *Réduit Alpin* je zmíněn nejen jako přesné místo (je to řeka Reuss), ale také jako odkaz na významný moment ve švýcarské historii – na rok 1779. *“Je tomu již 700 let, co byl na řece Reuss postaven tento most, který nejen že poukazuje na svůj původ, ale také sehrál později důležitou roli v historii, která symbolizuje základ naší konfederace.”*... *“Připomínám události roku 1779, kdy dvě cizí armády bojovaly přímo na tomto místě, v naší zemi, o nadvládu nad mostem.”*¹⁶⁴

Tradiční švýcarské hodnoty jsou v proslovu zastoupeny odkazem na víru. Již v první části proslovu generál zmínil prozřetelnost boží, kterou označil za nejdůležitější faktor, který napomohl tomu, že Švýcarsko nebylo do té doby napadeno žádným

¹⁶¹ Ibid., 107. [projev z 23/12/1943]

¹⁶² Ibid., 107. [projev z 23/12/1943]

¹⁶³ Eric Hobsbawm *Zeitalter der Extreme* in Markus Furrer, *Die Nation im Chulbuch* (Hannover, Verlag Hajsnsche Buchhandlung, 2004), 234-235.

¹⁶⁴ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 108. [projev z 23/12/1943]

agresorem. V tomto smyslu generál celý proslov i uzavírá: *“Nevíme, co nám budoucnost přinese. Jen jeden to ví: Bůh. A je to on, kdo bude mít poslední slovo.”*¹⁶⁵

Projevy odkazující na mýtus Réduit Alpin

Projevy, ve kterých generál Guisan odkazoval na mýtus *Réduit Alpin*, se dají rozdělit do dvou hlavních kategorií. Jednak na projevy odkazující na skutečná místa, v tomto případě na Alpy, které byly základním motivem celé strategie *Réduit Alpin*, a na projevy odkazující na místa paměti.

Většina proslovů generála Guisana, které se přímo týkaly strategie *Réduit Alpin*, obsahovaly jak části, ve kterých generál odkazoval na konkrétní místa, tak i části, ve kterých bylo vzpomínáno na vybrané historické momenty, jež jsou spojeny s lokacemi, kde se odehrály. Záměrně byly vybírány takové historické momenty, které měly povzbudit morálku švýcarských vojáků a obyvatel. Často je v tomto typu odkazů na historii také akcentována důležitá role švýcarského terénu a již zmíněná síla v malého počtu.

Příkladem generálova projevu, v němž byly zmíněny obě kategorie odkazů na mýtus *Réduit Alpin*, je již zmíněný rozhovor pro rádio, který generál Guisan poskytl při příležitosti oslav 650. výročí vzniku Švýcarska. Z proslovu jsem vybral dva konkrétní citáty. První citát je příkladem první kategorie projevu odkazujících na mýtus *Réduit Alpin*. Generál v něm explicitně zmiňuje švýcarský terén a především horské oblasti jako jedny ze zásadních pilířů švýcarské obrany. *“Zaskočení zprávami o vývoji posledních bitev se někteří ptají: Můžeme se ubránit? Položit tuto otázku není důstojné pro Švýcara ani pro vojáka. Znamenalo by to neznat naši sílu, kvalitu našeho vyzbrojení a také ignorovat přírodní hodnotu naší země, neporovnatelné možnosti odboje, které nám švýcarský terén bohatý na překážky a hory nabízí. V bitvě u Morgartenu spatřuji nesmrtelný příklad, který Vám vojákům předkládám stejně, jako jsem ho předal Vaším nadřízeným.”*¹⁶⁶

Zajímavé na citátu je především to, jakým způsobem v něm generál mluvil o těch, kteří by pochybovali o tom, zda se Švýcarsko v případě napadení může vůbec ubránit. Zde je dobře vidět, že se generál Guisan snažil co nejvíce posílit mýtus *Réduit Alpin*, který jako jediný mohl udržovat víru a naději armády, ale i celého národa v to, že i přes

¹⁶⁵ Pierre Streit, “Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)”, 109. [projev z 23/12/1943]

¹⁶⁶ Ibid., 85. [projev z 1/8/1940]

jasnou početní nevýhodou by se Švýcarsko bylo schopno ubránit před invazí nepřátelských vojsk.

Naopak konec vybrané části projevu by spadal do druhé kategorie odkazující na historická místa paměti národa. Je v ní zmíněn odkaz na bitvu u Morgartenu, což byla bitva mezi arcivévodstvím Rakouska a Švýcarskem, složeným ze tří kantonů - Uri, Schwyz a Unterwalden. I zde je nepřímou vyžitím mýtus *Réduit Alpin*, protože Morgarten je horský průsmyk ve středním Švýcarsku na pomezí mezi dnešními kantony Zug a Schwyz. A právě především díky znalosti obtížného kopcovitého terénu byli Švýčari schopni odolat útoku jasně početnější a i lépe vybavené rakouské armády. Volba místa střetu nebyla v roce 1315 náhodou, ale naopak strategií, jak zastavit obávanou rakouskou jízdní jednotku.¹⁶⁷

Druhým vybraným citátem je: *“Respektujeme jen toho, kdo se chce a umí bránit.”*¹⁶⁸ Zde opět generál Guisan klade velký důraz na to, aby celý národ uvěřil v mýtus *Réduit Alpin*, který byl vnímán jako ústřední součást celé obranné strategie Švýcarska. A proto pouze ti, kteří věří v mýtus a v to, že strategie *Réduit Alpin* by mohla zachránit Švýcarsko před případnou okupací, je hoden respektu armády a tím pádem i svých spoluobčanů, jelikož je švýcarská armáda založena na amatérském principu “občanů-vojáků”.

Dalším velmi důležitým proslovem byl *Ordre d'armée* z 25. července 1940, známý též jako *Rütli-report*. Tento proslov, který byl určen pouze armádě, se ale nakonec dostal i k široké veřejnosti, je významný pro svou symbolickou hodnotu. Mezinárodní kontext je velmi podobný, jako ve výše zmiňovaném proslovu z 3. června. Rozdílem oproti proslovům z 3. června je ovšem fakt, že kromě práce s historickými událostmi, projev odkazuje a rozpracovává koncept *Réduit Alpin*.¹⁶⁹

Již jen výběrem místa, kde generál Guisan prezentoval tento proslov, se podařilo zaujmout velmi široké publikum. Rütli je jedním z nejvýznamějších míst švýcarské paměti. Generál také výběrem místa navazuje na proslov z třetího června 1940, který v obou verzích zmiňoval boj rolníků ze tří kantonů (Uri, Schwyz a Unterwalden), který se odehrál prvního srpna roku 1291 a který byl velmi silně spojen s místem paměti Rütli. Lze zde tedy spatřit kontinuitu a návaznost v proslovech generála Guisana.

¹⁶⁷ Clive H. Church a Randolph C. Head, *Concise History of Switzerland* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013), 27.

¹⁶⁸ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)* (Bière, Edition Cabédita 2013), 85. [projev z 1/8/1940]

¹⁶⁹ Pierre Streit, “Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)”, 22.

Sám generál svůj výběr okomentoval slovy: *“Mohl jsem proslov učinit v pracovně nebo na jakémkoli jiném místě, nejlépe v Morgartenu nebo Sempachu, ale chtěl jsem ho udělat na tomto historickém místě, kolébce naší nezávislosti, kterou pro nás reprezentuje Rütli. Jde o místo plné inspirace a já jsem si jistý, že mě zde lépe pochopíte, než kdekoli jinde.”*¹⁷⁰

V samotném proslovu vysvětluje generál velitelům jednotlivých pluků reorganizaci armády a samotný plán *Réduit National*. Oboje bylo třeba vzhledem k tomu, jak se proměnila válečná situace a s ní i hrozba pro švýcarskou neutralitu v situaci, kdy Německo ovládlo většinu kontinentální Evropy. A právě datum 25. srpna 1940 bylo datem, kdy končila první vlna reorganizace armády a spousta vojáků změnilo své pozice tak, aby to zapadalo do plánu *Réduit Alpin*.¹⁷¹

Důvodem, proč právě tento proslov zůstává v paměti národa tak význačný i v následujících letech, je především fakt, že se generál ve svém projevu odchýlil od připraveného proslovu a explicitně upozornil na ohrožení ze strany Německa a zároveň požádal armádu a potažmo i celé Švýcarsko k odboji. Tím popudil země Osy, které následně vyjádřily nesouhlas s projevem generála Guisana, který podle nich jen popuzoval veřejné mínění neutrální země proti nim.¹⁷²

Nicméně právě to, jak jasně se generál v takto kritické chvíli, v jaké se celá Evropa nacházela, vyjádřil, mělo ohromnou symbolickou hodnotu. A díky tomu se dá považovat generálův projev z 25. srpna 1940 za novodobý mýtus švýcarské historie.

Shrnutí analýzy

Na příkladech jednotlivých projevů je vidět, jak důležité byly jednotlivé historické mýty a tradiční švýcarské hodnoty pro morální mobilizaci vojáků a obyvatelstva, a jak často se k nim generál Guisan vracel během celého období druhé světové války. Dalším častým prvkem v proslovech bylo využívání významných momentů historie Švýcarska, ať už v podobě místa paměti, ve výběru data proslovu nebo v explicitním zmíněním historie v proslovu. Generál Guisan využíval jednotlivé mýty a historické události jednak proto, aby podpořil svůj proslov, ale zároveň aby sjednotil národ v období těžké zkoušky v podobě druhé světové války. Využívání historických mýtů a různých historických odkazů bylo jedním z mála způsobů, které měl generál Guisan k dispozici, protože pokud

¹⁷⁰ Henri Guisan, *Entretiens accordés a Raymond Gafner*, (Lausanne, Radio Lausanne).

¹⁷¹ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 22.

¹⁷² Pierre Streit, “Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)”, 29.

by se ve svých projevech zaměřil pouze na reálné možnosti a kapacity švýcarské armády, tak by rozhodně nepodpořil morálku vojáků a občanů.

Všechny zmíněné projevy obsahují velmi silný apel na morálku, ať již vojáků nebo v případě *Ordre du jour* na morálku obyvatelstva. Rozdílem je, že proslovy určené pro vojáky kladly větší důraz na roli armády při obraně národa, i když i proslovy pro veřejnost tento prvek zmiňovaly, ale ne tak detailně. Dalším rozdílem mezi *Ordre du jour* a *Ordre d'armée* je práce s historickými událostmi. V proslovech pro armádu jsou zmínky historických momentů, kdy se Švýcarsko ubránilo tlakům ze strany okolních mocností, spojeny s rolí armády a jednotlivých vojáků, kteří mají za úkol bránit svou vlast v době ohrožení. V proslovu pro veřejnost z 3. června 1940 je naopak u zmínky historického boje rolníků ze Saint Jacques sur-la-Birse vyzdvihována především víra v národ a víra v boha.

2. Současné vnímání historických mýtů a role Švýcarska ve druhé světové válce

Pohled většiny společnosti na druhou světovou roli a švýcarskou roli v ní se oficiálním institucím podařilo udržet až do poloviny devadesátých let. Byť se v průběhu let začaly čím dál častěji objevovat publikace, filmy, či odtajněné dokumenty, které zaujímaly daleko kritičtější pohled na roli Švýcarska ve druhé světové válce, a které tak byly částečně v rozporu s "oficiální verzí minulosti", tak ke změně pohledu obyvatelstva došlo až na základě tlaku zahraničních médií v druhé polovině devadesátých let.

Stěžejním bodem nově otevřené diskuze o vlastní minulosti se stala Mezinárodní komise expertů (*La Commission Indépendante d'Experts - CIE*), která byla švýcarskou vládou pověřena na základě tlaku ze zahraničí, aby poskytla nezkreslený obraz švýcarské role během druhé světové války se zaměřením na nejvíce kontroverzní body, jako například na uprchlickou politiku nebo bankovníctví.¹⁷³

V této kapitole je nejprve představena Mezinárodní komise expertů a vybrané části její závěrečné zprávy, které korespondují s tématem diplomové práce. Následně je analyzováno její přijetí médii a veřejností se zaměřením jak na osoby, které s jejími závěry souhlasily, tak i na osoby a skupiny, které je kritizovaly. Nejvýznamnějším kritikem celé práce Mezinárodní komise expertů se stala skupina *Histoire Vécue* (Prožitá

¹⁷³ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 6-8.

historie), která se skládala především z lidí, kteří měli osobní zkušenosti z období druhé světové války. V období před a bezprostředně po vydání závěrečné zprávy Mezinárodní komise expertů čítala skupina *Histoire Vécue* přibližně 500 členů, včetně několika významných osob z různých sektorů. A právě okolo skupiny se soustředila největší kritika revizovaného náhledu na švýcarskou minulost.¹⁷⁴

V rámci návaznosti na předchozí kapitolu jsou v této části analyzovány vybrané švýcarské filmy, které se týkaly války, na kterých je ilustrován posun a vývoj vnímání vlastní minulosti a jednotlivých historických mýtů.

Závěrečná část kapitoly se věnuje současnému vnímání tří nejvýznamnějších historických mýtů, které jsou v současnosti vnímány odlišně v porovnání s poválečnými roky. Tato změna je reflektována především v literatuře, ale také ve filmové produkci.

1. Změna oficiálního stanoviska - Bergierova zpráva

Zásadním přelomem ve vnímání švýcarské role ve druhé světové válce byla závěrečná zpráva Mezinárodní komise expertů (*La Commission Indépendante d'Experts - CIE*), též známé jako Bergierova komise, pojmenované podle významného švýcarského historika, který byl v čele komise, Jeana-Françoise Bergiera. Jean-François Bergier byl profesorem na univerzitě v Ženevě a později na Sorbonně, jeho hlavním zaměřením byla historie ekonomie a sociální ekonomie, což je patrné i na jeho práci v rámci komise, kde se zaměřil především na problematiku ekonomické spolupráce Švýcarska s nacistickým Německem. Samotné ustanovení komise Federální vládou 19. prosince 1996 bylo reakcí na vývoj vnímání některých aspektů švýcarské historie. Již od šedesátých let začaly vznikat odborné publikace a filmy, které prezentovaly daleko kritičtější pohled na švýcarskou roli ve druhé světové válce. Tyto filmy a knihy tak byly v přímém rozporu s "oficiálním" výkladem minulosti, která byla prezentována švýcarskými institucemi a představiteli.¹⁷⁵

Ovšem až v devadesátých letech s definitivním koncem studené války dochází k zásadnějšímu přehodnocení vlastní minulosti. Tato změna byla vyvolána zahraničními médii. V širším kontextu událostí se dá tvrdit, že díky rozpadu východního bloku se v západní Evropě rozpadl určitý konsenzus, který označoval Sovětský svaz a jeho

¹⁷⁴ "Arbeitskreis Gelebte Geschichte", Site officiel du groupe de travail Histoire Vécue, https://www.geschichte.ovh/allgemein/de/Arbeitskreis_Gelebte_Geschichte (staženo dne 27.4.2018).

¹⁷⁵ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 6-8.

komunistickou vizi za hlavního nepřítele. Díky čemuž možná některá západní média a autoři přecházeli vnitrostátní problémy, aby neoslabil demokratickou vizi na úkor možného posílení sovětizace. Nicméně po rozpadu Sovětského svazu se média v západním světě vracejí k nedořešeným tématům, která díky tomu vyplouvají na povrch.

Právě na nátlak především zahraničních médií byla v devadesátých letech zkoumána otázka finanční spolupráce Švýcarska s nacistickým Německem, otázka udělování azylu a především problematika ukradeného nacistického zlata ve švýcarských bankách. Medializace problematiky druhé světové války vyvolala ve švýcarské společnosti debatu, jejíž hlavní otázkou bylo, zda oficiální verze minulosti věrohodně vykresluje tehdejší dobu a akce provedené vrchními švýcarskými představiteli.

Pro většinu švýcarské společnosti byla samotná diskuze o roli Švýcarska ve druhé světové válce něčím naprosto novým a nečekaným, jelikož od konce války jim byl institucemi podáván jednotný a ucelený pohled. Tato verze vlastní minulosti postavená na jednotlivých historických mýtech přetrvala i přes některé kauzy až do devadesátých let. Ani měnící se filmová produkce v průběhu šedesátých až osmdesátých let neměla na společnost natolik silný dopad, aby vyvolala celonárodní diskuzi a případnou revizi vnímání role Švýcarska ve druhé světové válce.

I proto bylo zpochybnění všeobecně přijímané vize vlastní minulosti ze strany zahraničních médií velkým šokem pro mnoho Švýcarů. Švýcarsko díky medializaci této kauzy začalo velmi opožděně diskutovat o druhé světové válce a roli některých institucí a představitelů Švýcarska v ní. Zároveň s touto debatou přišlo i částečné znehodnocení a odvrhnutí všech tří historických mýtů. Toto období se dá označit i za období hledání švýcarské identity v nové realitě po konci soupeření mezi východem a západem, protože odvrhnutím mýtů došlo i k částečnému nabourání švýcarské identity. Tím, jak švýcarské mýty pracovaly s historickými odkazy a tradicemi, se staly jedním z pilířů samotné švýcarské identity.

Závažnosti situace si byla vědoma i švýcarská vláda, která přistoupila k sestavení výše zmíněné Mezinárodní komise expertů. Tímto krokem, jenž šel proti zaběhlým zvykům švýcarské vlády v předchozích letech, tedy proti sestavování různých historických komisí, kterým byla ale ponechána jen velmi malá volnost, ukázala vláda, že je připravena přehodnotit stanoviska, jež nebyla nikdy předtím oficiálně zpochybněna.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Sacha Zala, *Governmental Malaise with History: From the White Paper to the Bonjour Report in Georg Kreis, Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 328.

Proto byla nová komise složena z expertů z několika zemí - konkrétně ze Švýcarska, Polska, Spojených států amerických, Velké Británie a Izraele - tak, aby reprezentovala co nejširší paletu různých pohledů na problematiku. A také proto, aby její závěrečný výstup byl co nejobektivnější a aby byl v očích veřejnosti přijat jako vyvážený pohled, který není ani příliš kriticky zaměřený, ale zároveň reflektuje veškeré skutečnosti a nic nezatajuje. Kromě Jeana-Françoise Bergiera byli členy komise: polský historik Wladyslaw Bartoszewski, izraelský historik Saul Friedländer, britský historik Harold James, americký historik Sybil Milton (členem pouze do října roku 2000), švýcarští historici Georg Kreis, Jacques Picard, Jakob Tanner a Marc Perrenoud, který působil na ministerstvu zahraničí, a který se stal "vědeckým poradcem komise v březnu roku 1997. Vyjma historiků různých národností byli členy komise také švýcarský právník Joseph Voyame, který byl členem pouze do května roku 2000, kdy byl nahrazen Danielem Thürerem, též švýcarským právníkem. Výčet členů Bergierovy komise uzavírá americká ekonomka Helen B. Junzová.

Komisi byl poskytnut neomezený přístup jednak do oficiálních vládních archivů, ale také do archivů bank, privátních společností a pojišťoven. Zároveň bylo firmám zakázáno ničit jakoukoli dokumentaci týkající se minulosti firmy v období, než bude vypracována závěrečná zpráva. To je nutné vnímat jako naprosto bezprecedentní krok, jenž podtrhoval důležitost, kterou švýcarská vláda přikládala uzavření diskuze a sjednocení pohledu společnosti na vlastní minulost. Podtrhuje to také fakt, že i samotné banky si byly vědomy potenciálních škod, které by byly daleko vyšší, pokud by banky nechtěly spolupracovat. Již v této fázi na ně byl vyvíjen ekonomický nátlak ze strany židovských organizací, které žalovaly švýcarské banky, což vyústilo v mimosoudní vyrovnání v roce 1998. Pro švýcarské banky tato nechtěná vlna publicity znamenala i riziko ztrát svých klientů, pokud by neprokázaly vůli pomoci Bergierově komisi. Původní rozpočet pro činnost komise 5 milionů švýcarských franků byl posléze rozšířen na 22 milionů.¹⁷⁷

Úkolem Bergierovy komise nebylo vypracovat ucelený historický přehled veškeré švýcarské aktivity během druhé světové války, ale především zaměřit se na několik jasně definovaných otázek, které se začaly diskutovat v devadesátých letech a které byly v přímém rozporu s do té doby oficiální verzí historie. V samotném úvodu závěrečné zprávy komise, která vyšla roku 2002, je uvedeno: "*Úkolem této zprávy je osvětlit některé*

¹⁷⁷ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 6-8.

kontroverzní nebo nedostatečně zanalyzované aspekty švýcarské historie. Aspekty, ve kterých se zdálo, že Švýcarsko, tedy především politické autority a ti, kteří rozhodovali o ekonomickém směřování, nebylo schopno přiznat svou část zodpovědnosti."¹⁷⁸

Samotný výzkum byl rozdělen do pěti základních okruhů - mezinárodní kontext a vnitrostátní situace, uprchlíci a imigrační politika Švýcarska vůči nim, mezinárodní ekonomické vztahy a finanční transakce, právo a soudní praxe, osud odcizených aktiv po konci druhé světové války. V rámci těchto pěti vyčleněných okruhů byly dále analyzovány další aspekty švýcarské role ve druhé světové válce, jako výroba zbraní, role bankovního sektoru, nebo takzvané "arizační" opatření zaváděná na území Švýcarska.¹⁷⁹

Výsledkem práce Bergierovy komise byla důkladná analýza pramenů a objektivní rekapitulace výše zmíněných částí švýcarské historie během druhé světové války. Proto závěrečná zpráva nezatajuje žádné z kontroverzních kroků, které byly některými švýcarskými představiteli a institucemi provedeny, a nepopírá přikrášení, kterého se dopouštěly oficiální instituce při prezentaci vlastní historie, k čemuž často využívaly jednotlivé historické mýty.

Sám Jean-François Bergier se k tématu vyjádřil: "*Často jsem během posledních měsíců byl tázán, zda si myslím, že je nutné "přepsat historii Švýcarska během druhé světové války". To je ovšem špatná otázka. Každý historik ví, že historie, jakákoliv historie, je pořád "přepisována". Nové zdroje (nebo nové náhledy na zdroje staré) konstantně rozšiřují nebo upravují naše znalosti a nutí nás podávat historii novými způsoby a přehodnotit závěry, které naši předchůdci, nebo i my sami, považovali za správné. Každá éra a každá generace přistupuje k historii s novými specifickými dotazy, na které musí být nalezena odpověď. "Neúnavně předělávejte vaše díla" byla rada Boileaua svým kolegům umělcům, která se dá vztáhnout i na historikovo povolání. A nakonec není historik sám svým způsobem umělcem, který utváří historii, když ji popisuje? Faktem zůstává, že historie Švýcarska během těchto složitých let si žádá speciální úsilí a "přepsání", částečně kvůli své komplexitě a částečně kvůli tabuizaci tématu a určitému zkreslení. Zkreslení všech aspektů, které ovlivnilo to, jak se k tomuto*

¹⁷⁸ "Jean-François Bergier: Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final." (úvodní příspěvek přednesený v rámci tiskové konference představující závěrečnou zprávu Mezinárodní komise expertů (Commission Indépendante d'Experts Suisse - ICE), <https://www.uek.ch/en/presse/pressemitteilungen/220302redebergier.htm>. (Zurich, Editions Pendo, 22. března 2002). (Staženo dne 26.3.2018).

¹⁷⁹ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 6.

*tématu během posledních více jak 50 let přistupovalo. "Přepisování" historie neznamená podlehnout snaze o revizionismus, který by znamenal přepsání jednoho mýtu mýtem druhým, ale znamená to shrnout mýty a uvést je v soulad."*¹⁸⁰

Bez ohledu na samotné závěry výzkumu Bergierovy komise je jedním z jejích největších úspěchů to, že se její činnost stala katalyzátorem debaty o kolektivní paměti a o roli Švýcarska ve druhé světové válce. Zároveň tak velkou měrou napomohla definitivnímu otevření debaty, která velmi dlouho byla ve Švýcarsku tabu, a která bránila Švýcarsku se jednou pro vždy vyrovnat s vlastní minulostí a tématem Šoa.

2. Přijetí Bergierovy zprávy

Jedním ze zamýšlených cílů závěrečné zprávy Bergierovy komise bylo poskytnutí rámce v debatě, která se ve Švýcarsku po roce 1996 rozhořela napříč všemi vrstvami společnosti. Již samotný vznik debaty na téma, ke kterému bylo přistupováno jako k věci, jež byla jasně dána a jakákoli diskuze byla tabu, způsobil, že se Švýcarsko do velké míry rozdělilo na dva základní tábory podle toho, jak přistupovaly k roli Švýcarska ve druhé světové válce. Jeden tábor byl zastáncem oficiální verze historie, která do té doby byla podporována napříč všemi institucemi, jako je vláda či armáda. Druhý tábor tvořili lidé, kteří byli ovlivněni novou uměleckou tvorbou a některými nově vznikajícími odbornými publikacemi. Ti zaujali daleko kritičtější pohled, jenž byl v rozporu s oficiální verzí vlastní historie. Oba tábory společně s nejvýznamnějšími odbornými publikacemi a filmy podporující jejich názory budou detailněji představeny v následujících kapitolách.

Problémem tohoto rozdělení společnosti bylo, že oba tábory vnímaly postoj druhé skupiny jako celkově nepřijatelný a nebyly ochotny kompromisu. Navíc došlo k tomu, že v rámci "tažení" proti historickým mýtům docházelo často k vytváření mýtů nových - anti-mýtů, jak je nazval Jean-François Bergier,¹⁸¹ jež byly vytvořeny s určitým cílem a které byly stejně málo objektivní jako mýty původní.

Především pro Švýcary, kteří zažili druhou světovou válku a kteří v té době byli ve věku, ve kterém vnímali a chápali okolnosti, byl samotný vznik názorového proudu, který šel proti jejich vlastním vzpomínkám, šokem. Především pamětníci žili v přesvědčení, že Švýcarsko dělalo, co mohlo, aby pomohlo obětem války. O ekonomické

¹⁸⁰ Jean-François Bergier, *On the Role of the "Swiss Independent Expert Commission on the Second World War in Georg Kreis, Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 353.

¹⁸¹ Jean-François Bergier, "On the Role of the "Swiss Independent Expert Commission on the Second World War", 353.

spolupráci s nacistickým Německem a dalších aspektech, které byly následně kritizovány, neměli většinou ponětí. Naopak tato část obyvatelstva na vlastní kůži zažila období mobilizace, které bylo spojeno s poklesem životní úrovně ve Švýcarsku a s dalším omezováním v každodenním životě. Pouze minimum Švýcarů vědělo, že Švýcarsko a někteří jeho vrcholní představitelé se dopouštěli vědomě činů, které nebyly slučitelné s proklamovanou neutralitou a i s následnou oficiálně prezentovanou verzí historie a role Švýcarska ve druhé světové válce.¹⁸²

Proto nově vzniklá kritika, která se rozšířila především v polovině devadesátých let, a která byla následně oficializována a přebrána jako nové oficiální stanovisko k historii, které podpořila vláda ustanovením Bergierovy komise a přijetím její závěrečné zprávy, byla brána jako útok na vlastní identitu. Ač závěrečná zpráva Bergierovy komise jasně zdůrazňuje, že určitého druhu kolaborace se dopustili především jednotliví představitelé Švýcarska, tak ve svém vyznění zpráva, alespoň pro část švýcarského obyvatelstva, působí značně nevyváženě. Především kvůli tomu, že obětování se obyčejných občanů v době války dostatečně nevyzdvihuje a zaměřuje se především na bankéře, kapitány průmyslu, policejní kapitány a další vrcholné představitele, kteří profitovali ze svých vztahů s nacistickým Německem. Kvůli této nevyváženosti část švýcarské společnosti, především pamětníků druhé světové války, vnímá závěrečnou zprávu jako vymezení se proti celému Švýcarsku a všem Švýcarům a nikoli jen proti jednotlivcům, kteří reálně pochybili.¹⁸³

Mezi nejvýraznější omezení a komplikace, kterým muselo švýcarské obyvatelstvo čelit v průběhu druhé světové války, patřila již zmiňovaná cenzura, samotná mobilizace, která svým rozsahem byla bezprecedentní, nebo nedostatek spotřebního zboží, který byl typický pro celou Evropu v té době. Tato forma “švýcarského obětování se” je samozřejmě neporovnatelná s tím, co zažívali obyvatelé zemí, které se reálně účastnily druhé světové války. Nicméně nelze říci, že by válečná léta neměly žádný dopad na Švýcarsko, proto kritika osob, které válku a strasti s ní spojené zažily, je pochopitelná.

Paradoxní je, že zahraniční pohled na Bergierovu komisi a její práci, na rozdíl od nejednotného pohledu švýcarské veřejnosti, je veskrze pozitivní, což dokazuje i to, že během konference na téma nacistického zlata, která se konala v Londýně roku 1997, a na

¹⁸² Marc Vuilleumier, *L'Autre Suisse: 1933 - 1945. Syndicalistes, socialistes, communistes: solidarité avec les réfugiés* in *Cahiers de l'UOG* (Ženeva: Université Ouvrière de Genève, 2002), 32.

¹⁸³ Marc Vuilleumier, “L'Autre Suisse: 1933 - 1945. Syndicalistes, socialistes, communistes: solidarité avec les réfugiés in *Cahiers de l'UOG*”, 32.

kteře se sešli zástupci ze 41 zemí, se dostalo Švýcarsku a především Bergierově komisi pochvaly od zástupců ostatních zemí. Bylo pochváleno především to, jakým způsobem komise postupuje v dané problematice, že se nebojí prezentovat závěry, které jsou velmi kritické vůči Švýcarsku, ale také to, jak švýcarská vláda velmi štědře podpořila vznik a práci komise z hlediska poskytnutého finančního zázemí.¹⁸⁴

Polemika, kterou vyvolaly ve Švýcarsku závěry Bergierovy komise, nezůstala nepovšimnuta ani oficiálními politickými institucemi ve Švýcarsku. Proto byla závěrečná zpráva Bergierovy komise upravena do několika verzí. Například existovala zkrácená verze pro studenty středních škol, tak aby s jejími závěry bylo seznámeno co nejširší publikum. Samotné závěry vycházející z práce komise se staly součástí oficiální verze historie a jako takové samozřejmě i součástí nových školních osnov.¹⁸⁵ Po vydání závěrečné zprávy komise se na mnoha místech po celém Švýcarsku konaly debaty o historii Švýcarska během druhé světové války s jasným cílem vysvětlit, proč došlo k přehodnocení oficiálního postoje k vlastní minulosti a jaké jsou závěry plynoucí z “nového/přepřacovaného” vnímání části švýcarské historie. Debaty na toto téma ve veřejném prostoru neskončily dodnes, jelikož se stále jedná o téma, na kterém se není celý národ schopen shodnout.

Příkladem takovéto debaty z posledních let je debata k výročí deseti let od vydání závěrečné zprávy Bergierovy komise pořádána univerzitou v Lausanne. Debata se konala 22. března 2012 a účastníky byli: bývalá prezidentka Švýcarské konfederace Ruth Dreifussová, profesor soudobé historie na Univerzitě v Lausanne Sébastien Guex, historik a vědecký poradce Bergierovy komise Marc Perrenoud, historik a žurnalista kanálu RTS Pietro Boschetti, čestný profesor soudobé historie na Univerzitě v Lausanne Hans Ulrich Jost a profesor historie na gymnáziu Provence v Lausanne Dominique Dirlewanger. Debatu moderoval žurnalista novin *24 Heures* Jérôme Ducret. Všichni pozvaní hosté jsou významnými osobnostmi švýcarské historio-politické scény. Je jen škoda, že nebyli pozváni tři bývalí členové Bergierovy komise žijící ve Švýcarsku: Georg Kreis, Jacques Picard a Jakob Tanner. Obecně se dá říci, že pozvaní hosté byli zastánci závěrečné zprávy Bergierovy komise a kritičtějšího náhledu na švýcarskou minulost.¹⁸⁶

¹⁸⁴ “Le Feu des critiques”, Site officiel RTS, <https://www.rts.ch/archives/tv/information/temps-present/3446990-le-feu-des-critiques.html> (staženo dne 27.4.2018).

¹⁸⁵ Charles Heimberg, *Le rapport Bergier a l'usage des élèves. La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale ; la question des réfugiés*, (Genève, Cycle d'orientation de Genève, 2002).

¹⁸⁶ “Le Rapport Bergier 10 ans après, UNILTV oficiální stránky univerzity Lausanne na stránce youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=mKj6ybCex3Y&t=3819s> (staženo dne 30.3.2018).

Debata, která byla navštívena nejen studenty univerzity, trvala necelé dvě hodiny, během kterých byly probrány zásadní aspekty závěrečné zprávy Bergierovy komise a jejího přijetí švýcarskou veřejností. Nejzásadnějšími tématy diskuze byly tři hlavní otázky: Jaká je soudobá pozice závěrečné zprávy komise? Jak se změnil postoj Švýcarů k vlastní minulosti? Jak se o tomto tématu mluví ve školách? Ohledně odkazu závěrečné zprávy a jejího vlivu na občany bylo konstatováno, že již jen rozsah a důkladnost práce Bergierovy komise při zkoumání vybraných aspektů Švýcarské historie je něco, na co byla švýcarská vláda ohromně pyšná. Několikrát byly také během diskuze zmíněny případy jiných zemí, kde nedošlo k návratu a otevření debaty o vlastní minulosti, nebo alespoň ne v takové šíři a s tak velkou finanční podporou vlády. Zároveň byl také velmi pozitivně hodnocen vliv práce a závěrů Bergierovy komise ve školách, kde se stal jedním z důležitých témat, které vzbuzovalo mezi žáky zájem.¹⁸⁷

V rámci debaty byla také zdůrazněna důležitost nátlaku zahraničních médií na švýcarské oficiální instituce, díky kterému došlo k otevření tématu a i následnému vytvoření Bergierovy komise. Konkrétním příkladem toho, do jaké míry nátlak zahraničních médií ovlivnil švýcarské politiky, je fakt, že v roce 1995, kdy téma švýcarských bank a jejich spolupráce s nacistickým Německem nebylo ještě natolik medializované, byla zamítnuta žádost podaná Radě států federálního parlamentu na provedení důkladné analýzy švýcarské role ve druhé světové válce. Ale již o rok později, kdy nátlak zahraničních médií eskaloval, bylo rozhodnutí švýcarské vlády ustanovující Bergierovu komisi jednohlasně přijato parlamentem.¹⁸⁸

V průběhu debaty byla zkritizována absence diskuze v parlamentu po vydání závěrečné zprávy Bergierovy komise, která byla původně zamýšlena. Tato absence indikovala snahu o konečné uzavření bolestivého tématu. Stran přijetí samotné Bergierovy komise a její práce vědeckou sférou bylo zmíněno, že část historiků, kteří nebyli členy Bergierovy komise a neměli tak přístup k archivům, se cítila odtrženě od Bergierovy komise, která s nimi průběh výzkumu nediskutovala a nesdílela své poznatky. Což v průběhu debaty odůvodnil vědecký poradce Bergierovy komise Marc Perrenoud tím, že vzhledem k faktu, že komisi byl udělen i přístup do privátních archivů společností,

¹⁸⁷ “Le Rapport Bergier 10 ans après, UNILTV oficiální stránky univerzity Lausanne na stránce youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=mKj6ybCex3Y&t=3819s> (staženo dne 30.3.2018).

¹⁸⁸ “Le Rapport Bergier 10 ans après, UNILTV oficiální stránky univerzity Lausanne na stránce youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=mKj6ybCex3Y&t=3819s> (staženo dne 30.3.2018).

především bank, bylo nutné zachovat co nejvyšší míru diskrétnosti a zveřejnit jen údaje, které spadají do oblasti vymezeného výzkumu komise.¹⁸⁹

2.1. Skupina *Histoire Vécue* (Prožitá historie) a její přijetí Bergierovy zprávy

Příkladem kritického náhledu na samotnou Bergierovu komisi, obsah a cíl její práce několikrát vyjádřila skupina *Histoire Vécue* (Prožitá historie). Skupina byla založena v roce 1998, jako reakce na ustanovení Bergierovy komise, a byla složena především z lidí, kteří mají osobní zkušenosti z období druhé světové války. V období před a bezprostředně po vydání závěrečné zprávy Bergierovy komise čítala skupina přibližně 500 členů, včetně několika významných osob z různých sektorů. Na oficiálních internetových stránkách skupiny je uvedeno 15 nejvýznamnějších osobností, kteří byli členy *Histoire Vécue*. Jedná se o Hanse-Georga Bandiho, známého švýcarského historika a spolupředsedu skupiny, novináře Hanse Rudolfa Böckliho, bývalého velitele sboru Luftwaffe a prezidenta švýcarského Červeného kříže Kurta Bolligera, bývalého člena vlády Martina Burckhardta, architektku Elisabeth Bürki-Flury, bývalého radního Bernu Hermann Fuhrera, inženýra Georga Gysslera, politika Waltera Hautleho, bývalých švýcarských velvyslanců Marcela Heimeho a Heinze Langenbachera, bývalého prezidenta švýcarské národní banky Pierra Languetina, bývalého velitele vojenského letectva Arthura Molla, bývalého ředitele Federální finanční správy Markuse Redliho, advokátů Rudolfa Stettlera a Vigilioa Massarottiho a Bernarda Duboise. Kromě těchto nejznámějších osob byli členy skupiny i někteří renomovaní profesori, jako například již zmiňovaný profesor Jean-Christian Lambet.¹⁹⁰

Hlavním cílem skupiny bylo, dle jejich slov, předat budoucím generacím přesnější a vyváženější pohled na roli Švýcarska během druhé světové války a zabránit tak zkreslení a nepřesnostem, které byly obsaženy v závěrečné zprávě Bergierovy komise. Hlavní činností skupiny bylo pořádání konferencí a publikace dokumentů, které poukazyvaly na nedostatky závěrů plynoucích z práce Bergierovy komise, a které dávaly

¹⁸⁹ “Le Rapport Bergier 10 ans après, UNILTV oficiální stránky univerzity Lausanne na stránce youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=mKj6ybCex3Y&t=3819s> (staženo dne 30.3.2018).

¹⁹⁰ “Arbeitskreis Gelebte Geschichte”, Site officiel du groupe de travail Histoire Vécue, https://www.geschichte.ovh/allgemein/de/Arbeitskreis_Gelebte_Geschichte (staženo dne 27.4.2018).

prostor především svědkům, kteří období druhé světové války zažili. V květnu roku 2008 prohlásila skupina *Histoire Vécue* svou misi za splněnou a ukončila svou činnost.¹⁹¹

Skupina *Histoire Vécue* byla aktivní především v období činnosti Bergierovy komise a bezprostředně po vydání závěrečné zprávy, v následujících letech se její aktivita snížila a skupina přestala disponovat výraznějším mobilizačním potenciálem. Vzhledem k zastoupení mnoha veřejně známých a uznávaných osobností byla skupina a její práce považována za relevantní a nebyla bagatelizována. Skupina *Histoire Vécue* se stala nejviditelnějším symbolem nesouhlasu s Bergierovou komisí a závěry její práce. Proto ostatně byla zmiňována ve většině novinových článků, které informovaly o práci Bergierovy komise, a také je zmíněna i v přepracovaných školních materiálech, které reflektují závěry Bergierovy komise, a které zároveň zmiňují skupinu *Histoire Vécue* a její pohled na problematiku švýcarské role během druhé světové války.¹⁹²

Příkladem toho, jak bylo pracováno ve školách se skupinou *Histoire Vécue* a jejím odkazem, je výňatek z plánu výuky pro žáky třetího ročníku gymnázií. V hodinách zabývajících se dějinami 20. století a odkazu druhé světové války je část, která se věnuje přímo Bergierově komisi a skupině *Histoire Vécue*. Studentům by měla být položena a následně vysvětlena otázka, zda závěry Bergierovy komise a reakce skupiny *Histoire Vécue* analyzují téma v podobném duchu. Odpověď zní: “*Ne, protože Bergierova zpráva se soustředí na roli švýcarských autorit a naopak reakce skupiny Histoire Vécue argumentuje dobrými úmysly širší švýcarské veřejnosti, která jednak neměla dostatečné informace, ale zároveň žila v konstantní obavě z možné invaze.*”¹⁹³ Tedy, že názory skupiny nebyly v přímém rozporu se závěry práce Bergierovy komise, ale spíše poukazovaly na nedostatečnou kontextualizaci. Jedním z hlavních účelů takto položené otázky, je snaha vyvolat zamyšlení nad tím, že je třeba vnímat historii komplexně, a že přímé svědectví někoho, kdo dobu mobilizace zažil, není a ani nemůže být v přímém rozporu s výzkumem historiků, protože každý se zaměřuje na úplně jiný rámec historie.¹⁹⁴

Ještě před samotným vydáním závěrečné zprávy Bergierovy komise napsala skupina *Histoire Vécue* otevřený dopis, který byl zveřejněn ve švýcarských celostátních

¹⁹¹ “Le Rapport Bergier 10 ans après, UNILTV oficiální stránky univerzity Lausanne na stránce youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=mKj6ybCex3Y&t=3819s> (staženo dne 30.3.2018).

¹⁹² Charles Heimberg, *Le rapport Bergier a l'usage des élèves. La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale ; la question des réfugiés*, (Genève, Cycle d'orientation de Genève, 2002), 37.

¹⁹³ Sandra Leporati, *La Suisse et le statut des réfugiés durant la Seconde Guerre mondiale - Objectifs d'apprentissage*, (Ženeva: Université de Genève, 2012), 30.

¹⁹⁴ Sandra Leporati, “La Suisse et le statut des réfugiés durant la Seconde Guerre mondiale - Objectifs d'apprentissage”, 30.

novinách *Le Temps* 9. února 2000.¹⁹⁵ Skupina se v něm rázně vyhrazuje vůči doposud zveřejněným závěrům Bergierovy komise a vůči jejich následkům na švýcarskou společnost. *„Zpráva (Bergierovy komise) silně zklamala přímé svědky té doby, kteří zažili druhou světovou válku... Jeden z nejtěživějších nedostatků zprávy spočívá, podle nás, v nedostatku citlivosti a pochopení pro existenční boj obyčejných obyvatel a pro jejich úzkost a obavy ze ztráty svých demokratických ideálů, své životní filozofie a i ze ztráty své vlastní existence. Pochopení okolností a faktu, že otázka imigrační politiky a přijímání uprchlíků nikdy nebyla více než jen otázka sekundárního významu, která během období druhé světové války nebyla nikým, ani médií, prezentována, jako jedno z hlavních témat.“*¹⁹⁶

V otevřeném dopisu je zmíněno sedm základních bodů, které skupina *Histoire Vécue* kritizuje na přístupu k tématu, doposud zveřejněných výsledcích zkoumání, ale i na samotném složení Bergierovy komise. Komisi je vyčítán nedostatek citlivosti v přístupu k samotnému tématu, který má vliv nejen na svědky, kteří zažili druhou světovou válku a mobilizaci, ale i na zbytek společnosti, a který je, dle skupiny *Historie Vécue*, zaměřen primárně na snahu o nalezení obětního beránka: *„Zpráva (Bergierovy komise) záměrně považuje za pochybení jakékoli podezření. Stejně jako ve Volckerově zprávě, je i zde snaha podnitit pocit viny u švýcarského lidu. Proč? Možná kvůli možnému záměrnému využití pocitu viny v budoucnosti, jako například v návaznosti na Fond švýcarské solidarity. Obsese vinou a podržením je jasně patrná i v metodě zaměřování se primárně na případy jednotlivých perzekuovaných Židů, se snahou vyvolat emoce či opomenutí případů ostatních perzekuovaných a přikládání větší kredibility obětem, nežli domnělým aktérům a svědkům tehdejší doby.“*¹⁹⁷

Výše zmíněný Fond švýcarské solidarity byl založen roku 1997 na popud švýcarské vlády. Jedná se o fond, jehož hlavním cílem bylo poskytnout finanční prostředky lidem ve Švýcarsku, ale i v cizině, kteří je potřebují, t. j. obětem genocidy, mučení, holokaustu, či jiných prohřešků proti lidským právům, nebo obětem přírodních katastrof. Pro účely fondu bylo vyčleněno 7 miliard švýcarských franků, které byly získány revaluací rezerv zlata Švýcarské národní banky.¹⁹⁸

¹⁹⁵Groupe de travail “Histoire Vécue”, „Otevřený dopis“, *Le Temps*, 9. února 2000.

¹⁹⁶Groupe de travail “Histoire Vécue”, „Otevřený dopis“, *Le Temps*, 9. února 2000.

¹⁹⁷Groupe de travail “Histoire Vécue”, „Otevřený dopis“, *Le Temps*, 9. února 2000.

¹⁹⁸“Fondation suisse de la solidarité”, Les autorités fédérales de la Confédération suisse- Archives des communiqués, mars 1997, <https://www.admin.ch/cp/f/332539E3.8C0@gs-efd.admin.ch.html> (staženo dne 25.4.2018).

Průvodní prohlášení švýcarské vlády k vytvoření fondu naznačuje snahu Švýcarska ukázat solidaritu světu, jejíž pověst byla do velké míry narušena odhalením některých aspektů švýcarské historie, ke kterému došlo o několik měsíců dříve. *“V kontextu nedávných debat o švýcarské historii, o ústavní reformě týkající se národních rezerv a oslavách 150-tého výročí ústavy z roku 1848, zadala švýcarská vláda pokyn vytvořit Fond švýcarské solidarity. Tato investice do budoucnosti zapadá do humanistické tradice naší země.”* I samotné načasování záměru vytvořit daný fond vypovídá o tom, že si švýcarská vláda byla vědoma vážnosti situace.¹⁹⁹

Dále je práci Bergierovy komise vytýkána nedostatečná kontextualizace problematiky přijímání válečných uprchlíků, především to, že není akcentováno porovnání švýcarské imigrační politiky s jinými evropskými státy: *“Důkladné porovnání imigrační politiky vůči válečným uprchlíkům s ostatními státy by jasně ukázalo, že manévrovací prostor Švýcarska byl více omezený, než prostor jakékoli jiné země, a přesto Švýcarsko přijímalo válečné uprchlíky. Odmítli jsme porovnání s ostatními zeměmi a zaměřili jsme se na vinu. Měli jsme připustit, že ostatní udělali málo, nebo nic, nebo se dokonce zachovali kontraproduktivně (jako například v roce 1938 na mezinárodní konferenci na téma válečných uprchlíků v Evianu, nebo příklad lodi “St. Louis”, která transportovala uprchlíky). Porovnání s ostatními státy by také ukázalo, že antisemitismus ve Švýcarsku nebyl nikterak výraznější, než-li jinde ve světě, ba naopak.”*²⁰⁰

Porovnávání s chováním ostatních států během druhé světové války, především v problematice přijímání válečných uprchlíků, je často zmiňovaným bodem kritiků závěrů Bergierovy zprávy, kterým je poukazováno na absolutní čísla přijatých uprchlíků za celou dobu druhé světové války a nikoli na případy, kdy byl vstup do Švýcarska uprchlíkům odepřen, čímž byli posláni na téměř jistou smrt. Z porovnání s většinou ostatních zemí, co se týká počtu přijetých válečných uprchlíků během druhé světové války, vychází Švýcarsko velmi dobře, ale zároveň se jedná o příliš zjednodušený pohled na problematiku, který nereflektuje případy, kdy se Švýcarsko nezachovalo v souladu se svou tolik proklamovanou solidaritou, a zároveň není kladen důraz na kontext jednotlivých rozhodnutí o přijetí, či nepřijetí uprchlíků.

¹⁹⁹ “Fondation suisse de la solidarité”, Les autorités fédérales de la Confédération suisse- Archives des communiqués, mars 1997, <https://www.admin.ch/cp/f/332539E3.8C0@gs-efd.admin.ch.html> (staženo dne 25.4.2018).

²⁰⁰ Groupe de travail “Histoire Vécue”, „Otevřený dopis“, *Le Temps*, 9. února 2000.

Zřejmě nejvýraznějším bodem kritiky zmíněným v otevřeném dopise, jenž byl následně přejímán i dalšími kritiky, kteří byli nespokojeni se závěry Bergierovy komise, bylo zpochybnění samotné komise a jejich členů, které mimo jiné operovalo s otázkou legitimacy historika vyjadřovat se k nedávné historii, ke které ještě jsou naživu svědci: *“Veškeré nedostatky zprávy vedou k nejdůležitější otázce - složení komise. Kým byli její členové navrženi? Proč byli vybráni švýcarští a zahraniční historici, kteří nezažili druhou světovou válku a obklíčení Švýcarska mocnostmi Osy? Proč byli vybráni historici, kteří, jak jejich předchozí publikace napovídají, zaujímají jednostranný kritický pohled na současné Švýcarsko. Proč nebyli vybráni ekonomičtí specialisté a experti na mezinárodní právo? Proč nebyl vybrán alespoň jeden švýcarský badatel, který by spadl do generace, která zažila mobilizaci? Jakou objektivitu má názor člena, který před svým výběrem do komise financoval vědeckou práci Světového židovského kongresu? ... Pokud zpráva zůstane do svého zveřejnění bez úpravy, tak to bude definitivně znamenat, že generace, která se aktivně podílela na mobilizaci, byla obelhána vládou, což bezesporu není pravda.”*²⁰¹

Skupina *Historie Vécue* v otevřeném dopise navrhla i svůj názor na to, jak by měla vypadat a jak by měla být optimálně složena komise s úkolem prověření vybraných aspektů švýcarské historie. Navrhované složení takové komise navazuje na předchozí bod kritiky, protože hlavním požadavkem skupiny *Historie Vécue* bylo, aby se na práci komise podílely primárně osoby, které zažily “na vlastní kůži” druhou světovou válku ve Švýcarsku, ať již Švýcaři, či cizinci. Dalším důležitým bodem kritiky, který se objevil v otevřeném dopise skupiny a propos složení Bergierovy komise, byl útok na samotnou objektivitu komise, kvůli tomu, že jeden z členů, izraelský historik Saul Friedländer, financoval vědeckou činnost Světového židovského kongresu. To bylo skupinou *Histoire Vécue* vnímáno jako neslučitelné s objektivní vědeckou prací, protože právě židovské organizace stály za žalobami švýcarských bank v druhé polovině devadesátých let.

Otevřený dopis skupiny *Histoire Vécue* je zakončen přáním, aby názory skupiny byly reflektovány Bergierovou komisí, a to především v její závěrečné zprávě. Velmi zajímavý je také pohled skupiny na reinterpretaci historie a její vliv na společnost: *“Závěrem pevně doufáme, že naše připomínky budou vzány v potaz komisí, a to především při komplementaci závěrečné zprávy. Je třeba si uvědomit kolik škody bylo napácháno v*

²⁰¹ Groupe de travail “Histoire Vécue”, „Otevřený dopis“, *Le Temps*, 9. února 2000.

ostatních zemích vydáním zpráv, kterým chyběla vyváženost, a jejichž následky nelze napravit pozdějšími publikacemi k tématu. Zlo je napácháno.”²⁰²

Na této krátké ukázce otevřeného dopisu skupiny je dobře ilustrován základní bod jejich kritiky - spor mezi současnou generací a generací, která válku sama zažila a která by měla mít právo se vyjádřit k roli Švýcarska během druhé světové války. Hlavní zprávou otevřeného dopisu, i když ne přímo vyslovenou, byla otázka, jak může generace, která válku sama nezažila, poučovat svědky té doby o tom, jak to tenkrát bylo?

Tento motiv byl přítomen nejen v pracích skupiny *Histoire Vécue*, ale i například v projevech politiků nesouhlasících se změnou oficiálního pohledu na roli Švýcarska ve druhé světové válce a s kritickým pohledem na švýcarské historické mýty. Zřejmě nejvýraznější politickou stranou, která kritizovala Bergierovu komisi, byla UDC (*Union démocratique du centre* - Demokratická unie středu). Jedná se o pravicovou konzervativní nacionalistickou stranu kladoucí důraz na tradiční švýcarské hodnoty založenou roku 1971. Za zajímavé považuji, že UDC se stala nejsilnější stranou ve volbách do Národní rady roku 1999, tedy v prvních volbách od období, kdy se naplno rozhořela debata o roli Švýcarska ve druhé světové válce. Strana ve volbách dostala 14,9% hlasů, což byl její historicky nejlepší výsledek. Do té doby byla ve volbách do Národní rady vždy až čtvrtou nejsilnější stranou s maximálním ziskem necelých 12% hlasů. Nicméně od roku 1999 vyhrála každé volby do Národní rady a zaznamenala konstantní nárůst počtu hlasů, který v minulých volbách v roce 2015 dosáhl přes 29%, což straně přineslo více jak čtvrtinu křesel v Národní radě.²⁰³ Neodvážuji se tvrdit, zda mezi úspěchy UDC ve volbách a debatou o roli Švýcarska ve druhé světové válce a potažmo reakcí na závěrečnou zprávu Bergierovy komise existuje korelace, ale faktem je, že program strany se výrazně vymezuje proti zpochybnění historických mýtů a proti závěrům Bergierovy komise. Zároveň jedním z hlavních současných témat této strany je omezení imigrace a “vrácení Švýcarska Švýcarům.”²⁰⁴ Ostatně hlavní heslo strany je: “*Denuncovat, pracovat a vrátit pořádek: Aby Švýcarsko zůstalo Švýcarskem.*” Jsem si vědom bizarnosti výše zmíněného hesla a především slova *denuncovat*, nicméně jedná se o co nejpřesnější překlad z francouzštiny: “*Dénoncer, travailler et remettre de l'ordre*”²⁰⁵

²⁰²Groupe de travail “Histoire Vécue”, „Otevřený dopis“, *Le Temps*, 9. února 2000.

²⁰³“Le Conseil National, <https://www.parlament.ch/fr/organe/conseil-national> (staženo dne 30.3.2018).

²⁰⁴“LUDC s’engouffre dans la breche”, *Le Temps*, <https://www.letemps.ch/suisse/ludc-sengouffre-breche> (staženo dne 30.3.2018).

²⁰⁵“LUDC, oficiální stránky UDC, <https://www.udc.ch/parti/> (staženo dne 30.3.2018).

Právě otázka přijímání uprchlíků během druhé světové války se stala dalším z cílů kritiků Berigerovy zprávy. Často byly kritiky zmiňovány absolutní počty přijatých válečných uprchlíků ovšem bez zmínění počtů odmítnutých uprchlíků, kteří byli Švýcarskem vráceni do rukou Němců a tím posláni na téměř jistou smrt. Opětovně byla zmiňována fráze *“Das Boot ist voll”* (loď je plná). Jejíž koncept tvrdí, že pro Švýcarsko bylo nemožné přijmout veškeré válečné uprchlíky, kteří do Švýcarska směřovali, protože by jim, stejně jako švýcarskému obyvatelstvu, nebylo možno zajistit dostatečnou životní úroveň.²⁰⁶ Využití konceptu *“Das boot ist voll”* je patrné například na závěru jedné z kapitol další vydané publikace skupiny *Histoire Vécue*.²⁰⁷ *“Podle dostupných dat bylo přijetí ilegálních civilních uprchlíků (tedy těch, kteří neměli povolení vstoupit do země) umožněno v průměru 85% z nich po celou dobu trvání druhé světové války. Z toho více jak 90% z nich bylo židovského původu anebo praktikujících judaismus. Tedy politika přijímání uprchlíků byla značně štědrá ve Švýcarsku, anebo alespoň mnohokrát štedřejší, než jak ji prezentuje dominantní pohled. Tato praxe byla mimo jiné v přímém kontrastu s tvrdostí “oficiálního výkladu” během větší části druhé světové války, který měl za úkol především zdůraznit vojenskou sílu. Mohlo být Švýcarsko ještě více štedré? Je nemožné poskytnout jednoznačnou odpověď na tuto otázku. Avšak nic nemůže vyvrátit hypotézu, že země udělala maximum, které bylo v tomto období za daných okolností možné. S tím, že totální otevření hranic nebylo nikdy možností.”*²⁰⁸ Autorem této citace je Jean-Christian Lambelet, profesor ekonomie na univerzitě v Lausanne, který byl dříve mimo jiné zaměstnán na Pensylvánské univerzitě a na Harvardské univerzitě a který se narodil roku 1938.²⁰⁹ To považuji za důležité zmínit pro ilustraci toho, že skupina *Histoire Vécue* nebyla složena jen z lidí, kteří byli povoláni bránit zemi v době mobilizace, ale i z lidí pocházejících z univerzitních kruhů, kteří buďto nebyli narozeni před druhou světovou válkou, anebo byli tehdy moc mladí na to, aby byli schopni vnímat kontext doby.

²⁰⁶ Ludwig Carl, *La Politique pratiquée par la Suisse a l'égard: des réfugiés au cours des années 1933 - 1955*. (Bern, Rapport officiel 1957).

²⁰⁷ Jean-Christian Lambelet, *La politique Suisse envers les réfugiés en 1939-45 mythes et réalité* in Groupe de travail histoire vécue: *Wir ziehen Bilanz* (Basilej: AGG, 2005)

²⁰⁸ Jean-Christian Lambelet, “La politique Suisse envers les réfugiés en 1939-45 mythes et réalité”, 14.

²⁰⁹ *Ibid.*, 14.

2.2. Významné publikace kritizující závěry Bergierovy komise

Mezi další nejznámější publikace, které zpochybňovaly závěry Bergierovy komise patří: *Le contre Rapport Bergier: anatomie d'une falsification de l'histoire* (2000) jejíž autor zůstal v anonymitě, *Pour en finir avec le Rapport Bergier* od Franka Bridela (2009), *La Suisse face aux nazis* Stephena P. Halbrooka (2011) a *Les Justes Suisses, Des actes de courage méconnus au temps de la Shoah* od François Wisarda (2008).²¹⁰

Zajímavé na výše zmíněných publikacích jsou osoby jejich autorů. Jedná se o autory, kteří jsou specializovaní na různé aspekty historie, a každý z nich tak přistupoval odlišně k problematice druhé světové války a roli Švýcarska v ní. Stephen P. Halbrook je americký právník a novinář, který je známý především svými články a přednáškami na téma zbraní. Ve své knize *La Suisse face aux nazis*, se zaměřil především na aktivitu německých tajných služeb ve Švýcarsku během války a roli postoje švýcarské veřejnosti vůči nacistickému Německu. Hlavní myšlenka knihy vychází částečně z mýtu Réduit Alpin. Tedy, že švýcarské oficiální instituce obstály velmi dobře tváří v tvář hrozbě, kterou Německo představovalo.²¹¹

K velmi podobnému závěru dochází ve své publikaci *Pour en finir avec le Rapport Bergier*, i švýcarský novinář a publicista Frank Bridel. Bridel působil jako šéf redaktor v novinách *Gazette de Lausanne* a od roku 1990 je redaktorem v primárně ekonomicky založeném listu *Enterprise romande*. Zajímavé na této práci je především fakt, že využívá především starší prameny, které odráží oficiální verzi historie, která byla opřena o jednotlivé historické mýty, a která byla přes padesát let prezentována švýcarskými institucemi. Bridel sám zažil dobu druhé světové války, což se odráží i v jeho publikaci. Práci Bergierovy komise považuje za “přehnané sebemrskání”, které je založeno na presumpci viny.²¹²

François Wisard je švýcarským historikem, který se zabývá problematikou švýcarských občanů, kteří během druhé světové války prokázali svou odvahu a pomohli těm, kteří pomoc potřebovali. V současnosti působí Wisard jako šéf historické sekce Federálního oddělení zahraničních záležitostí (*Département fédéral des affaires étrangères* - DFAE). Právě z Wisardova pohledu závěrečná zpráva Bergierovy komise

²¹⁰ “La Suisse et les nazis, 17 ans après la Commission Bergier”, *Le Temps* - blogs, <https://blogs.letemps.ch/christophe-vuilleumier/2018/01/22/la-suisse-et-les-nazis-17-ans-apres-la-commission-bergier/> (staženo dne 30.3.2018).

²¹¹ Stephen P. Halbrook, *La Suisse face aux nazis*. (Bern, Cabedita 2011).

²¹² Frank Bridel, *Pour en finir avec le Rapport Bergier*. (Bern, Editions Slatkine 2009), str. 22.

nedostatečně informovala o existenci této části společnosti, dodnes bylo vyznamenáno více jak 60 švýcarských občanů, kteří jsou označováni jako “*Les Justes*”, a místo toho se zaměřila primárně na švýcarské představitele nebo instituce, které svým chováním a přístupem selhali, čímž poskytuje nevyváženou reflexi. Wisard rovněž zmiňuje, že v porovnání se Švédskem, které se také v průběhu druhé světové války hlásilo k neutralitě, je počet “*Les Justes*” daleko vyšší, ve Švédsku bylo vyznamenáno méně jak 10 osob.²¹³

2.3. Přijetí Bergierovy zprávy akademickou sférou

Ani akademické prostředí ve Švýcarsku nebylo v náhledu na práci Bergierovy komise jednotné. Hlavní spor v rámci akademické debaty byl o formátu Bergierovy komise. Mnoha historikům a univerzitám vadilo, že komise byla složena vládou *ad hoc*, což rozdělilo historiky na dvě skupiny. Skupinu, která měla skrze práci v komisi přístup ke všem archivům, a skupinu historiků, která takovouto možnost neměla. Dalším častým bodem kritiky ze strany univerzit bylo, že vytvoření komise *ad hoc* může řešit problém z politického hlediska, ale její práce se pak nedá označit za striktně vědeckou studii. S tím souvisí i vyjádřená obava z možného politického zneužití výzkumu.²¹⁴

Proto většina švýcarské akademické obce preferovala, aby vláda skrze Národní fond pro vědecký výzkum (*Fonds national de la recherche scientifique* - FNRS) poskytla univerzitám a jejich historikům přístup k archivům, čímž by se výrazně zvýšil počet osob, kteří by disponovali přístupem k potřebným zdrojům, a tím pádem by se, dle jejich argumentace, snížilo riziko možného politického zneužití výzkumu.²¹⁵

Z obavy z možného politického zneužití výsledků prací se velká část švýcarských historiků k tématu kolektivní paměti druhé světové války zpočátku vůbec nevyjadřovala, což poukazovalo na absenci tradice vědeckých debat ve Švýcarsku. To pochopitelně souvisí s tím, jak jednotlivé instituce po dlouhou dobu prezentovaly vizi švýcarské historie opřenou o historické mýty, jako onu nezpochybnitelnou oficiální verzi.²¹⁶ Gilles

²¹³ François Wisard, *Des actes de courage méconnus au temps de la Shoah*. (Geneve, CICAD - La Coordination intercommunautaire contre l'antisémitisme et la diffamation 2008).

²¹⁴ Thomas Bussert et Beatrice Schumacher, „L'expert › l'ascension d'une figure de la vérité et du savoir“, *Traverse*, č. 3 (2001): 21-26.

²¹⁵ Gilles Forster, „Écrire l'histoire entre pressions médiatiques et scepticisme académique : les travaux de la Commission Bergier et leur influence sur la mémoire de la Suisse durant la Seconde Guerre mondiale“, *Carnets de bord*, č. 12 (prosinec 2016): 51–56.

²¹⁶ Peter Hug, „Geschichtswissenschaft, Medien und Politik – Un débat autour de la Suisse durant la Seconde Guerre mondiale“, *Traverse*, č. 3 (1997): 99-117.

Forster, vědecký zástupce Vysoké školy specializující se na západní Švýcarsko v Ženevě (HES-SO Genève - Haute Ecole spécialisée de Suisse occidentale), k přijetí Bergierovy komise uvedl: *“Místo zapojení se do debaty se tak část historiků zpočátku zaměřila především na kritiku složení Bergierovy komise a na kritiku toho, že sami nemají přístup ke všem archivům.”*²¹⁷

Jean-François Bergier na obranu formátu Bergierovy komise argumentoval třemi výhodami, které daný formát poskytoval. První výhoda byla ryze právní - přístup k privátním archivům vyžadoval ad hoc složení struktury komise. Druhým argumentem bylo, že složení skupiny, které ve finále pomáhalo více jak sto spolupracovníků, a které shromáždilo ohromné množství dokumentů, by bylo roztrženo, pokud by muselo projednávat každou záležitost s širokou vědeckou obcí. Posledním důvodem, který Bergier uvedl, je, že vybrané složení skupiny také pomohlo uchránit jednotlivé pracovníky od nátlaku ze strany politiků či jiných zájmových skupin. A to především z toho hlediska, že každý člen Bergierovy komise pod sebou měl tým vědeckých pracovníků, kteří disponovali vědeckou autonomií, což by nebylo zaručeno, pokud by k archivům měli přístup i jednotliví vědečtí pracovníci, kteří by byli snáze ovlivnitelní skrze finanční podporu nutnou pro uskutečnění jejich práce.²¹⁸

2.4. Archimob - Archives de la mobilisation a výstava: L’histoire c’est moi. 555 version de l’histoire suisse 1939-1945 (Historie jsem já, 555 svědectví švýcarské historie 1939-1945)

Samostatnou kapitolou v přijetí závěrečné zprávy Bergierovy komise tvořila práce asociace *Archimob (Archives de la mobilisation)*, která mezi roky 1998 až 2001 natočila 555 svědectví osob, které zažily období druhé světové války ve Švýcarsku. Archimob byla založena roku 1998 filmařem Frédéricem Gonsethem a byla tvořena více jak čtyřiceti historiky a nezávislymi filmaři. Cílem asociace bylo vytvořit záznam kolektivní paměti přímých svědků druhé světové války v audiovizuální formě. Frédéric Gonseth ke konceptu asociace a její práce uvedl: *“Na jedné straně existuje oficiální neměnná historie*

²¹⁷ Gilles Forster, „Écrire l’histoire entre pressions médiatiques et scepticisme académique : les travaux de la Commission Bergier et leur influence sur la mémoire de la Suisse durant la Seconde Guerre mondiale“, *Carnets de bord*, č. 12 (prosinec 2016), 53.

²¹⁸ Gilles Forster, „Écrire l’histoire entre pressions médiatiques et scepticisme académique : les travaux de la Commission Bergier et leur influence sur la mémoire de la Suisse durant la Seconde Guerre mondiale“, 53.

a na druhé straně je trochu odlišná historie, která zpochybňuje oficiální verzi. Ale to, co tehdy lidé skutečně zažili, je ještě trochu něco jiného. A naším cílem bylo pomoci jim formulovat tento vlastní zážitek.”²¹⁹

Mezi členy asociace patří mimo jiné i Nadine Fink, profesorka historie na Univerzitě v Lausanne a členka výboru Mezinárodní výzkumné asociace pro vzdělání v historii a sociálních vědách (*International Redearch Association for History and Social Sciences Education - IRAHSEE*).²²⁰

Založení *Archimobu* a i začátek sběru materiálů ve formě rozhovorů s přímými svědky spadá do doby, kdy bylo Švýcarsko silně kritizováno v zahraničních médiích, a kdy se znovu otevřelo téma role Švýcarska ve druhé světové válce. Členové asociace vnímali celý projekt, jako možnost, jak rozšířit debatu o švýcarské minulosti o zkušenosti a svědectví osob, které zažily druhou světovou válku, a kteří tak mohou poskytnout svůj osobní pohled na ní. Jednotliví svědci byli vybráni tak, aby bylo zastoupeno co nejširší spektrum, které by tvořilo reprezentativní vzorek Švýcarska, ve kterém byli zastoupeni občané všech jazykových částí a rozličných socio-ekonomických tříd společnosti. Rozhovory byly vedeny semi-direktivní metodou a trvaly přibližně dvě hodiny. Primární zaměření rozhovorů bylo na individuální subjektivní vzpomínky. Nejprve bylo probráno dětství svědka, třicátá a čtyřicátá léta, některé události během druhé světové války, život svědka po konci druhé světové války a nakonec se mohl svědek vyjádřit k debatě o roli Švýcarska v druhé světové válce, které začaly výrazněji rezonovat společností v druhé polovině devadesátých let.²²¹

Poté bylo z celkem 1.000 hodin audiovizuálních záznamů rozhovorů vybráno 64 sekvencí, které byly prezentovány na výstavě *L'histoire c'est moi. 555 version de l'histoire suisse 1939-1945*. Výstava se konala v roce 2004 ve dvanácti městech (Lausanne, Ženeva, Basilej, Saint-Gall, Curych, Bern, Zoug, Neuchâtel, Coire, Baden, Martigny, Bellinzona) a vzbudila ve švýcarské společnosti ohromný zájem. Celkem ji navštívilo přes 100.000 osob a bylo prodáno více jak 2.500 DVD v průběhu následujících čtyř let. Části posbíraného materiálu, který byl prezentován na výstavě, byly následně promítnuty na třech národních televizních kanálech a nespočtu lokálních kanálů. Výstava

²¹⁹ Ricci S. Lempen “À travers des entretiens filmés, 500 Suisses vont raconter leur Mob”, *Le Temps*, 25. ledna 1999.

²²⁰ “L'histoire c'est moi 555 version de l'histoire suisse 1939-1945”, Archimob - page officiel, <http://www.archimob.ch/f/arch/archimob.html/> (staženo dne 25.4.2018).

²²¹ Nadine Fink, „Des témoins encombrants ? Mémoire et histoire de 1939-1945 en Suisse“, *Carnets de bord*, č. 9 (září 2005): 46–51.

také silně rezonovala švýcarským tiskem a byla častým cílem exkurzí základních, středních, ale i vysokých škol. Profesoři obdrželi při exkurzi i speciální průvodní dokument k výstavě, který navrhoval, jakým způsobem by měly být získané zkušenosti po návštěvě výstavy dále rozpracovány. Především obsahoval různé otázky k tématu s debatním potenciálem.²²²

Jednotlivé sekvence prezentované na výstavě byly vybrány podle toho, jak často byly ve výpovědích zmiňovány. Výstava byla koncipována jako částečně interaktivní, protože návštěvník výstavy musel nejprve vybrat jedno ze čtyř hlavních témat: oběti, konflikt, válka, nebo každodenní život. Následně jedno z podtémat, kterých bylo pro každou kategorii připraveno šestnáct. A teprve poté vybíral jednotlivé záznamy svědectví, které zapadaly do vybraných kategorií. Záměrem takovéto kategorizace bylo ukázat návštěvníkům několik různých svědectví, které byť pojednávaly o stejném tématu, tak se v mnohém lišily, čímž byla podtržena komplexita období druhé světové války.²²³

Výstava nebyla prezentována jako vědecká práce, která by shromažďovala výpovědi dobových svědků, protože samotné výpovědi nebyly konfrontovány s jinými prameny nebo s ostatními vědeckými pracemi na dané téma. Cílem výstavy bylo poukázat na subjektivní pohledy jednotlivých svědků, které reflektovaly jejich osobní realitu a zkušenost.²²⁴

Shromážděné svědectví, které bylo prezentováno na výstavě, má svou ohromnou vypovídací hodnotu a může sloužit, jakožto komplementární součást historických výzkumů k tématu, jelikož je prohlubují a rozšiřují o osobní rovinu. Je ale třeba brát v potaz, že výpovědi dobových svědků jsou silně ovlivněny nejen subjektivitou, selektivitou, neznalostí všech potřebných detailů, ale i zapomínáním.

Ostatně otázka legitimacy historika vyjadřovat se k nedávné historii, ke které ještě jsou naživu svědci, jakožto klasický motiv debat na historiografickém poli, byla nastíněna v úvodu diplomové práce. Zásadní otázka, která se s touto debatou pojí, je, zda osobní svědectví použitelným zdrojem, který může doplnit historický výzkum, či zda pro svou subjektivitu není natolik relevantní jako písemné prameny. Současný převládající trend v historiografii je, že je třeba brát v potaz i svědectví osob, kteří danou dobu zažili, byť jejich názory jsou vždy subjektivní a nikdy nejsou dostatečně kontextualizované, ale

²²² “L’histoire c’est moi 555 version de l’histoire suisse 1939-1945”, Archimob - page officiel, <http://www.archimob.ch/f/arch/archimob.html/> (staženo dne 25.4.2018).

²²³ Nadine Fink, *Dossier pédagogique - L’Histoire c’est moi* (Lausanne: edition Archimob, 2004), 7.

²²⁴ “L’histoire c’est moi 555 version de l’histoire suisse 1939-1945”, Archimob - page officiel, <http://www.archimob.ch/f/arch/archimob.html/> (staženo dne 25.4.2018).

bezesporu mohou historikovi poskytnout zdroj, který je třeba pro dokreslení některých dobových aspektů. Navíc problematika obou světových válek, a především problematika holokaustu, se vyznačuje nedostatkem písemných zdrojů, a proto byly francouzskou historičkou Annette Wieviorkou a specialistkou na Šoa označeny za “Éru svědka”, ve které jsou výpovědi svědků klíčové pro poznání doby.²²⁵

2.5. Přijetí Bergierovy zprávy švýcarskými médii

Co se týká přijetí závěrečné zprávy Bergierovy komise médii, tak se dá říci, že bylo ovlivněno především dvěma zásadními faktory. Tím prvním je obecná snaha médií podat zprávy tak, aby vyvolaly co největší emoce a tím pádem zvýšily prodejnost. Snaha o vytvoření senzace byla patrná i na mediálním pokrytí práce a závěrů Bergierovy komise, kdy se média zaměřily především na odhalení, která měly prodejní potenciál. Tento přístup ovšem postrádá potřebnou kontextualizaci a vysvětlení problematiky čtenářovi. A i z tohoto důvodu bylo mediální pokrytí práce Bergierovy komise daleko širší na samotném počátku jejího ustanovení, které bylo vnímáno částečně jako šok, než-li následně po vydání závěrečné zprávy, kdy relativně rychle opadl zájem médií. Od té doby se zprávy o odkazu Bergierovy zprávy v médiích objevovaly nahodile, výjimkou bylo až úmrtí Jeana-Francoise Bergiera v roce 2009, o kterém informovala většina švýcarských médií, díky čemuž se opět šířeji objevil odkaz Bergierovy zprávy.²²⁶

Bezprostředně po samotném vydání závěrečné zprávy se většina nejvýznamnějších francouzsky psaných švýcarských deníků zaměřila na představení základních závěrů Bergierovy komise. Žádný z významnějších francouzsky psaných švýcarských deníků nijak výrazněji nekritizoval obsah závěrečné zprávy Bergierovy komise.²²⁷

Le Temps, shrnul výsledky závěrečné zprávy Bergierovy komise a nabídl velmi zajímavý obrázek, který shrnuje paradox kolektivní paměti druhé světové války ve Švýcarsku. Na obrázku je znázorněn švýcarský válečný veterán, který je oděn ve

²²⁵ Nadine Fink, „Des témoins encombrants ? Mémoire et histoire de 1939-1945 en Suisse“, *Carnets de bord*, č. 9 (září 2005): 46–51.

²²⁶ Gilles Forster, „Écrire l’histoire entre pressions médiatiques et scepticisme académique : les travaux de la Commission Bergier et leur influence sur la mémoire de la Suisse durant la Seconde Guerre mondiale“, *Carnets de bord*, č. 12 (prosinec 2016): 51–56.

²²⁷ “Revue de presse: le Rapport Bergier”, Site officiel RTS, <https://www.rts.ch/play/tv/12h45/video/revue-de-presse--le-rapport-bergier?id=548654&station=a9e7621504c6959e35c3ecbe7f6bed0446cdf8da> (staženo dne 27.4.2018).

slavnostní uniformě, v rukou má obrázek generála Guisana a říká: “Jsem pyšný na svou zemi.” Na druhé straně obrázku je pak Jean-Francois Bergier, který má v rukou závěrečnou zprávu komise, a který říká: “Jsem také pyšný na svou zemi.” Tento obrázek ilustruje postoj obou skupin k závěrečné zprávě Bergierovy komise a potažmo ke kolektivní paměti na druhou světovou válku. Obrázek veterána druhé světové války má ilustrovat postoj občanů, kteří zažili mobilizaci během druhé světové války, a pro které armáda a především osoba generála Guisana představuje hrdinství a odkaz Švýcarska, na které je proč být pyšný, protože jen díky nim zůstala země svobodná i během války. Naopak Jean-Francois Bergier je pyšný na to, že Švýcarsko, na rozdíl od mnohých dalších zemí, bylo schopné a ochotné se vrátit k bolestivým odkazům své historie a poskytnout kritičtější pohled na válečná léta a roli Švýcarska, které nezastírá zločiny a pochybení, ke kterým došlo. V článku je kromě samotných závěrů Bergierovy komise zmíněn zajímavý fakt, že žádná z 24 ostatních zemí, ve kterých byly ustanoveny podobné komise přezkoumávající období druhé světové války, nebyla ochotna investovat podobnou částku do přezkoumání své historie, jako tomu bylo ve Švýcarsku.²²⁸

Deníky *Tribune de Genève*, *Le Nouvelliste*, *24 Heures* a *Le Courrier* se omezily na shrnutí závěrečné zprávy, kterou přijaly jako součást Švýcarska 21. století. V článcích nebyla kritizována práce Bergierovy komise a naopak ve všech článcích byla explicitně zmíněna naděje, že Bergierova zpráva vyvolá ve Švýcarsku nutnou debatu veřejnosti na téma švýcarské role během druhé světové války. *Le Matin* byl jediným významnějším frankofonním švýcarským deníkem, který na své úvodní stránce nezmiňoval závěrečnou zprávu Bergierovy komise, místo ní byla na úvodní stránce informace o reformě první švýcarské fotbalové ligy.²²⁹

Noviny v německy mluvících kantonech se podobně, jako francouzsky psané švýcarské noviny, omezily především na poskytnutí shrnutí zpráv, které Bergierova komise poskytla médiím. Nicméně u německy psaných novin je vidět, že zde nebyl tak silný konsenzus nekritického náhledu na závěrečnou zprávu Bergierovy komise, jako tomu bylo v novinách frankofonních kantonů.²³⁰

²²⁸ Marc Comminage “Rapport Bergier: le verdict - Les merites d'un travail monumental”, *Le Temps*, 23.3.2002.

²²⁹ “Revue de presse: le Rapport Bergier”, Site officiel RTS, <https://www.rts.ch/play/tv/12h45/video/revue-de-presse--le-rapport-bergier?id=548654&station=a9e7621504c6959e35c3ecbe7f6bed0446cdf8da> (staženo dne 27.4.2018).

²³⁰ “Revue de presse: le Rapport Bergier”, Site officiel RTS, <https://www.rts.ch/play/tv/12h45/video/revue-de-presse--le-rapport-bergier?id=548654&station=a9e7621504c6959e35c3ecbe7f6bed0446cdf8da> (staženo dne 27.4.2018).

Mezi noviny, které se velmi silně vymezily vůči závěrům Bergierovy komise patřil list *Neue Zürcher Zeitung*, který nabídl ze všech novin zřejmě nejširší kritickou reflexi jednotlivých závěrů Bergierovy komise. To bylo dáno především tím, že editorem novin byl v té době významný švýcarský historik se zaměřením na moderní švýcarskou historii, Thomas Maissen, který měl na starost rubriku historických analýz. Kritika byla zaměřena především na fakt, že Bergierova komise nebrala v potaz bezpečnostní situaci, ve které se Švýcarsko během druhé světové války nacházelo, a která dle článků silně ovlivnila rozhodnutí švýcarských institucí a jednotlivých vrcholných představitelů: *“Historici naprosto přehlédli hrozbu pro občany Švýcarska, která byla v té době naprosto reálná. Navíc nelze korektně mluvit o druhé světové válce jen z pohledu obětí a elit bez toho, aby byly zmíněny přístup “obyčejných” občanů.”*²³¹

Naopak *Tages Anzeiger*, druhý nejvýznamnější list v Curychu, se zaměřil především na přijetí závěrečné zprávy komise švýcarskou vládou a stavěl se nekriticky k jednotlivým závěrům zprávy.²³² *Blick*, německy psané placené švýcarské noviny s nejvyšším nákladem zmínily tezi, že pokud švýcarský průmysl bude reflektovat závěry plynoucí z práce Bergierovy komise a zaujme morální pozici, pak se bude jednat o velké vítězství historiků. Tím článek narážel na fakt, že určitému množství velkých švýcarských firem bylo prokázáno, že se v době války chovaly v rozporu s tradičními švýcarskými hodnotami, ke kterým se následně hlásily.²³³ Ostatní významné švýcarské noviny se ve velké míře omezily na poskytnutí shrnutí zpráv, které Bergierova komise poskytla médiím.²³⁴

Druhým faktorem, který zásadně ovlivnil mediální pokrytí práce a závěrů Bergierovy komise, bylo naprosté nepochopení definice pojmu historie a úlohy historika. Historie byla často zaměňována za vzpomínky a byla vnímána jako nezpochybnitelná pravda. A přece každý historik ví, že historie není věda pravděpodobnosti, která neporovnává jen fakta mezi sebou, ale především jejich interpretaci. Výsledkem je tak konstrukt historie a nikoli historická pravda. Toto nepochopení úlohy historika bylo patrné i u širší veřejnosti a způsobilo u části společnosti vlnu nesouhlasné reakce po uveřejnění závěrečné zprávy Bergierovy komise, která se neshodovala s jejich

²³¹ Thomas Maissen “Wissen und lernen”, *Neue Zürcher Zeitung*, 23.3.2002.

²³² Hans Mayer, “Viel Lob für harte kritik”, *Tages Anzeiger*, 23.3.2002.

²³³ Jupp Müller, “Schweizer finanzierten Hitlers kristallnacht*”, *Blick*, 23.3.2002.

²³⁴ “Revue de presse: le Rapport Bergier”, Site officiel RTS, <https://www.rts.ch/play/tv/12h45/video/revue-de-presse--le-rapport-bergier?id=548654&station=a9e7621504c6959e35c3ecbe7f6bed0446cdf8da> (staženo dne 27.4.2018).

očekáváním, a která byla v rozporu s tradiční interpretací role Švýcarska během druhé světové války. Z tohoto hlediska i samotná kritika skupiny *Histoire Vécue*, či kritika Jeana-Christiana Lambeleta nezpochybňuje fakta, se kterými přišla Bergierova komise, ale spíše zůstává konzervativní interpretací minulosti.²³⁵ A proto je nutné nahlížet na závěrečnou zprávu Bergierovy komise nejen, jako na vědeckou práci shrnující historii, ale i jako na práci, která historii sama vytváří.²³⁶

Ukázkou toho, jak je stále Švýcarsko rozděleno otázkou závěrečné zprávy Bergierovy komise a potažmo rolí Švýcarska ve druhé světové válce, byly rozdílné články, které vyšly v novinách, jež zmiňovaly desetileté výročí od vydání závěrečné zprávy. Na jedné straně se objevily články, které se stavěly kriticky k závěrům Bergierovy komise, a které daly prostor zastáncům historie opřené o jednotlivé historické mýty. Do této kategorie se dá zasadit článek, který vyšel 11. srpna 2011 v deníku *La Liberté*. V samotném článku byly citovány již zmíněné závěry profesora Jeana-Christiana Lambeleta a dalších autorů publikací, kteří relativizovali závěry Bergierovy komise.²³⁷

Naopak příkladem článku, který zastával odlišný názor a závěry Bergierovy zprávy považoval za realistické zhodnocení švýcarské role ve druhé světové válce, byl článek Charlese Heimberga z 19. prosince 2011, který byl publikován na stránce Mediapart. V článku je mimo jiné zmíněna obava z nárůstu popularity populistických stran, ve švýcarském případě reprezentované především stranou UDC a spojitosti programu UDC s odkazem závěrečné zprávy Bergierovy komise. *“Od zveřejnění závěrečné zprávy Bergierovy komise se snažila Demokratická unie středu (UDC) o to, aby byla zpráva schována do knihovny. UDC také od té doby usiluje o to, aby se ve všech školách v zemi prosadila výuka s propagandistickým, jednostranným a veskrze pozitivním náhledem na Švýcarsko namísto hodin dějepisu s kritickou dimenzí a pojmem o komplexitě doby a kontextu.”*²³⁸

²³⁵ Harold James, „Die Bergier-Kommission als Wahreits-Kommission“ in *Geschichte vor Gericht – Historiker, Richter und die Suche nach Gerechtigkeit*, ed. Norbert Frei et al. (München, C.H.Beck, 2000), 135.

²³⁶ A. Fleury „L’historien face à l’instrumentalisation de l’histoire“, *Etudes et Source*, č. 27 (2001), 165-177.

²³⁷ Dominique Dirlwanger, *La Suisse dans la Deuxième Guerre, Acquis du rapport Bergier (2002-2012)*, (Lausanne, Memorando, 2012), 123.

²³⁸ Dominique Dirlwanger, „La Suisse dans la Deuxième Guerre, Acquis du rapport Bergier (2002-2012)“, 126.

3. *Role kinematografie v proměně vnímání vlastní minulosti*

Svou roli ve vývoji vedoucím k současnému rozpolcenému vnímání jednotlivých historických mýtů a role Švýcarska ve druhé světové válce sehrála i kinematografie. Změnu produkce švýcarské kinematografie s sebou přináší období od konce šedesátých let, kdy se začínají na tvorbě filmů podílet autoři, kteří sami osobně válku nezažili a kteří s sebou přináší nový a do určité míry i kontroverzní pohled na Švýcarsko během druhé světové války. V tomto období vznikají filmy, které zpochybňují do té doby všeobecně přijímanou oficiální verzi historie, jež byla podporována předchozí filmovou tvorbou. Produkce filmů s novým pohledem na válečnou problematiku s sebou vnesla i debatu o vnímání vlastní historie, která vrcholí v devadesátých letech. Mezi nejvýznamnější filmy, které vznikají v tomto období, můžeme zařadit následující díla: *L'Exécution du traître à la patrie Ernst S.* (1976), *Das Boot ist voll* (1980), či *Cœur de braises* (1983).²³⁹

Nejvýraznějším příkladem změny ve vnímání role Švýcarska během druhé světové války v kinematografii je film *Das Boot ist voll*.²⁴⁰ Byť byl roku 1982 film nominován na Oscara za nejlepší cizojazyčný film a následně vyhrál Stříbrného medvěda na berlínském filmovém festivalu, tak jeho přijetí ve Švýcarsku bylo rozporuplné. Režisér filmu, Markus Imhoof, zažádal během natáčení filmu o grant na pokrytí části nákladů, který byl švýcarskou vládou zamítnut s odůvodněním, že se jedná o snímek, který se a priori snaží vzbudit zájem a plně nereflakuje fakta. Velmi zajímavé je také porovnání přijetí filmu kritikou. Ve Švýcarsku byl film často označován za nepřilíš kvalitní, například deník *Der Tages-Anzeiger* ho označil za jeden z nejslabších počínů režiséra Imhoofa. Naopak v zahraničí film sklídl daleko pozitivnější ohlas a byl velmi kvitován.²⁴¹ *New York Times* z 25. května roku 1981 uvedl: "*Das boot Boot ist voll je více než jen malý objev, jde spíše o obrovské odhalení.*" V podobném duchu se vyjádřila i Judy Stone ve svém sloupku v *San Francisco Chronicle* z 21. dubna 1981: "*Das Boot ist voll má takový dopad, že se jedná o film, který je nutné vidět, a který vypovídá nejen o Švýcarsku, ale o všech národech, které se vypořádávají s cizinci, kteří zoufale potřebují nový domov.*"²⁴²

²³⁹ "Les cinéastes et la Seconde Guerre mondiale", La Suisse au miroir du monde - regard culturel sur une image en mouvement, <http://www.miroirdumonde.ch/article/les-cineastes-et-la-seconde-guerre-mondiale.html> (staženo dne 6.1.2018).

²⁴⁰ *Das Boot ist voll* [film]. Režie Markus Imhoof. Švýcarsko, Limbo film AG - Film, 1981.

²⁴¹ Dennis F. Mahoney, "Personalizing the Holocaust: "Das Boot ist voll", *Modern Language Studies* 19, no. 1 (1989).

²⁴² "La barque est pleine (Das Boot ist voll)", Cinéma Helvetica, Université de Genève, https://climage.ch/wp-content/uploads/2014/03/F_La_barque_est_pleine_un_film_de_Markus_Imhoof.pdf (staženo dne 6.2.2018).

Das Boot ist voll svým příběhem poukazuje na problematiku udělování azylu válečným uprchlíkům ve Švýcarsku. Již samotný název filmu, v překladu “Loď je plná”, odkazuje na frázi, kterou ve vztahu k žadatelům o azyl pronesl tehdejší šéf federální policie Dr. Heinrich Rothmund. Tato fráze reprezentovala postoj části politiků, kteří požadovali omezení přijímání válečných uprchlíků. Mezi politiky, kteří sdíleli tento názor, patřil i člen švýcarské vlády, Eduard Von Steiger, který 30. srpna 1942 vysvětlil svůj postoj: “*Jelikož velíme záchrannému člunu, který je již plně naložený a který má pouze omezenou kapacitu a kolem nás jsou stále tisíce obětí, které volají o naši pomoc. Je třeba umět být tvrdý a rozhodný, pokud nedokážeme každého nabrat na palubu. Ale zároveň je to od nás lidský přístup neposkytovat falešné naděje a pomoci alespoň těm, které jsme přijali.*”²⁴³ Bez zajímavosti není ani to, že po konci druhé světové války se Eduard Von Steiger stal 51. prezidentem Švýcarska.

Samotný film vypráví příběh sedmi uprchlíků, kteří se snaží před válkou utéci do Švýcarska a získat zde azyl. Skupina uprchlíků složená z Židů, francouzského sirotka a německého dezertéra je donucena předstírat, že všichni patří do jedné rodiny, aby na základě přítomnosti jednoho dítěte ve skupině dostali azyl. Nicméně místní šéf policie Bigler lest odhalí a rozhodne o vyhoštění většiny uprchlíků. Důležitým aspektem filmu je vykreslení švýcarské vesnice, kde je uprchlíkům ochoten pomoci jen jeden člověk, který kvůli tomu nakonec stráví noc ve vězení. Zbytek vesnice ze strachu či nezájmu neprojeví vůči uprchlíkům žádný soucit.²⁴⁴

Film je možné vnímat jako určité vymezení proti zaběhlé filmové tvorbě, která ignorovala “nepříjemné” válečné momenty a která prezentovala pouze oficiální a značně glorifikovanou verzi vlastní minulosti. Zároveň lze film vnímat i v kontextu určitého “souboje” poválečné generace proti generaci, která sloužila v době mobilizace a která byla jedním z opěrných bodů oficiální vize vlastní minulosti, nebo také v kontextu souboje mezi švýcarským izolacionismem a otvíráním se světu. Režisér filmu Markus Imhoof na téma jeho motivace natočit takovýto film prohlásil: “*V době, kdy k těmto incidentům docházelo, mi byl jeden rok. Ale nikdy potom jsem ve škole neslyšel, že bychom toto téma probírali, spíše naopak. Nejprve jsem chtěl natočit film, který by ukázal perzekuce a deportace v Německu, Francii, nebo v Holandsku, ale ve finále mě toto téma tolik neoslovilo. Naopak za velmi zajímavé považuji chování Švýcarů. Ne těch Švýcarů,*

²⁴³ Ludwig Carl, *La Politique pratiquée par la Suisse a l'égard:des réfugiés au cours des années 1933 - 1955.* (Bern, Rapport officiel 1957), 12.

²⁴⁴ *Das Boot ist voll* [film]. Režie Markus Imhoof. Švýcarsko, Limbo film AG - Film, 1981.

kteří skutečně rozhodovali z významných pozic, protože ti nepředstavovali národ jako celek. Ale spíše obyčejných občanů, malých funkcionářů, vojáků, matek, ... To jsem považoval za jediný možný způsob, jak zpracovat tuto část historie tak, aby zaznamenala ozvěnu ve společnosti. Tehdejší osobní motivace lidí volajících jak po omezení přijímání uprchlíků, tak i lidí, kteří naopak byli proti tomuto rozhodnutí, je stále přítomna a dnes nebo zítra může opět vyplout na povrch”.²⁴⁵

Fráze “*Lod’ je plná*” byla i v následujících letech mnohokrát použita v souvislosti s imigrační politikou Švýcarska. Například při rozhodování, zda přijmout Chilany prchající před režimem Augusta Pinocheta, nebo i v souvislosti se současnou migrantskou vlnou. Příkladem je dokument režiséra Daniela Wyse z roku 2014, který se jmenuje *La barque n’est pas pleine* (Lod’ není plná)²⁴⁶, a který se zaměřuje na problematiku švýcarské imigrační politiky vůči uprchlíkům z Chile v 70. letech. Již samotný název je přímým odkazem na původní film a především na frázi pronesenou během druhé světové války. Dokument rozebírá protestní akci části švýcarského obyvatelstva proti rozhodnutí vlády přijmout pouze 200 Chilanů prchajících před režimem Augusta Pinocheta ze strachu z jejich levicového smýšlení. Především navrhovaný malý počet uprchlíků, kteří budou přijati, se stal terčem kritiky. Proto část obyvatel vyjádřila ochotu, že u sebe doma bezplatně přijmout uprchlíky v rámci “Akce volná místa”. Dokument komplexně objasňuje jak situaci v Chile, tak i ve Švýcarsku. V dokumentu bylo umožněno vyjádřit se jak zastáncům “Akce volná místa”, tak i lidem, kteří byli toho přesvědčení, že Švýcarsko již rozhodnutím o přijetí 200 uprchlíků udělalo dost, aby dostalo oné mýtické vizi Švýcarska jakožto solidární země. Zajímavým prvkem dokumentu je i jeho návaznost na současnost. V roce 2014 byla ve Švýcarsku referendem přijata iniciativa *Halte a l’immigration massive* (Stop masové imigraci),²⁴⁷ která jasně značí, že se situace a solidarita společnosti od roku 1973 výrazně změnila. Dokument upozorňuje na zajímavý fakt, že například kanton Tessin, který hrál výraznou roli v “Akci volná místa”, naopak v roce 2014 jednoznačně schvaloval iniciativu omezující imigraci. Tato změna samozřejmě

²⁴⁵ “*La barque est pleine (Das Boot ist voll)*”, Cinéma Helvetica, Université de Genève, https://climage.ch/wp-content/uploads/2014/03/F_La_barque_est_pleine_un_film_de_Markus_Imhoof.pdf (staženo dne 6.2.2018).

²⁴⁶ *La Barque n’est pas pleine* [film]. Rézie Daniel Wyss. Švýcarsko, Association Climage - Film, 2014.

²⁴⁷ “Contre l’UE et la migration, l’UDC lance une nouvelle initiative populaire”, Le Temps, <https://www.letemps.ch/suisse/contre-lue-migration-ludc-lance-une-nouvelle-initiative-populaire> (staženo dne 31.3.2018).

souvisí i s externími faktory. Například, že všichni chilští uprchlíci byli klasifikováni jako političtí uprchlíci a nemohli tak být označováni za ekonomické migranty. Dokument vznáší na konci otázku, jak by se dnes zachovala vláda a potažmo i švýcarská společnost, kdyby čelila přílivu imigrantů prchajících z diktátorem ovládané země.²⁴⁸

Mezi další filmy, které navazují na *Das boot ist voll*, a které zpracovávají téma švýcarské imigrační politiky, patří *La Forteresse*²⁴⁹ (Pevnost) z roku 2008 a *Vol spécial*²⁵⁰ (Zvláštní let) z roku 2011. Oba filmy také spojuje osoba režiséra, Fernanda Melgara, jehož rodiče imigrovali do Švýcarska ze Španělska.²⁵¹ Podobně jako *Das boot ist voll* se oba výše zmíněné filmy zaměřují především na reálné dopady švýcarské imigrační politiky na jednotlivé žadatele o azyl, kteří žijí s nadějí a nejistotou zároveň a čekají, jak o nich cizí stát rozhodne. Ale naopak na rozdíl od *Das boot ist voll* se oba filmy snaží poukázat na více komplexní obraz otázky švýcarské imigrační politiky, který by nebyl jen černo-bílý, ale poskytoval by rozdílné pohledy zainteresovaných stran. Oba dva filmy si také pokládají otázku, zda touha po důstojném životě a hrozba perzekucí či smrti po návratu do vlasti původu imigrantů nejsou dostatečně závažnými argumenty pro upravení imigrační politiky. Ve snaze poskytnout komplexnější pohled na švýcarskou imigrační politiku vidím návaznost na proměnu vnímání mýtu švýcarské solidárnosti ve společnosti. Kdy se z jednoho z tradičních mýtů, ke kterému se Švýcarsko hrdě hlásilo, stala celospolečenská otázka, která místo hrdosti vyvolávala v obyvatelstvu zahanbení za některé činy předchozí i současné generace.

Dalším filmem, který vznikl po medializaci tématu švýcarské role ve druhé světové válce, a který se přímo zabývá historií Švýcarska během války, je: *L'Honneur perdu de la Suisse*²⁵² (Ztracená čest Švýcarska). Tento dokumentární film byl poprvé odvysílán roku 1997 a okamžitě zaznamenal bouřlivou odezvu napříč švýcarskou společností.

Dokument na začátku představuje idealistickou vizi paměti na druhou světovou válku tak, jak byla prezentována po dlouhá léta oficiálními švýcarskými institucemi. Tato

²⁴⁸ *La Barque n'est pas pleine* [film]. Režie Daniel Wyss. Švýcarsko, Association Climage - Film, 2014.

²⁴⁹ *La Forteresse* [film]. Režie Fernand Melgar. Švýcarsko, Association Climage - Film, 2008.

²⁵⁰ *Vol Spécial* [film]. Režie Fernand Melgar. Švýcarsko, Association Climage - Film, 2011.

²⁵¹ "La Forteresse et Vol spécial Suisse, terre d'accueil", *Le Monde - Cinema*, http://www.lemonde.fr/cinema/article/2012/03/27/la-forteresse-et-vol-special-suisse-terre-d-ecueil_1676358_3476.html (staženo dne 31.3.2018).

²⁵² "L'Honneur perdu de la Suisse" [film]. Režie Daniel Monnat, Švýcarsko, Le Temps - Film, 1997.

vize se opírala o jednotlivé historické mýty. V dokumentu je tak explicitně zmíněna teze, že švýcarská armáda měla zásadní podíl na tom, že Německo během války nenapadlo Švýcarsko. Dále je zmíněna velká míra solidarity Švýcarska vůči válečným uprchlíkům, především vůči Židům a dětem. Také je zde zmíněno, že zvýšení a dodržování bankovního tajemství švýcarskými bankami bylo v zájmu Židů, kterým tím byla zajištěna hlubší ochrana majetku.²⁵³

Tento obraz oficiální vize paměti na druhou světovou válku je následně v dokumentu konfrontován s deklamacemi Světového židovského kongresu, jenž poukazoval na fakt, že velké množství odcizeného židovského majetku je stále uloženo ve švýcarských bankách a požadoval tak jeho vrácení. Když švýcarské banky odmítly vrátit požadovanou částku v plné výši, tak začal Světový židovský kongres zveřejňovat práce historiků, které poukazovaly na fakt, že švýcarský průmysl částečně spolupracoval s nacistickým Německem během druhé světové války a zabývaly se dalšími aspekty švýcarské válečné historie, které byly v přímém rozporu s oficiální propagovanou verzí paměti, jež byla opřena o jednotlivé historické mýty.²⁵⁴

Dokument tedy prezentuje některé z pozdějších závěrů Bergierovy komise a poukazuje tak na rozpor mezi tím, jak byla švýcarská role ve druhé světové válce po dlouhá léta prezentována a tím, jaká byla skutečnost, která ne vždy byla plně reflektována v oficiálním diskurzu švýcarských institucí. Byla zde tak zmíněna částečná ekonomická kolaborace Švýcarska s nacistickým Německem, značně restriktivní imigrační politika především v druhé polovině druhé světové války, která byla ovlivněna politikou „*Das Boot ist Voll*“, či fakt, že někteří vrcholní představitelé švýcarského průmyslu profitovali na celosvětovém válečném konfliktu.²⁵⁵

Ihned po odvysílání 6. března roku 1997 vyvolal dokument značnou reakci ve švýcarské veřejnosti. Jednak se dokument stal centrem pozornosti médií, především frankofonního švýcarského tisku, který o dokumentu informoval v průběhu let, ale také proti němu bylo velmi záhy vzneseno několik trestních žalob. Kritici filmu, kteří podali tuto žalobu, mu vyčítali především tendenčnost a nerefluktování různorodosti názorů na danou tematiku. Dále mu bylo vyčteno, že „nutí“ diváka vytvořit značně zkreslený a nesvobodný obraz o švýcarské roli ve druhé světové válce a že tento film špiní pověst Švýcarska v zahraničí. „*Le Temps prezentuje film nazvaný L'Honneur perdu de la Suisse,*

²⁵³ „L'Honneur perdu de la Suisse” [film]. Režie Daniel Monnat, Švýcarsko, Le Temps - Film, 1997.

²⁵⁴ „L'Honneur perdu de la Suisse” [film]. Režie Daniel Monnat, Švýcarsko, Le Temps - Film, 1997.

²⁵⁵ „L'Honneur perdu de la Suisse” [film]. Režie Daniel Monnat, Švýcarsko, Le Temps - Film, 1997.

*který byl odsouzen za to, že prezentuje divákům jen jeden náhled na minulost, který je zaměřen především na ekonomickou stránku (tedy, že Švýcarsko “přežilo” válku díky ekonomické spolupráci s Třetí říší a nikoli díky strategii Réduit national). Ale především se jedná o film založený na tezích, a jako takový není prezentován. Z čehož plyne, že diváci byli oklamáni.”*²⁵⁶

Stížnosti vůči dokumentu byly nejprve podány orgánu pro regulaci televizního a rádiového vysílání, což je první krok, který je nutný k podání trestní žaloby. Čtvrtého a šestého května roku 1997 byly dvě žaloby z celkových šesti schváleny *Autorité Indépendante d’Examen des Plaintes en matière de radio-télévision* (AIEP), nejvyšším regulačním orgánem ve Švýcarsku, který dohlíží na nezávadnost obsahu a pluralitu médií ve Švýcarsku.²⁵⁷

Není jisté bez zajímavosti, že autory některých žalob byli členové Demokratická unie středu (UDC), přesněji řečeno členové její ženevské buňky. Jejich žaloby obsahovaly zároveň stovky podpisů občanů, kteří se žalobami souhlasili. Nicméně někteří novináři, a především Claude Torracinta, švýcarský novinář, který se dlouhodobě zaměřuje na roli švýcarských bank během druhé světové války, upozorňovali, že žaloba UDC primárně souvisela s politickým postojem. “*Žaloba UDC měla ideologický podtext a jednalo se spíše o popření samotného tématu, o kterém nechtěli, aby se mluvilo, spíše než o odpor vůči samotnému dokumentu.*”²⁵⁸ Žalobu též podpořil již zmiňovaný Jean-Christian Lambellet, profesor ekonomie a člen skupiny *Histoire Vécue*.²⁵⁹

AIEP v říjnu roku 1997 rozhodla, na základě trestních žalob, že dokument *L’Honneur perdu de la Suisse* neumožnil divákům vytvořit si vlastní názor, a že se jedná o dokument založený na nepodložených vybraných tezích, což by samo o sobě nebyl problém, pokud by tak dokument byl prezentován. Proti tomuto rozhodnutí autor dokumentu Daniel Monnata a *Société suisse de radiodiffusion et télévision* (SSR) podali odvolání a případ skončil až před Federálním tribunálem. Ten rozhodl, že dokument nepodává striktně objektivní vysvětlení role Švýcarska ve druhé světové válce, ale pouze jednu jeho interpretaci. Federální tribunál tak nepřímou potvrdil, že existuje vícero

²⁵⁶Frédéric Koller, „Le Temps présent sur le passé de la Suisse aurait trompé les spectateurs“, *Journal de Genève* 23. prosince 1997.

²⁵⁷“Décision du 24 août 1997”, *Autorité Indépendante d’Examen des Plaintes en matière de radio-télévision*, <http://www.vpb.admin.ch/franz/doc/62/62.49.html> (staženo dne 20.4.2018)

²⁵⁸“Strasbourg soutient la liberté d'expression en Suisse”, *Swissinfo*, <https://www.swissinfo.ch/fr/strasbourg-soutient-la-liberté-d-expression-en-suisse/5455968> (staženo dne 20.4.2018).

²⁵⁹Joelle Isler-Glaus, „Bataille autour d’un documentaire“, *24 Heures* 30. listopadu 1999.

možných interpretací této části švýcarské historie, ke kterým nemá divák přístup, a proto není zajištěna možnost diváků vytvořit si vlastní názor bez znalosti kontextu, který v dokumentu není prezentován.²⁶⁰

Po odmítnutí odvolání se k Federálnímu tribunálu se autor dokumentu odvolal k Evropskému soudu pro lidská práva, který v roce 2006 jednohlasně rozhodl v jeho prospěch. Tedy, že zakázáním vysílání dokumentu ve Švýcarsku byla porušena svoboda vyjadřování se. Soud zároveň uvedl, že dokument se zakládá na historických výzkumech, a že důvody zmíněné v trestních žalobách vůči dokumentu nebyly dostatečné pro zakázání vysílání.²⁶¹ Tento rozsudek anuloval předchozí rozhodnutí AIEP a Federálního tribunálu a dokument tak mohl být znovu od roku 2006 vysílán bez omezení.²⁶²

Z reakce, kterou dokument po svém odvysílání vyvolal, je jasně patrné, jak byla část švýcarské společnosti citlivá na tematiku druhé světové války a švýcarské role v ní. Dokument byl poprvé odvysílán nedlouho po vypuknutí debaty, na kterou švýcarská vláda zareagovala ustanovení Bergierovy komise. Dokument tak spadá do periody, kterou Henry Rousso pojmenoval, jako “fázi rozbití zrcadla”.²⁶³

Na trestních žalobách, které byly podány vůči dokumentu, je jednak vidět postoj Demokratická unie středu (UDC) ke snahám o prezentování kritičtějšího pohledu na švýcarskou roli během druhé světové války a potažmo na jejich přístupu k jednotlivým historickým mýtů, které braly a dodnes berou jako integrální součást švýcarské identity. Dále je na podaných žalobách vidět postoj části švýcarské společnosti, která přidala na znamení svého souhlasu své podpisy.

V rubrice novin *24 Heures*, která věnuje prostor čtenářům k vyjádření svých názorů, byl patrný postoj části společnosti vůči minulosti a její prezentaci v dokumentu, ve kterém se opět promítá klasický motiv sporu o legitimitu historika a přímých svědků: *“My veteráni, kteří jsme zažili pět let v obklopení nepřátel, jsme v této každodenní zkoušce obstáli. Byli jsme připraveni bránit svou vlast a děkujeme za postoj tehdejších autorit, díky kterému se podařilo vyhnout ohromným ztrátám. Autoři dokument ovšem nezmiňují, jak jsme se snažili zásobovat svobodnou Francii vybavením. [...] Vaše mladá generace jakoby se styděla za naši minulost. A to i přesto, že ještě nebyla na světě. Během tohoto*

²⁶⁰ “Décision du 21 novembre 2000”, Tribunal fédéral, <https://bit.ly/2F6dPp1> (staženo dne 20.4.2018).

²⁶¹ “Monnat contre la Confederation helvétique”, Cour Européenne des droits de l’homme, https://www.echr.coe.int/Documents/Reports_Recueil_2006-X.pdf (staženo dne 20.4.2018).

²⁶² “L’Honneur perdu de la Suisse”, RTS, <https://www.rts.ch/archives/tv/information/temps-present/3442363-l-honneur-perdu-.html> (staženo dne 20.4.2018).

²⁶³ Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*. (Paříž, Édition du Seuil, 1990), 118.

složitého období každý dělal, co mohl, aby pomohl zemi. Rodiny na venkově doslova krmily celý národ. A naše generace je na ně hrdá. Podařilo se nám totiž splnit naši misi: ochránit naši zemi.”²⁶⁴

Také postoj, který vůči dokumentu a žalobám, zaujal AIEP a Federální tribunál v porovnání s Evropským soudem pro lidská práva je zarážející. Byť je třeba podotknout, že větší část rozhodnutí AIEP byla založena na technických, než-li na posouzení legitimacy daného dokumentu. Což bylo následně i reflektováno v rozhodnutí Federálního tribunálu.²⁶⁵

Komplikované přijetí dokumentu *L'Honneur perdu de la Suisse* poukazuje především na rozpolcenost náhledu švýcarské společnosti na kolektivní paměť druhé světové války, kterou se následně švýcarská vláda snažila sjednotit přijetím závěrů vycházejících z práce Bergierovy komise, které se stávají novým oficiálním pohledem na tuto část švýcarské historie, a které jsou jako takové i prezentovány.

Zřejmě jediný film z posledních let, který se věnuje primárně mýtu *Réduit Alpin*, je dokument *Le Général*²⁶⁶ natočený k výročí padesáti let od úmrtí generála Henriho Guisana. Dokument byl poprvé odvysíláný 7. dubna 2010, tedy přesně padesát let od úmrtí generála a byl vysílán ve všech čtyřech oficiálních jazycích. Cílem dokumentu nebylo ukázat historii a roli, kterou Švýcarsko sehrálo ve druhé světové válce, ale zaměřit se na kariéru a osobnost generála Guisana. Dokument obsahoval některé dosud nezveřejněné záběry generála, jako například jeho schůzku s italským diktátorem Benitem Mussolinim. Generál je v dokumentu prezentován jako velmi pozitivní postava švýcarské historie, i když mu byly vyčteny některé jeho kroky. Už jen samotné zařazení určité kritiky osoby generála Guisana je něco, co se ve filmové, ale i jiné produkci takřka nikdy nevyskytlo. Dokument silně spojuje generála s mýtem *Réduit Alpin*, patriotismem a švýcarským morální odbojem proti vnějšimu nepříteli. Generál je také znázorněn, jako velitel, který si byl velmi blízký s vojáky, což v té době bylo velmi nezvyklým jevem. Z tohoto generálova přístupu také plyne jeho vnímání jako otcovské postavy pro celou švýcarskou společnost.²⁶⁷

²⁶⁴Jean-Daniel Collomb, „La Suisse et son passé“, *24 Heures* 13. března 1997.

²⁶⁵“Décision du 27 août 1999”, Autorité Indépendante d'Examen des Plaintes en matière de radio-télévision, https://www.ubi.admin.ch/inhalte/entscheide/b_343a.pdf (staženo dne 20.4.2018).

²⁶⁶“Le Général” [film]. Režie Felice Zenoni, Švýcarsko, Mesch & Ugge AG, SRG SSR - Film, 2010.

²⁶⁷“Le Général” [film]. Režie Felice Zenoni, Švýcarsko, Mesch & Ugge AG, SRG SSR - Film, 2010.

Naopak mezi kritiku generála, která v dokumentu zazní, se dá zařadit jeho spolupráce s některými z bojujících států, především určitý druh armádní spolupráce s Francií, která mohla narušit pozici Švýcarska jakožto neutrálního státu. Dalším bodem kritiky generála je jeho konzervativní pohled na společnost a postoj k dělnickému hnutí, které považoval za přímou hrozbu pro budoucnost Švýcarska.²⁶⁸ I přes částečnou kritiku generála Guisana, která ve filmu zazněla, je postava generála ohromně populární ve Švýcarsku. O čemž svědčí, že rok po odvysílání filmu byl generál v anketě švýcarské frankofonní televize vyhlášen románským Švýcarem dvacátého století.²⁶⁹

Zajímavý je bezesporu názor režiséra dokumentu, Felice Zenoniho vyjadřující vztah švýcarské společnosti k “mytičnosti” osoby generála. *“Možná se nacházíme v přechodné době. Pro ty, kteří zažili tu dobu, zůstává generál trochu legendou. Ale pro dnešní generaci není možná tak zajímavý. Ale myslím si, že se to změní, protože čím více času uplyne, tím více objevujeme vlastní historii.”*²⁷⁰

4. Historické mýty a jejich současné vnímání

Jednotlivé historické mýty, které sloužily jako hlavní opěrné body pro oficiální verzi historie a na nichž si přály švýcarské instituce vybudovat vzpomínání na druhou světovou válku a švýcarskou roli v ní, byly dlouho nedotčené kritikou. I proto se staly natolik zažitými napříč celou společností, že jejich narušení bylo velmi složité a traumatické. První náznaky kritiky historických mýtů přicházejí v šedesátých letech. Nicméně skutečný přelom ve vnímání švýcarské role ve druhé světové válce znamenala až závěrečná zpráva Bergierovy komise, jež přišla se závěry, které byly částečně neslučitelné s historickými mýty. Závěrečná zpráva, stejně jako samotné ustanovení Bergierovy komise, byla posvěcena švýcarskou vládou a je třeba ji tedy vnímat jako novou oficiální verzi historie Švýcarska ve druhé světové válce.

Mýtus *Réduit Alpin*, který podporoval obraz hrdinného generála Guisana a odvážného lidu, byl považován za jeden z nejdůležitějších aspektů švýcarského vzpomínání na druhou světovou válku. Proto byl, stejně jako zbylé dva historické mýty, během a i bezprostředně po konci druhé světové války vyzdvihován a uváděn v novinách,

²⁶⁸ “Le Général” [film]. Réžie Felice Zenoni, Švýcarsko, Mesch & Ugge AG, SRG SSR - Film, 2010.

²⁶⁹ Dominique Dirlwanger, *La Suisse dans la Deuxième Guerre, Acquis du rapport Bergier (2002-2012)*, (Lausanne, Memorando, 2012), 123.

²⁷⁰ “Un film au de la des clichés sur le général Guisan”, SwissInfo, <https://www.swissinfo.ch/fre/un-film-au-delà-des-clichés-sur-le-général-guisan/8544766> (staženo dne 31.3.2018).

ale i v odborných publikacích, jako jeden z hlavních důvodů, které odvrátily invazi spojených sil Německa a Itálie. Ač ve skutečnosti to byla spíše shoda externích faktorů, jako třeba zkomplikování německé invaze do Ruska a poté i vylodění spojenců v Normandii, které zapříčinily odložení a následné zrušení plánu *Tannenbaun* na obsazení Švýcarska.²⁷¹

Mýtus byl záměrně přiživován vrcholnými švýcarskými představiteli i v poválečných letech, protože představoval přijatelnou verzi historie a role Švýcarska a jeho občanů během druhé světové války. Zároveň byl důležitý také proto, že s nástupem studené války a s hrozbou jaderného konfliktu bylo potřeba povzbudit morálku lidu. Proto byl opět kladen, za pomoci mýtu *Réduit Alpin*, důraz na vůli švýcarského národa postavit se i silnějším nepřátelům a dát všanc život za svobodu Švýcarska.²⁷²

Jako příklad prezentace oficiální verze historie v odborné publikaci, která reflektovala mýtus *Réduit Alpin*, se dá uvést *Revue švýcarské armády (Revue militaire Suisse)* z června roku 1947, kde je mýtus *Réduit Alpin* a švýcarský odboj s ním spojený považován za nezpochybnitelný fakt: „*Na evropském kontinentu jsme byli první a zároveň také i poslední, kteří se rozhodli odolávat. To je historický fakt, který žádná úvaha nemůže změnit.*”²⁷³

Ve stejném smyslu se k roli Švýcarska během druhé světové války staví i kniha *Le Défi de la neutralité* známého švýcarského historika a někdejšího prezidenta konfederace Georges-André Chevallaze. Autor publikace byl nejen významnou postavou švýcarské politiky, ale i švýcarské historiografie. Mezi lety 1988-1992 předsedal nadaci Historického lexikonu Švýcarska. Lexikon je pod patronátem Švýcarské akademie věd pro humanitní a sociální vědy, jedné ze čtyř organizací Švýcarských akademií věd, a Švýcarské historické společnosti. Financuje jej Švýcarská konfederace ze spolkové části daní a odráží tak do velké míry oficiální stanovisko a pohled švýcarských institucí na historii.²⁷⁴ Z tohoto hlediska je patrné, že ještě v první polovině devadesátých let převládal v “oficiální verzi historie“ pohled na vlastní minulost, který navazoval na politiku Národní duchovní obrany a jednotlivé historické mýty.

²⁷¹ Stephen P. Halbrook, *Target Switzerland: Swiss Armed Neutrality in World War II* (Rockville Centre, NY: Sarpedon, 1998), 30.

²⁷² Eric Hobsbawm. *Zeitalter der Extreme* in Markus Furrer, *Die Nation im Chulbuch* (Hannover, Verlag Hajsche Buchhandlung, 2004), 234-235.

²⁷³ Jean Baptiste, „La Suisse et la Deuxième Guerre“, *Revue Militaire Suisse*, č. 6 (červen1947), 28.

²⁷⁴ “Dictionnaire historique de la Suisse”, site officiel, <http://www.hls-dhs-dss.ch/f1-entreprise/organisation> (staženo dne 27.4.2018).

Také je potřeba zmínit, že kniha *Le Défi de la neutralité* byla napsána a vydána roku 1995, tedy v období, ve kterém již převažovaly odborné publikace, které se stavěly kritičtěji k roli Švýcarska ve druhé světové válce. Georges-André Chevallaz v knize zmiňuje roli generála Guisana a odhodlanost Švýcarska vydržet: “*Obklíčení Švýcarska, vratkost jeho zásobování a nemožnost posílat uprchlíky do dalších zemí vedlo k nevyhnutelnému omezení počtu přijímaných uprchlíků.... I přes toto bolestivé omezení zůstalo Švýcarsko neutrální a nesklouzlo k totalitárnímu režimu. Především díky prozřetelnosti Boží, která nad námi držela ochrannou ruku, díky Angličanům a poté i Američanům, kteří bojovali za svobodu a její garanci v západní Evropě a také díky soudržnosti a solidaritě švýcarského lidu, který zůstal věrný své snaze zůstat svobodný a který si udržel vůli vytrvat v odboji. Nežárnějším symbolem tohoto odhodlání byl jak pro armádu, tak pro obyvatelstvo generál Guisan. To ovšem neubírá nic na zodpovědnosti, kterou měla Federální vláda, která svěřila tuto misi do rukou generála, která ho ve funkci podržela a která mu poskytla dostatečnou podporu pro splnění mise. Vláda zvládla zajistit díky kolegiálnosti, která nebyla narušena výraznými selháními, chod zahraniční politiky a ekonomického přežití země v ohromně těžkých podmínkách.*”²⁷⁵

Z obou ukázek je patrná snaha zdůrazňovat jednotlivé historické mýty a některé osobnosti či instituce, které s nimi byly spojené. Zároveň obě publikace staví historické mýty a oficiální výklad role Švýcarska ve druhé světové války za téměř dogmatické. Prvkem, jenž se v projevech, které pracovaly s mýtem *Réduit Alpin* a s odkazy na momenty ze švýcarské historie, velmi často objevuje, je zmínka o Boží prozřetelnosti. Časté zmiňování Boha a jeho role ukazuje na to, jak se tvůrci národní duchovní obrany snažili poukázat na kontinuitu a tradiční roli víry ve švýcarské společnosti. Naopak publikace s kritičtějším přístupem poukazyvaly na rozdíly mezi verzí vlastní minulosti podporovanou oficiálními institucemi, která využívala jednotlivé historické mýty jako stěžejní body a realitou.

Příkladem odborné publikace s kritickým přístupem k švýcarské roli během druhé světové války je *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses* švýcarského historika Hanse Ulricha Josta, ve které zmiňuje i roli obyčejných Švýcarů: “*Extrémně striktní politika švýcarského přijímání uprchlíků vedla k izolaci Švýcarska na mezinárodní scéně během posledních válečných let. Otázka politických uprchlíků a rasových perzekucí byla již položena ve třicátých letech, ale až se začátkem druhé světové války začala švýcarská*

²⁷⁵ Georges-André Chevallaz, *Le défi de la neutralité: Diplomatie et défense de la Suisse, 1939-1945*, (Genève, L’Aire historique, 1995), 235.

*politika více dbát na administrativní aspekt věci než-li na lidskou stránku věci... Naštěstí se mnoho Švýcarů rozhodlo pomoci uprchlíkům a postavit se kriticky k oficiální federální politice v otázce přijímání uprchlíků. Nicméně ani tak nemůžeme říci, že by se většina populace zachovala v souladu s humanistickou tradicí, která je tak často evokována během patriotistických svátků.*²⁷⁶

Hans Ulrich Jost je profesorem na univerzitě v Laussane a věnuje se primárně novodobé švýcarské historii. Publikace *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses* vzbudila v době vydání velký ohlas napříč akademickou sférou, protože Jost v ní přímo kritizoval oficiální verzi historie prezentovanou především Georges-André Chevallazem. Jostův částečně novátorský přístup k problematice švýcarské role během druhé světové války vyvolal kritiku části historiků, která se ovšem spíše zaměřila na osobnost Hanse Ulricha Josta, který byl označen za extrémně levicového historika, než-li na samotnou publikaci a její závěry.²⁷⁷

Druhým příkladem publikace, která zaujala kritický přístup, je *Du Bonheur d'être Suisse sous Hitler* švýcarského historika Jeana-Baptista Mauroux, která se soustředila především na ekonomickou spolupráci Švýcarska s Třetí říší, kterou označuje za hlavní důvod, proč nebylo Švýcarsko obsazeno nacistickým Německem a tím jde proti mýtu *Réduit Alpin*: *“Ne, nebyla to ta takzvaná neporazitelnost naší armády spojená s geografickým trumfem v podobě alpské pevnůstky, která zapříčinila, že nás Hitler nenapadl.... Především šlo o naši těsnou a aktivní ekonomickou spolupráci s Říší, o zbraně, které byly vyráběny v našich továrnách a které byly následně prodávány Wehrmachtu, o naši strategickou pozici v centru Alp, o bezpečnost a mlčenlivost našich finančních institucí, které přijaly tuny ukradeného nacistického zlata, a o to, že Švýcarsko se stalo centrem mezinárodní špionáže. Díky tomu všemu bylo pro Hitlera výhodnější nenapadnout a nezničit naši zemi.*²⁷⁸

Všechny tyto knihy přispěly do debaty o minulosti Švýcarska a jeho roli ve druhé světové válce, která trvá do dnešních dnů. Zařadily se tak nejen po bok závěrečné zprávy Bergierovy komise, ale i publikací, které kritizovaly nový náhled na minulost, a které se přikláněly k verzi minulosti opřené o jednotlivé historické mýty. Na výše zmíněných ukázkách je také velmi dobře ilustrováno jakou proměnou v posledních letech prošel

²⁷⁶Hans Ulrich Jost, Pierre Ducrey et col., *Nouvelle histoire de la Suisse et des Suisses*, (Lausanne, Payot Lausanne 2004), 136.

²⁷⁷Patrick Vallélian, “Hans-Ulrich Jost”, *L'Hebdo*, 24 května 2012

²⁷⁸Jean-Baptiste Mauroux, *Du bonheur d'être Suisse sous Hitler*, (Lausanne, Edition d'en bas, 1997 - deuxième édition), 136.

nejen mýtus *Réduit Alpin*, ale i mýtus neutrality. U obou mýtů byla často skloňována ekonomická spolupráce mezi Švýcarskem a nacistickým Německem, která jednak šla proti zásadě neutrality, a zároveň i proti základu konceptu *Réduit Alpin*, který byl prezentován, jako hlavní důvod, proč nebylo Švýcarsko nikdy napadeno, byť s největší pravděpodobností to bylo dáno právě úzkou ekonomickou spoluprací s Třetí říší. V této souvislosti byla zmiňována fráze "*fortin alpin*", tedy alpská pevnůstka.²⁷⁹ Fráze je přímým odkazem na jinou frázi: "*forteresse alpine*" (alpská pevnost), která byla několikrát použita zastánci mýtu *Réduit Alpin*, včetně generála Henriho Guisana.²⁸⁰ Alpská pevnůstka má pejorativní podtext, kterým naznačuje, že ona tolik vychvalovaná síla švýcarského opevnění nebyla ve skutečnosti rozhodujícím faktorem, který stál za nenapadením Švýcarska.

Mýtus neutrality díky dokázané a v závěrečné zprávě Bergierovy komise zdokumentované spolupráci některých významných švýcarských podniků a především bankovních ústavů získal konotaci určitého druhu kolaborace, která pomohla tomu, že Švýcarsko, jako jeden z mála evropských států, prošlo druhou světovou válkou relativně netknuté. Velmi kritizovanými se staly v druhé polovině devadesátých let kromě bankovního sektoru i společnosti zaměřující se na pojišťování. Již před druhou světovou válkou byl německý trh pro švýcarské pojišťovací společnosti významný. Proto některé z nich, jako například Vereinigte Krankenversicherungs AG, předvíдалy vývoj německého práva a propustily veškeré židovské zaměstnance ještě předtím, než to po nich německé úřady začaly vyžadovat. Po roce 1937 se i ostatní švýcarské pojišťovací firmy působící v Německu dostaly pod silný tlak vyžadující propuštění zaměstnanců židovského původu působících nejen v Německu, ale i ve Švýcarsku. "*Až na jednu výjimku podpořily švýcarské pojišťovací společnosti tyto nároky, čímž rozšířily německé rasové zákony částečně i na území Švýcarska.*"²⁸¹

Švýcarský průmysl a obchod byl paradoxně po druhé světové válce silnější a technologicky vyspělejší i díky spolupráci s Německem. Mezi roky 1940 až 1944 bylo Německo největším importérem švýcarského zboží, z čehož se dala odvozovat určitá závislost Švýcarska na obchodu s Německem.²⁸² Švýcarské průmyslové společnosti

²⁷⁹ Jean-Baptiste Mauroux, "Du bonheur d'être Suisse sous Hitler", 136.

²⁸⁰ Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)*, (Bière, Edition Cabédita 2013), 22.

²⁸¹ Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002), 287.

²⁸² Commission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), "Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final", 287.

působící v Německu se většinou zaměřovaly na výrobu zboží pro civilisty, ale jejich podíl na německém válečném úsilí byl nezanedbatelný. Což ostatně potvrdila i Bergierova komise ve své závěrečné zprávě: *“Mezi nemnoha neutrálními zeměmi, Švýcarsko nejvíce přispělo německému válečnému úsilí vzhledem k faktu, jak silně byly švýcarské firmy zastoupeny v nejen Německu, ale i jím okupovaných zemích.”*²⁸³

Zajímavé je, že silně kritizována nebyla jen švýcarská ekonomická spolupráce s Německem v době druhé světové války, ale také dokázaná vojenská spolupráce s Francií, jež také znamenala narušení proklamované striktní neutrality, která byla prezentována skrze mýtus neutrality.²⁸⁴

Poslední z historických mýtů - mýtus švýcarské solidarity se stal dominantním tématem odborných publikací, včetně Bergierovy zprávy, ale i několika filmových zpracování, které měly společně to, že vykreslovaly mýtus a celou švýcarskou imigrační politiku jako daleko restriktivnější a ne tak štědrou vůči válečným uprchlíkům.

Ani množství odborných publikací týkajících se role Švýcarska ve druhé světové válce, ani mnohé filmové zpracování tématu a ani závěrečné zprávě Bergierovy komise se nepodařilo kompletně změnit náhled celé společnosti na jednotlivé historické mýty. Společnost tak zůstala rozdělená na zastánce historických mýtů a na jejich odpůrce, kteří je považují za velmi zavádějící. Toto rozdělení společnosti a nejednotnost postoje Švýcarska způsobuje, že dodnes je otázka švýcarské role ve druhé světové válce značně traumatizující a také to, že skýtá živnou půdu pro některé politické skupiny cílící na tu část obyvatelstva, která není spokojena s nově přijatou oficiální verzí historie. Jedná se tedy o velmi podobný fenomén tomu, jaký popsal Henry Rousso v Syndromu Vichy a pro který používal pojem *“nemoc”*.²⁸⁵

Závěr

Dominantním aspektem kolektivní paměti ve Švýcarsku v období bezprostředně po konci druhé světové války byly historické mýty. Jednalo se jak o mýty nové, tak i o mýty, které navazovaly na některé historické milníky Švýcarska. Mýty se staly velmi důležitým prvkem, protože podporovaly oficiální výklad švýcarské role ve druhé světové válce. Vzpomínka na válku byla využita jak pro posílení švýcarské národní identity, tak

²⁸³ Ibid., 307.

²⁸⁴ Ibid., 184.

²⁸⁵ Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*. (Paříž, Édition du Seuil, 1990), 340.

i pro vytvoření pozitivního mezinárodního statutu země. Především proto bylo pro Švýcarsko a pro jeho hlavní představitele nutné udržet tři hlavní mýty a tím potažmo i celou kolektivní paměť na druhou světovou válku.

Kolektivní paměť na druhou světovou válku v poválečných letech ve Švýcarsku ovlivňovaly především dvě instituce, švýcarská vláda a armáda. Příkladem toho, jak vláda ovlivňovala kolektivní paměť, je vydávání bílých knih a jiných zveřejněných dokumentů zaměřených na válečná léta. Jelikož vláda byla zadavatelem těchto dokumentů a sama si vybírala historiky, kteří následně dané téma zkoumali, tak pochopitelně měla možnost ovlivňovat, co se do dokumentů dostane a co nikoli. Stejně tak to byla vláda, jež jako jediná měla přístup ke všem oficiálním dokumentům a která jako jediná měla právo vybrat, kdo se k jakým dokumentům dostane.²⁸⁶

Druhou institucí, jež ovlivňovala kolektivní vzpomínku na druhou světovou válku, byla armáda. Švýcarská armáda se po konci druhé světové války těšila nebývalé popularitě u obyvatelstva. Jedním z důvodů bylo, že v jejím čele stál již zmiňovaný velmi populární generál Henri Guisan. Generál se v mnoha poválečných projevech zmiňoval o takzvané “generaci 1939-1945”.²⁸⁷

Tato generace podle generála byla jedním z hlavních důvodů, proč Švýcarsko v tak těžkých časech, jako byla druhá světová válka, zůstalo svobodné. Často se zmiňovalo i hrdinství této generace, která byla připravena nasadit životy za svou vlast. Tím se ještě více podařilo zakořenit mýtus *Réduit Alpin*. Tedy že Švýcarsko nebylo obsazeno nepřátelskými vojsky především díky své vůli vytrvat a ubránit zem.²⁸⁸

Oficiální diskurz armády a především generála Guisana udělal do určité míry z “generace 1939-1945” takzvanou ztracenou generaci, která byla připravena v případě potřeby bránit zemi a nasadit své životy pro zachování svobodného Švýcarska. Tím z této generace byla vytvořena oběť války, což může, především v porovnání s realitou druhé světové války v jiných evropských státech, které se účastnily samotného válečného konfliktu, a které utrpěly ohromné ztráty na životech svých občanů, znít absurdně.

Nicméně je třeba vzít v potaz, že ta část švýcarského obyvatelstva, která na vlastní kůži zažila druhou světovou válku skrze mobilizaci, skutečně pocítila znatelný pokles

²⁸⁶ Sacha Zala, *Governmental Malaise with History: From the White Paper to the Bonjour Report* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 315.

²⁸⁷ Luc van Dongen, *Swiss Memory of the Second World War in the immediate Post-War Period, 1945-48* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 268.

²⁸⁸ Luc van Dongen, “Swiss Memory of the Second World War in the immediate Post-War Period, 1945-48”, 271.

životní úrovně a další omezení v každodenním životě. Mnoho z nich navíc pocítilo a vnímalo následky druhé světové války z blízka, ať již skrze povinnou vojenskou službu, či skrze pomoc válečným uprchlíkům. Pouze minimum Švýcarů vědělo, že Švýcarsko a někteří jeho vrcholní představitelé se dopouštěli vědomě činů, které nebyly slučitelné s proklamovanou neutralitou a s následnou oficiálně prezentovanou verzí historie a role Švýcarska ve druhé světové válce.²⁸⁹

A proto byla vzpomínka generace, která toto období zažila, velmi silně ovlivněna válkou, kterou vnímali, byť byli občané neutrálního státu, který se války nezúčastnil, jako něco, co mělo zásadní vliv na jejich život. A i proto to byla právě skupina *Historie Vécue* složená okolo lidí z této generace, která se nejaktivněji vymezovala vůči reinterpetaci historie, jenž dle nich nedostatečně reflektovala oběti, které učinili občané Švýcarska během války. Zde je ovšem nutné podotknout, že osobní vzpomínka na válečná léta byla často omezena na to, jak válka ovlivnila život rodiny, či úzkého okruhu přátel, ale nereflektovala širší kontext, na který naopak poukazovali historici, v čele s členy Bergierovy komise. Proto nejsou osobní vzpomínky na válku a výsledky prací historiků, byť kompletně odlišné, v přímém rozporu. Jen každá skupina analyzovala švýcarskou roli během druhé světové války z odlišné perspektivy.

I díky vlivu armády na vývoj kolektivní paměti sdílela většina společnosti velmi pozitivní a zjednodušený názor na roli Švýcarska ve druhé světové válce, jenž jim byl prezentován skrze historické mýty.²⁹⁰ To bylo jednak dáno tím, že neexistovalo mnoho důkazů, které by jim jejich pohled mohly vyvrátit, ale také tím, co Henry Rousso ve své knize popisuje jako přání lidu vrátit se zpět k normalitě, která byla narušena válkou.²⁹¹ A proto, když se objevily první skandály, které poukazyvaly na fakt, že ne vždy se Švýcarsko a jeho představitelé chovali, jak to tvrdily jednotlivé mýty, většina občanů zprvu tyto informace ignorovala, protože nechtěla slyšet to, co by jim jejich pohled narušilo a vedlo k přehodnocení vzpomínky na tragické události druhé světové války.

Na jednotlivých projevech vrchního švýcarského generála Henriho Guisana z průběhu druhé světové války je velmi dobře ilustrováno, jakým způsobem byla minulost ovlivňována a využívána pro soudobé politické zájmy. V naprosté většině projevů pracoval generál s jednotlivými historickými mýty, nebo s odkazy na významné

²⁸⁹ Marc Vuilleumier, *L'Autre Suisse: 1933 - 1945. Syndicalistes, socialistes, communistes: solidarité avec les réfugiés* in *Cahiers de l'UOG* (Ženeva: Université Ouvrière de Genève, 2002).

²⁹⁰ Luc van Dongen, *Swiss Memory of the Second World War in the immediate Post-War Period, 1945-48* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 264.

²⁹¹ Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*. (Paříž, Édition du Seuil, 1990), 19.

historické události, které využíval, jako historické důkazy, skrze které se snažil povzbudit morálku obyvatelstva. Generál tedy dle konceptu Maurice Halbwachse představeném ve výzkumném rámci diplomové práce využíval kolektivní paměť, jako politický nástroj. Velmi podobně pracovaly s kolektivní pamětí i dobové filmy, které byly natáčeny tak, aby podpořily strategii Národní duchovní obrany.

V případě kolektivní paměti na roli Švýcarska během druhé světové války došlo ve Švýcarsku k vytvoření a využívání obou hlavních druhů míst paměti rozlišovaných Pierrem Norou. Mezi reálná místa paměti, které byly využity s cílem ovlivnit kolektivní paměť, spadají například Alpy, které byly hojně využívány v rámci mýtu *Réduit Alpin*, či lokace, které odkazují na významné historické události, jako již zmiňované Rütli. Abstraktní místa paměti pak mohou být sami o sobě jednotlivými historickými mýty, okolo kterých byla vystavena část švýcarské poválečné identity.

Místa paměti a jejich využívání v komunikaci oficiálními švýcarskými institucemi a jednotlivými vrcholnými představiteli silně ovlivnily vytváření kolektivní paměti na období druhé světové války, která tak vždy alespoň částečně reflektovala vizi minulosti opřenu o jednotlivé historické mýty. Příkladem toho jsou jednotlivá svědectví Švýcarů, kteří zažili období druhé světové války, ve kterých vzpomínají, že byli v době mobilizace připraveni se přesunout do mýtem *Réduit Alpin* mnohokrát zmiňované “Alpské pevnosti”, ve které by přečkali v bezpečí případnou invazi.

Vzhledem k tomu, že koncept míst paměti byl reflektován v diskurzu švýcarských institucí nejen během druhé světové války, ale i po jejím konci, došlo k vytvoření nového abstraktního místa paměti - mýtu švýcarské solidárnosti. Tento mýtus byl vytvořen se záměrem zlepšit pozici Švýcarska v nové poválečné geopolitické realitě, které mělo být vnímáno, jako země, která i přes svou neutralitu pomáhala nezištně válečným uprchlíkům, a tím pádem patřila na “dobrou stranu”.

Rozdíl mezi konceptem kulturní a komunikativní paměti, který byl představen Janem Assmannem, je ve švýcarském kontextu velmi dobře patrný v debatě, která se ve Švýcarsku rozhořela ve druhé polovině devadesátých let, a která souvisí s otázkou legitimacy historika interpretovat minulost, kterou zažili svědci, kteří stále žijí, a jejichž pohled na minulost je odlišný.

Ve Švýcarsku můžeme pozorovat vytvoření národní identity na základě kulturní paměti například u mýtu “mocného trpaslíka”. Tedy malého, ale přesto mocného státu. Tento mýtus se stal jedním ze základů švýcarského sebevnímání a je odvozen od několika historických událostí. Mezi ně můžeme zařadit již zmiňovaný podpis dohody o vzájemné

pomoci, nebo například bitvu u Sempachu v roce 1386, ve které Švýcarsko porazilo početnější a lépe vybavenou habsburskou armádu a definitivně se vymanilo z habsburského vlivu. Se sebevnímáním jako malého, ale přesto silného státu, pracoval také mýtus *Réduit Alpin*, jehož celá strategie byla založena na konstatování, že Švýcarsko má ohromnou výhodu ve své topografii, která mu umožňuje ubránit se i vůči silnějším a větším agresorům.

Podobně, jako Henry Rousso vnímá syndrom Vichy za stále otevřenou záležitost, považují téma “švýcarského syndromu Vichy” za stále velmi živé a pro švýcarskou společnost traumatické. K demytizování švýcarské role ve druhé světové válce došlo ve druhé polovině devadesátých let po zveřejnění závěrečné zprávy Mezinárodní komise expertů, jejíž závěry byly přijaty jako nové oficiální stanovisko do té doby rigidního pohledu na druhou světovou válku a švýcarskou roli v ní, který oficiální instituce prezentovaly od začátku války, a které byly v souladu s konceptem Národní duchovní obrany. Tato velmi náhlá změna oficiálního pohledu na významnou část historie prohloubila rozštěpenost švýcarské společnosti a dodnes je problematika role Švýcarska během druhé světové války tématem, jež rozděluje, a které je využíváno některými politickými stranami.

V tom vidím jeden z mnoha společných bodů s francouzským syndromem Vichy, tak jak ho ve své práci popsal Henry Rousso. Ve Francii je odkaz na Vichystický režim také využíván některými politickými stranami, především stranou *Front National*. Dalším bodem, který spojuje švýcarský a francouzský syndrom Vichy je periodizace vývoje kolektivní paměti na druhou světovou válku, která stejně jako ve Francii, tak i ve Švýcarsku prošla několika podobnými etapami.

Obdobně jako ve Francii, i ve Švýcarsku byla válka a mobilizace natolik náhlá a do jisté míry i nečekaná, což mělo za následek to, že bylo pro občany velmi složité pochopit neustávající změny. I ve Švýcarsku byla poválečná léta a náhled na druhou světovou válku ovlivněn rychlou polarizací společnosti a začátkem studené války, která odsunula debatu o minulosti do pozadí, aby nemohla narušit křehkou jednotu státu a dát tak šanci komunismu.

Obnova poválečné Evropy v následujících letech měla ohromný vliv i na ekonomiku Švýcarska, které od poloviny padesátých let zažilo ekonomický rozmach “*Sonderfall*”, který měl za následek, že se společnost spíše soustředila na přítomnost a budoucnost, než-li na otázky minulosti. A stejně, jako ve Francii, i ve Švýcarsku se na konci šedesátých let začaly objevovat první filmy a publikace s do té doby nevídaným

kritickým pohledem na roli státu během druhé světové války. Tato nová tvorba byla v naprostém rozporu s “oficiální vizí historie”, jež byla založena na jednotlivých historických mýtech. Ale na rozdíl od Francie nástup nových historiků, filmařů a dalších osob aktivních ve veřejné sféře, kteří nezažili osobně válku, neměl ve Švýcarsku natolik silný dopad, aby vyvolal širší debatu o vlastní minulosti.

K “rozbití zrcadla” ve Švýcarsku došlo až po nátlaku ze strany zahraničních médií ve druhé polovině devadesátých let. Právě fakt, že ve Švýcarsku bylo zapotřebí tlaku ze zahraničí, který vyvolal následnou debatu společnosti, je specifickým švýcarským verzem syndromu Vichy. A kvůli relativně nedávnému rozboření historických mýtů a kolektivní paměti s tím spojené je ve Švýcarsku stále patrná obsese vlastní historií, což se projevuje neustálým vývojem tématu s tím, jak vznikají nové publikace a filmy zaobírající se tímto aspektem švýcarské historie.

K problematice historických mýtů a jejich vlivu na společnost a šířeji i k roli Mezinárodní komise expertů se vyjádřil její předseda Jean-François Bergier takto: *“Že stín minulosti padne na současnost národa, není něco neobvyklého. Každý národ, každá země tíhne k ochraně, někdy i k vytváření obrazu své historie, který se mu hodí nejvíce, se kterým se může identifikovat a u kterého nalezne základní obrysy své identity, které jsou v daném období za daných okolností zrovna třeba. Každý národ, každá země se přizívuje na vlastních mýtech. Náplní práce historika není zničit mýty. Jediným následkem zničení mýtů by bylo vytvoření negativních mýtů, anti-mýtů. V každém případě by se jednalo o zbytečnou práci. Pravdou je, že mýty mají svou vlastní existenci, která se dá narušit útokem historické logiky, ale kterou nelze zničit. Historik musí rozpoznat mýty a oddělit je od reality, kterou zakrývají. Stín minulosti je, když je rozpoznán, počátkem vášnivé intelektuální debaty, jež je i často přejímána politiky. Je ale velmi vzácné, aby stín minulosti byl schopen ovlivnit nebo rozdělit celý národ. A přesto toto rozdělení nastalo ve Švýcarsku v roce 1996. Stín minulosti se stal tak hustý, že Švýcaři v něm nemohli najít svou vlastní historii a byli dezorientováni. V tomto případě se stal tento fenomén naprosto výjimečným, což bylo důvodem bezprecedentní krize švýcarského svědomí.”*²⁹²

Bergirova komise ve své závěrečné zprávě došla k závěrům, které do určité míry odporovaly pohledu na minulost skrze jednotlivé historické mýty, které byly samy

²⁹² Jean-François Bergier, *On the Role of the “Swiss Independent Expert Commission on the Second World War in Georg Kreis, Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 353.

vyvráceny. Závěry vycházející z práce komise se staly součástí oficiální verze historie a jako takové samozřejmě i součástí nových školních osnov. Švýcarsko je tak dobrým příkladem toho, jak se dá interpretovat a využívat vlastní minulost s cílem formovat národní identitu a ovlivnit kolektivní paměť národa.

Nicméně ani dnes, více jak 15 let od vydání závěrečné zprávy se nedá říci, že by švýcarská společnost zaujala jednotný postoj k této části vlastní minulosti. Odkaz druhé světové války, a především problematika švýcarské imigrační politiky vůči válečným uprchlíkům během druhé světové války, je ve Švýcarsku stále živé a je často spojováno i se současným přístupem Švýcarska k imigraci.

Na dotaz, zda švýcarští představitelé mají povinnost omluvit se za své činy, odpověděl historik André Lasserre roku 1999 v rozhovoru pro *La Tribune de Genève*: *“Jsem extrémně skeptický k tomuto typu chování. Dnes praktikujeme vůči mnoha uprchlíkům naprosto stejnou politiku jako tehdy, jen s jinými názvy. Nejsou tak aktuální omluvy čistým pokrytectvím?”*²⁹³

Otázka švýcarské imigrační politiky vůči válečným uprchlíkům během druhé světové války bude bezesporu předmětem zkoumání a debat i do budoucna. A před historiky, ale nejen před nimi, tak čeká nelehký úkol pokusit se sjednotit pohled švýcarské společnosti na tuto nelehkou součást národní historie, která byla tak dlouho tabuizována.²⁹⁴

Summary

Historical myths were dominant aspects of the collective memory in the Switzerland in the years after the end of the Second World War. Either myths completely new or traditional myths about most important historical moments in Switzerland. Myths has become very important, because they supported the official standpoint on WW2. The memory of the war was used to strengthen the Swiss national identity and to ensure

²⁹³ “Entretien avec l’historien André Lasserre”, *La Tribune de Genève*, 13. prosince 1999.

²⁹⁴ “La Suisse et les nazis, 17 ans après la Commission Bergier”, *Le Temps - blogs*, <https://blogs.letemps.ch/christophe-vuilleumier/2018/01/22/la-suisse-et-les-nazis-17-ans-apres-la-commission-bergier/> (staženo dne 30.3.2018).

positive image of Switzerland. That is why it was crucial for Switzerland to maintain three main myths and thus collective memory of the WW2.

Since the end of the war the collective memory of the Second World War was influenced mainly by two major institutions - Swiss government and army. Example of how the government was influencing collective memory was publishing of white papers and other documents on war years. Because the government was a contract owner and it was s government who decided which historians would be allowed to do a research, it was s government who influenced what will appear in published documents.²⁹⁵

Second institution that has been influencing collective memory of the WW2 was the army. The Swiss army was very popular in the Switzerland after the end of the war. On of the reason was the personality of general Henri Guisan. General mentioned in many postwar speeches the so called “generation 1939-1945”.²⁹⁶

This generation was, according to general, one of the main reasons why Switzerland remained free even in such a though times. He often mentioned the heroism of this generation, which was ready to sacrifice their life for their nation. By this the myth of *Réduit Alpin* - that Switzerland wasn't conquered by enemies mainly because of its will to persist and defend the country, became even more embedded.²⁹⁷

Official discourse of the army and the general made of the “generation 1939-1945” so called lost generation, that was ready to sacrifice their life for maintaining the free Switzerland in the case of an invasion. By that this generation became a victim of the war, which may sound absurd in comparison with the reality of other European states that has participated in WW2.

However it is important to take into consideration that the part of the Swiss population that experienced World War II through mobilization has actually experienced significant drop in living standards and other limitations in everyday life. Many of them also felt and perceived the consequences of the Second World War through mobilisation or through the help to war refugees. Only a few Swiss people knew that Switzerland and some of its top leaders committed conscientiously acts that were incompatible with

²⁹⁵ Sacha Zala, *Governmental Malaise with History: From the White Paper to the Bonjour Report* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 315.

²⁹⁶ Luc van Dongen, *Swiss Memory of the Second World War in the immediate Post-War Period, 1945-48* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 268.

²⁹⁷ Luc van Dongen, “Swiss Memory of the Second World War in the immediate Post-War Period, 1945-48”, 271.

proclaimed neutrality, and with an officially presented version of the history and the role of Switzerland in the Second World War.²⁹⁸

That's why the memory of the generation that experienced this period was heavily influenced by the war, even though they were citizens of a neutral state that had not participated in the war. And that's why the group *Histoire Vécue*, which was composed of people of this generation, was most actively involved in the debate over the re-interpretation of the history, which, in their view, did not adequately reflect the self-sacrifices which were made by the Swiss citizens during the war. It should be noted, however, that the personal memory of the war years was often limited to how the war affected the life of the family or the close circle of friends but did not reflect the wider context on which historians, led by members of the Bergier Commission, has focused. That is why personal memories of the war and the results of the work of historians, although completely different, are not in direct contradiction. Only each group analyzed the Swiss role during the Second World War from a different perspective.

Due to the influence of the army on the development of collective memory, most of the country shared a very positive and simplified view of the role of Switzerland in the Second World War, which was presented to them through historical myths.²⁹⁹ This was due to the fact that there was not much evidence to counter their view, but also what Henry Rousso describes in his book as the wish of the people to return to the normality that was disturbed by the war.³⁰⁰ That is why, when the first scandals appeared, pointing out that not every time Switzerland and its leaders behaved as myths said, most people at first ignored this information because they did not want to hear anything that would disturb their view and make them to reconsider the memory of the tragic events of the Second World War.

Speeches of the General of the Swiss Armed Forces Henri Guisan from the Second World War illustrate how the past was influenced and used for contemporary political interests. In the vast majority of speeches, the general used historical myths or references to the significant Swiss historical events, as historical evidence through which he encouraged the morale of the population. General, according to the concept of Maurice Halbwachs presented in the research framework of the diploma thesis, used collective

²⁹⁸ Marc Vuilleumier, *L'Autre Suisse: 1933 - 1945. Syndicalistes, socialistes, communistes: solidarité avec les réfugiés* in *Cahiers de l'UOG* (Ženeva: Université Ouvrière de Genève, 2002).

²⁹⁹ Luc van Dongen, *Swiss Memory of the Second World War in the immediate Post-War Period, 1945-48* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 264.

³⁰⁰ Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*. (Paříž, Édition du Seuil, 1990), 19.

memory as a political tool. Similarly, Swiss movies from that period were filmed in order to support the strategy of the National Spiritual Defense.

In the case of collective memory of Switzerland's role during the Second World War, two main types of memory spaces (*lieu de mémoire*) distinguished by Pierre Nora were created and exploited. Among the real memory spaces that have been used to influence collective memory are, for example, the Alps, which have been widely used in the myth of *Réduit Alpin*, or locations that refer to important historical events, as already mentioned Rütli. The abstract memory spaces can be themselves historical myths around which part of the Swiss post-war identity was build.

The memory spaces and their use in the communication of official Swiss institutions and leaders strongly influenced the creation of collective memory of the Second World War, which thus at least partially reflected the vision of the past based on historical myths. An example of this are testimonies of the Swiss people who have experienced the Second World War, recalling that they were ready to move to the "Alpine Fortresses" where they could safely survive a possible invasion. The concept of "Alpine Fortresses" was many times mentioned by the *Réduit Alpin* myth.

Since the concept of memory places was reflected in the discourse of Swiss institutions, not only during the Second World War but also after its end, a new abstract memory space was created - the myth of Swiss solidarity. This myth was created with an intention of improving the position of Switzerland in the new post-war geopolitical reality. Switzerland wanted to be perceived as a country that, despite its neutrality, helped selflessly war refugees and therefore belonged to the "good side".

The difference between the concept of cultural and communicative memory, introduced by Jan Assmann, is very well evident in the Swiss context in the debate that broke out in Switzerland in the second half of the nineties and which relates to the question of the legitimacy of the historian to interpret the past experienced by witnesses who are still alive and whose view of the past is different.

In Switzerland, we can see the creation of a national identity based on cultural memory, for example, in the myth of a "powerful dwarf". That is a small but powerful state. This myth has become one of the bases of Swiss self-esteem and is derived from several historical events. These include the signing of the Mutual Assistance Agreement, or the Battle of Sempach in 1386, in which Switzerland defeated the more numerous and better equipped Habsburg army, and eventually broke free from Habsburg influence. Even the myth of *Réduit Alpin* used the self-perception as a small but powerful state. Its

base is the statement that Switzerland has a tremendous advantage in its topography, which allows Switzerland to defend itself against stronger and bigger aggressors.

Similarly, as Henry Rousso perceives Vichy's syndrome as an open matter, I consider that the "Swiss Vichy Syndrome" is still an important topic, which is for Swiss society traumatic. The demythization of the Swiss role in the Second World War started in the second half of the nineties after the publication of the final report of the International Commission of Experts. Its conclusions were adopted as a new official position which has changed the rigid view of World War II and the Swiss role in it which the official institutions presented since the beginning of the war, and which was in line with the concept of the National Spiritual Defense. This very sudden change in the official view of a significant part of the history deepened the division of Swiss society, and the issue of the role of Switzerland during the Second World War is even today a subject that divides and which is used by some political parties.

That is one of many common points with the French Vichy syndrome, as described by Henry Rousso in his work. In France, the reference to the Vichy regime is also used by some political parties, especially by the Front National. Another point that links the Swiss and French Vichy syndrome is the periodization of the evolution of collective memory of the Second World War, which, like in France, has undergone several similar stages in Switzerland.

Just as in France, the war and the mobilization were so sudden and to some extent unexpected in Switzerland, that it was very difficult for citizens to understand permanent changes. Even in Switzerland, the post-war years and the view of World War II were influenced by the rapid polarization of the society and by the beginning of the Cold War, which pushed the debate about the past into the background so that it could not break the fragile unity of the state which could have lead to grow of Communism.

The renewal of the post-war Europe in the years to come has had a tremendous impact on the economy of Switzerland, which has experienced since the 1950s the economic boom, which was called the "Sonderfall". That has resulted into focusing more on the present and the future than on the past. And just as in France, the first movies and publications with an unprecedented critical view of the role of the state during the Second World War began to appear in the late 1960s in Switzerland. This new production was in absolute contrast to the "official vision of history," based on historical myths. But unlike France, the arrival of new historians, filmmakers and other active public figures who did

not personally experience war, did not have such a strong impact in Switzerland to trigger a wider debate about the past.

The “broken mirror” phase in Switzerland started only after the pressure from foreign media in the second half of the nineties. The fact that there was a need for foreign pressure that has triggered a subsequent society debate is the particularity of the Swiss version of the Vichy syndrome. And due to the relatively recent breakthrough of historical myths and collective memory, Switzerland is still obsessed with its own history, which is reflected in the continuous development of the subject as new publications and films about this aspect of Swiss history are made.

On the issue of historical myths and their influence on society and, more broadly, on the role of the International Commission of Experts, its chairman, Jean-François Bergier, said: *"That the shadow of the past falls to the present of the nation is not unusual. Every nation, every country, tends to protect and sometimes to create an image of its history that suits it the best. An image with which it can identify itself and find the basic outlines of its identity that are needed in the given period. Every nation, every country, feeds on its own myths. The job of the historian is not to destroy the myths. The only consequence of the destruction of myths would be the creation of negative myths, the anti-myths. In any case, it would be unnecessary work. The truth is that myths have their own existence, which can be disrupted by the attack of historical logic, but which can't be destroyed. The historian must recognize myths and separate them from the reality they are hiding. The shadow of the past is, when recognized, the beginning of a passionate intellectual debate, which is often taken over by politicians. But it is very rare for the shadow of the past to be able to influence or divide the entire nation. Yet this division took place in Switzerland in 1996. The shadow of the past has become so dense that the Swiss have not been able to find its own history and have been disoriented. In this case, this phenomenon has become quite exceptional, which was the reason for the unprecedented crisis of the Swiss conscience."*³⁰¹

Bergier's commission in its final report came to the conclusions that, to a certain extent, contradicted the view of the past through historical myths that were themselves disproved. Conclusions based on the work of the commission have become part of the official version of history and, of course, also part of the new school curriculum.

³⁰¹ Jean-François Bergier, *On the Role of the "Swiss Independent Expert Commission on the Second World War"* in Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000), 353.

Switzerland is thus a good example of how to interpret and use its own past to shape national identity and influence the collective memory of the nation

However, even today, more than 15 years after the release of the final report, it can't be said that the Swiss society is united around this part of its own past. The legacy of the World War II, and in particular the issue of Swiss immigration policy towards the war refugees during the Second World War, is still alive topic in Switzerland and is often associated with Switzerland's current immigration approach.

Asked whether Swiss officials are obliged to apologize for their actions, historian André Lasserre replied in 1999 in an interview with La Tribune de Genève: *"I am extremely skeptical of this type of behavior. Today, we practice very much the same policy with many refugees as we did then, we just name it differently. Wouldn't be the current apologies just a pure hypocrisy?"*³⁰²

The issue of Swiss immigration policy towards war refugees during the Second World War will undoubtedly be the subject of exploration and debate even in the future. And so the historians, but not just them, have a difficult task to try to unite the view of Swiss society on this tough part of national history that has been tabooed for so long.³⁰³

³⁰² "Entretien avec l'historien André Lasserre", La Tribune de Genève, 13. prosince 1999.

³⁰³ "La Suisse et les nazis, 17 ans après la Commission Bergier", Le Temps - blogs, <https://blogs.letemps.ch/christophe-vuilleumier/2018/01/22/la-suisse-et-les-nazis-17-ans-apres-la-commission-bergier/> (staženo dne 30.3.2018).

Použitá literatura

Prameny

Filmy

Das Boot ist voll [film]. Režie Markus Imhoof. Švýcarsko, Limbo film AG - Film, 1981.

Füsilier Wipf [film]. Režie Hermann Haller a Leopold Lindtberg. Švýcarsko, Praesens - Film, 1938.

Gilberte de Courgenay [film]. Režie Franz Schyder. Švýcarsko, Praesens - Film, 1942.

L'Honneur perdu de la Suisse [film]. Režie Daniel Monnat, Švýcarsko, Le Temps - Film, 1997.

La Forteresse [film]. Režie Fernand Melgar. Švýcarsko, Association Climage - Film, 2008.

Landmann Stauffacher [film]. Režie Leopold Lindtberg. Švýcarsko, Praesens - Film, 1944.

Le Général [film]. Režie Felice Zenoni, Švýcarsko, Mesch & Ugge AG, SRG SSR - Film, 2010.

Vol Spécial [film]. Režie Fernand Melgar. Švýcarsko, Association Climage - Film, 2011.

Historiografická produkce

Comission Indépendante d'Experts Suisse (ICE), *Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final* (Zurich: Editions Pendo, 2002).

Jean Baptiste, „La Suisse et la Deuxième Guerre“, *Revue Militaire Suisse*, č. 6 (červen 1947).

Charles Heimberg, *Le rapport Bergier a l'usage des élèves. La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale ; la question des réfugiés*, (Genève, Cycle d'orientation de Genève, 2002).

Jean-Christian Lambelet, *La politique Suisse envers les réfugiés en 1939-45 mythes et réalité* in Groupe de travail historie vécue: *Wir ziehen Bilanz* (Basilej: AGG, 2005).

Projevy generála Guisana

Henri Guisan, *Entretiens accordés a Raymond Gafner*, (Lausanne, Radio Lausanne).

Henri Guisan, *Notre peuple et son armée* (Geneve, Edition Polygraphiques 1939).

Henri Guisan, *Rapport du Général Guisan a l'Assemblée Fédérale sur le Service Actif 1939-1945* (Bern, 1946).

Pierre Streit, *Général Henri Guisan Ecrits de guerre (1939-1945)* (Bière, Edition Cabédita 2013).

Novinové články

“Entretien avec l'historien André Lasserre”, La Tribune de Genève, 13. prosince 1999.

Groupe de travail “Histoire Vécue”, „Otevřený dopis“, *Le Temps*, 9. února 2000.

Jean-Daniel Collomb, „La Suisse et son passé“, *24 Heures* 13. března 1997.

Frédéric Koller, „Le Temps présent sur le passé de la Suisse aurait trompé les spectateurs“, *Journal de Genève* 23. prosince 1997.

Thomas Maissen „Wissen und lernen“, *Neue Zürcher Zeitung*, 23.3.2002.

Hans Mayer, „Viel Lob für harte kritik“, *Tages Anzeiger*, 23.3.2002.

Jupp Muller, „Schweizer finanzierten Hitlers kristallnacht*“, *Blick*, 23.3.2002.

Literatura

Jan Assmann, “Collective Memory and Cultural Identity,” *New German Critique*, no. 65 (1995).

Jan Assmann, *Kultura a paměť*. (Praha : Prostor, 2001).

Jean Baptiste, „La Suisse et la Deuxième Guerre“, *Revue Militaire Suisse*, č. 6 (červen 1947).

Frank Bridel, *Pour en finir avec le Rapport Bergier*. (Bern, Editions Slatkine 2009).

Erica Burman, Ian Parker, *Discourse Analytic Research: Repertoires and Readings of Texts in Action* (Palgrave , London: 1993).

Thomas Bussert et Beatrice Schumacher, „L'expert › l'ascension d'une figure de la vérité et du savoir“, *Traverse*, č. 3 (2001).

Ludwig Carl, *La Politique pratiquée par la Suisse a l'égard:des réfugiés au cours des années 1933 - 1955*. (Bern, Rapport officiel 1957).

John Corner, *Theorising media: Power, form and subjectivity* (Manchester University Press, Manchester: 2011).

Patrick Crowley, “Paul Ricœur: the Concept of Narrative Identity, the Trace of Autobiography”, *Paragraph*, č. 26 (listopad 2003, 3).

- Jeanne Daly, Allan Kellehear, Michael Gliksman, *The Public Health Researcher: A Methodological Approach* (Oxford University Press, Melbourne: 1997).
- Dominique Dirlwanger, *La Suisse dans la Deuxième Guerre, Acquis du rapport Bergier (2002-2012)* (Lausanne, Memorando, 2012).
- Hervé Dumont, *Leopold Lindtberg et le cinéma suisse: 1935 - 1953*. (Lausanne, Travelling, 1975).
- Jacques Ellul, *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes* (Vintage Books A Division Of Random House, New York: 1962).
- Nadine Fink, „Des témoins encombrants ? Mémoire et histoire de 1939-1945 en Suisse“, *Carnets de bord*, č. 9 (září 2005).
- Nadine Fink, *Dossier pédagogique - L'Histoire c'est moi* (Lausanne: edition Archimob, 2004).
- Antoine Fleury „L'historien face à l'instrumentalisation de l'histoire“, *Etudes et Source*, č. 27 (2001).
- Gilles Forster, „Écrire l'histoire entre pressions médiatiques et scepticisme académique : les travaux de la Commission Bergier et leur influence sur la mémoire de la Suisse durant la Seconde Guerre mondiale“, *Carnets de bord*, č. 12 (prosinec 2016).
- Jowet S. Garth, Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion (Fifth Edition)*, (Sage, Los Angeles: 2006).
- Stephen P. Halbrook, *La Suisse face aux nazis*. (Bern, Cabedita 2011).
- Stephen P. Halbrook, *Target Switzerland: Swiss Armed Neutrality in World War II* (Rockville Centre, NY: Sarpedon, 1998).
- Maurice Halbwachs, *Kolektivní paměť*. (Praha, Sociologické nakladatelství, 2009).
- Maurice Halbwachs, *Les Cadres sociaux de la mémoire*. (Paříž: , Editions Albin Michel (1994).
- Eric Hobsbawm *On History* (New York, The New Press, 1998).
- Gianni Haver, *Les Luers de la guerre. Ecrans vaudois 1939-1945*. (Payot, Collection Cinéma, 2003).
- Eric Hobsbawm *Zeitalter der Extreme* in Markus Furrer, *Die Nation im Chulbuch* (Hannover, Verlag Hajsnsche Buchhandlung, 2004).
- Peter Hug, „Geschichtswissenschaft, Medien und Politik – Un débat autour de la Suisse durant la Seconde Guerre mondiale“, *Traverse*, č. 3 (1997).
- Georges-André Chevallaz, *Le défi de la neutralité: Diplomatie et défense de la Suisse, 1939-1945*, (Genève, L'Aire historique, 1995).

- Clive H. Church a Randolph C. Head, *Concise History of Switzerland* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013).
- Joelle Isler-Glaus, „Bataille autour d’un documentaire“, *24 Heures* 30. listopadu 1999.
- Harold James, „Die Bergier-Kommission als Wahreits-Kommission“ in *Geschichte vor Gericht – Historiker, Richter und die Suche nach Gerechtigkeit*, ed. Norbert Frei et al. (München, C.H.Beck, 2000).
- Hans Ulrich Jost, *Le salaire des neutres* (Paříž: Denoel, 1999).
- Hans Ulrich Jost, Pierre Ducrey et col., *Nouvelle histoire de la Suisse et des Suisses*, (Lausanne, Payot Lausanne 2004).
- Jan Karlas, „Diskurzivní analýza“, in *Jak zkoumat politiku*, ed. Petr Drulák et al. (Praha: Portál, 2008).
- J.E. Kauffman a R. Jurga, *Fortress Europe: European Fortifications of World War II* (USA, Da Capo Press, 2002).
- Georg Kreis, *Switzerland and the Second World War* (Londýn: Frank Cast publishers, 2000).
- André Lasserre, *La Suisse des années sombres* (Lausanne, Payot 1989).
- Ricci S. Lempen “À travers des entretiens filmés, 500 Suisses vont raconter leur Mob”, *Le Temps*, 25. ledna 1999.
- Sandra Leporati, *La Suisse et le statut des réfugiés durant la Seconde Guerre mondiale - Objectifs d’apprentissage*, (Ženeva: Université de Genève, 2012).
- Dennis F. Mahoney, “Personalizing the Holocaust: “Das Boot ist voll”,” *Modern Language Studies* 19, no. 1 (1989).
- Christelle Maire, “De la “défense nationale spirituelle” a l’accueil des réfugiés: le visage de l’étranger dans le cinema de Leopold Lindtberg”, *Association Décadrage - Cinema, a travers champs*, č.14 (duben 2009).
- Hana Maříková, Alena Vodáková et Miloslav Petrušek, MAŘÍKOVÁ, *Velký sociologický slovník I.* (Praha: Karolinum 1998).
- Jean-Baptiste Mauroux, *Du bonheur d’être Suisse sous Hitler*, (Lausanne, Edition d’en bas, 1997 - deuxième édition).
- Shari Parsons Miller, Thematic analysis, (Salem Press Encyclopedia: 2016), (Přístup: EBSCO, Research Starters).
- Pierre Nora, “Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire”, *Representations*, no. 26 (1989).

Sara Ornanes, *A Masterable past? Swiss historical memory of World War II*. (New Orleans, New Orleans University, 2011).

Antoine Prost et Jay Winter, *Penser la Grande Guerre. Un essai d'historiographie* (Édition Seuil, Paříž 2004).

Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*. (Paříž, Édition du Seuil, 1990).

Henry Rousso, 'Preface', in Beaupré, Nicolas, Christian Ingrao et Anne Duménil, 'Des Guerres 1914-1918 et 1939-1945 à l'étude des expériences de guerre de 1914-1945', in *Id.* (eds.), *L'Ère de la guerre T.1: Violence, mobilisations, deuil (1914-1918)*, (A. Viénot, Paříž 2004).

Walter Schaufelberg, *Blätter aus der Schweizer Militärgeschichte* (Frauenfeld, Huber 1995).

Hannes Swoboda et Jan Marinus Wiersma, *Politics use of the Past. The Use and Abuse of history* (Renner Institut, Brusel, 2009).

Patrick Vallélian, "Hans-Ulrich Jost", *L'Hebdo*, 24 května 2012.

Marc Vuilleumier, *L'Autre Suisse: 1933 - 1945. Syndicalistes, socialistes, communistes: solidarité avec les réfugiés* in *Cahiers de l'UOG* (Ženeva: Université Ouvrière de Genève, 2002).

François Wisard, *Des actes de courage méconnus au temps de la Shoah*. (Geneve, CICAD - La Coordination intercommunautaire contre l'antisémitisme et la diffamation 2008).

Internetové zdroje

"Arbeitskreis Gelebte Geschichte", Site officiel du groupe de travail Histoire Vécue, https://www.geschichte.ovh/allgemein/de/Arbeitskreis_Gelebte_Geschichte (staženo dne 27.4.2018).

"Contre l'UE et la migration, l'UDC lance une nouvelle initiative populaire", Le Temps, <https://www.letemps.ch/suisse/contre-lue-migration-ludc-lance-une-nouvelle-initiative-populaire> (staženo dne 31.3.2018).

"Décision du 24 août 1997", Autorité Indépendante d'Examen des Plaintes en matière de radio-télévision, <http://www.vpb.admin.ch/franz/doc/62/62.49.html> (staženo dne 20.4.2018).

- “Décision du 27 aout 1999”, Autorité Indépendante d’Examan des Plaintes en matiere de radio-télévision, https://www.ubi.admin.ch/inhalte/entscheide//b_343a.pdf (staženo dne 20.4.2018).
- “Décision du 21 novembre 2000”, Tribunal fédéral, <https://bit.ly/2F6dPp1> (staženo dne 20.4.2018).
- “Dictionnaire historique de la Suisse”, site officiel, <http://www.hls-dhs-dss.ch/f/1-entreprise/organisation> (staženo dne 27.4.2018).
- “Discours de Pilet-Golaz du 25 juin 1940”, Histoire Suisse, <http://www.yrub.com/histoire/discoursgolaz.htm> (staženo dne 6.2.2018).
- “Fondation suisse de la solidarité”, Les autorités fédérales de la Confédération suisse- Archives des communiqués, mars 1997, <https://www.admin.ch/cp/f/332539E3.8C0@gs-efd.admin.ch.html> (staženo dne 25.4.2018).
- “Guerre et cinéma”, Le Temps, <https://www.letemps.ch/culture/guerre-cinema> (staženo dne 6.1.2018).
- “Jean-François Bergier: Seconde Guerre mondiale, La Suisse, le national-socialisme et la Seconde Guerre mondiale. Rapport final.” (úvodní příspěvek přednesený v rámci tiskové konference představující závěrečnou zprávu Mezinárodní komise expertů (Comission Indépendante d’Experts Suisse - ICE), <https://www.uek.ch/en/presse/pressemittelungen/220302redebergier.htm>. (Zurich, Editions Pendo, 22. března 2002). (Staženo dne 26.3.2018).
- “L’histoire c’est moi 555 version de l’histoire suisse 1939-1945”, Archimob - page officiel, <http://www.archimob.ch/f/arch/archimob.html/> (staženo dne 25.4.2018).
- “L’Honneur perdu de la Suisse”, RTS, <https://www.rts.ch/archives/tv/information/temps-present/3442363-1-honneur-perdu.html> (staženo dne 20.4.2018).
- “LUDC, oficiální stránky UDC, <https://www.udc.ch/parti/> (staženo dne 30.3.2018).
- “LUDC s’engouffre dans la breche”, Le Temps, <https://www.letemps.ch/suisse/ludc-sengouffre-breche> (staženo dne 30.3.2018).
- “La barque est pleine (Das Boot ist voll)”, Cinéma Helvetica, Université de Genève, https://climage.ch/wp-content/uploads/2014/03/F_La_barque_est_pleine_un_film_de_Markus_Imhoof.pdf (staženo dne 6.2.2018).

- “La Forteresse et Vol spécial Suisse, terre d’accueil”, Le Monde - Cinema,
http://www.lemonde.fr/cinema/article/2012/03/27/la-forteresse-et-vol-special-suisse-terre-d-ecueil_1676358_3476.html (staženo dne 31.3.2018).
- “La Suisse et les nazis, 17 ans après la Commission Bergier”, Le Temps - blogs,
<https://blogs.letemps.ch/christophe-vuilleumier/2018/01/22/la-suisse-et-les-nazis-17-ans-apres-la-commission-bergier/> (staženo dne 30.3.2018).
- “Le Conseil National, <https://www.parlament.ch/fr/organe/conseil-national> (staženo dne 30.3.2018).
- “Le Feu des critiques”, Site officiel RTS,
<https://www.rts.ch/archives/tv/information/temps-present/3446990-le-feu-des-critiques.html> (staženo dne 27.4.2018).
- “Le Rapport Bergier 10 ans après, UNILTV oficiální stránky univerzity Lausanne na stránce youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=mKj6ybCex3Y&t=3819s> (staženo dne 30.3.2018).
- “Les archives du Ciné-Journal suisse bientôt en ligne”, 24 Heures,
<https://www.24heures.ch/culture/cinema/archives-cinejournal-suisse-bientot-ligne/story/25135684> (staženo dne 6.1.2018).
- “Monnat contre la Confederation helvétique”, Cour Européenne des droits de l’homme,
https://www.echr.coe.int/Documents/Reports_Recueil_2006-X.pdf (staženo dne 20.4.2018).
- “Revue de presse: le Rapport Bergier”, Site officiel RTS,
<https://www.rts.ch/play/tv/12h45/video/revue-de-presse--le-rapport-bergier?id=548654&station=a9e7621504c6959e35c3ecbe7f6bed0446cdf8da> (staženo dne 27.4.2018).
- “Strasbourg soutient la liberté d'expression en Suisse”, Swissinfo,
<https://www.swissinfo.ch/fre/strasbourg-soutient-la-liberté-d-expression-en-suisse/5455968> (staženo dne 20.4.2018).
- Thomas Ricklin, Worin unterscheidet sich die schweizerische “Nation” von der Französischen bzw. Deutschen “Nation”,
<http://www.thomasfleiner.ch/files/documents/Nation.pdf>, (staženo dne 3. ledna 2018).
- “Un film au de la des clichés sur le général Guisan”, SwissInfo,
<https://www.swissinfo.ch/fre/un-film-au-delà-des-clichés-sur-le-général-guisan/8544766> (staženo dne 31.3.2018).